

İÇİNDEKİLER

Türkiye’de İşgücü Piyasasının Boyutları ve Covid-19 Döneminin İşgücü Piyasasına Etkileri – Derleme	69-83
<i>Didem KOCA</i>	
Yaş Dostu Kent Kriterlerinin Kentsel Morfolojiyi Biçimlendirmesi Derleme.....	84-90
<i>Nihal Arda AKYILDIZ, Emrah AKBAŞ</i>	
Feminist Foreign Policy Approaches of the European Union Member States: An Index Proposal – Araştırma	91-100
<i>Adviye Damla ÜNLÜ</i>	
COVID-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeği'nin Değerlendirilmesi – Araştırma	101-107
<i>Taner ARTAN, Merve KARAMAN, Irmak ARSLAN, Fatih CEBECİ</i>	
Qualitative Study in Turkey: Who Are The Social Workers?- Araştırma	108-114
<i>Tuğba CANBULUT</i>	
Göç ve Kentleşme Sürecinde Ergenleri Madde Kullanımına Yönelten Sosyal Bağlamın Analizi – Araştırma	115-125
<i>Fatma ŞENCAN, Kadir CANATAN</i>	

SOSYAL ÇALIŞMA DERGİSİ

TURKISH JOURNAL OF
SOCIAL WORK

SOSYAL ÇALIŞMA DERGİSİ

Turkish Journal of Social Work

Cilt/Volume IV Sayı/Number 2 Aralık/December 2020

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Baş Editör

Prof. Dr. Kadir CANATAN – İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Editör

Arş. Gör. Kaan SEVİM – İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Emrah AKBAŞ - Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Kadir CANATAN - İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Prof. Dr. Monika VYSLOUZİL - St. Pölten University of Applied Science

Prof. Dr. Tarık TUNCAY - Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Faruk TAŞÇI - İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Hakan BEKTAŞ – İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Orhan KOÇAK - İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Reyhan BAHÇIVAN SAYDAM - İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Seher ERSOY QUADR - Necmettin Erbakan Üniversitesi

Doç. Dr. Taner ARTAN - İstanbul Üniversitesi

Dr. Andrea PILGERSTORFER - St. Pölten University of Applied Science

Dr. Öğr. Üyesi Fatih ALTUN - Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BİRİNCİ - İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Danışman Kurulu

Prof. Dr. İlhan TOMANBAY - İstinye Üniversitesi

Prof. Dr. Johannes PFLEGERL - St. Pölten University of Applied Sciences

Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir YELER - İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Abdulhakim BEKİ - Üsküdar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İlknur KARAASLAN - Kırklareli Üniversitesi

Türkiye’de İşgücü Piyasasının Boyutları ve Covid-19 Döneminin İşgücü Piyasasına Etkileri

Didem KOCA^{1,*}

¹ Dr. Arş. Gör. – Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye – ORCID 0000-0001-5236-2677

Sosyal Çalışma Dergisi (2020) 4 (2), 69-83
Copyright © 2020 İZU

YAYIN BİLGİSİ
Yayın geçmişi:
Gönderilen tarih: 08 Kasım 2020
Kabul tarihi: 29 Kasım 2020
Yayımlanma tarihi: 05 Aralık 2020
Anahtar kelimeler:
İş gücü
İşsizlik
İstihdam politikaları
Covid-19
Key words:
Labor
Unemployment
Employment policies
Covid-19

ÖZ

Bu çalışmada Türkiye’nin işgücü piyasası yapısının boyutları detaylı olarak ele alınarak, işgücü piyasası yapısında ortaya çıkan sorunlara yönelik çözüm mekanizmalarının neler olduğu incelenmiştir. Özellikle işsizlikle mücadele noktasında aktif ve pasif istihdam politikaları ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Ayrıca 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandeminin ilan edilmesi, her alanda olduğu gibi işgücü piyasalarını da derinden etkilemiştir. Bu amaçla çalışmada, Covid-19’un işgücü piyasası üzerindeki etkileri ve muhtemel çözüm önerilerine de yer verilmiştir.

ABSTRACT

In this study, the size of the structure of Turkey's labor market is discussed in detail. The solution mechanisms for the problems occurring in the structure of the labor market were examined. Particularly active and passive employment policies in the fight against unemployment point is discussed in detail. In addition, the announcement of the pandemic by the World Health Organization (WHO) on 11 March 2020 has deeply affected the labor markets as in every field. For this purpose, the effects of the pandemic on the labor market and possible solution suggestions are included in the study.

1. Giriş

Ülke ekonomilerinin temeli ve itici gücü işgücü piyasasıdır. Ekonomilerin sahip olduğu istikrarlı bir istihdam yapısı, her türlü ekonomik şoklara karşı daha az duyarlı hale gelmektedir. Diğer yandan üretim seviyelerinde yaşanan düşüşler, işsizlik oranlarının artışı, düşük gelir seviyeleri ve düşük tüketim seviyeleri gibi bazı göstergeler, ekonomileri kırılgan hale getirmektedir. Bu nedenle, dünyanın dört bir yanındaki politika yapıcılarının temel amacı, işsizlik oranlarını mümkün olan en düşük sınırlarda tutmaktır. Çünkü, işgücü piyasası yapısı sosyo-ekonomik politikaların başarı veya başarısızlığının temel göstergelerinden birini temsil etmektedir.

İşgücü piyasasının dengeli hale getirilmesi, istikrarlı yapısı ve düzgün işleyişi tüm ekonomiler için gereklidir. İyi işleyen bir işgücü piyasası, mal ve hizmetlerin üretiminin ve dolayısıyla mal ve hizmetlere olan talebin yeterince karşılanması yoluyla, sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasında kritik öneme sahiptir. İşgücü piyasası dengesinin sağlanması, iki ana perspektife bağlıdır. Bunlar işgücü arzı ve talebidir. İşgücü talebi ve arzı dengesi, iki bileşenin eşit olduğu bir ücret seviyesiyle kurulmasına bağlıdır.

İşgücü piyasası diğer bir ifade ile emek piyasası, emeğini arz eden, çalışma istek ve arzusunda olan bireyler ve emeği talep eden

işverenleri buluşturan bir yapıyı ifade etmektedir. İşgücü piyasasında, emek gücünün fiyatı üzerinden ne kadar emek arz edileceği belirlenmektedir (Gündoğan ve Biçerli 2003). Bu bağlamda işgücü piyasası arz ve talebin bulunduğu, yapılan işlerin fiyatının ve miktarının belirlendiği bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Bosworth, Peter ve Thorsten, 1996).

2. Türkiye’de İşgücü Piyasasının Boyutları

Türkiye’nin işgücü piyasasının boyutları, demografik ve ekonomik faktörlerin etkileşimini yansıtmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’nin işgücü piyasasının boyutları ele alınırken demografik yapı ve ekonomik faktörler göz ardı edilemez. Günümüzde Türkiye, demografik yapının giderek değiştiği bir süreçten geçmektedir. Temelde halk sağlığı ve beslenmedeki gelişmeler, doğurganlık ve ölüm hızında yaşanan düşme eğilimleri bu değişimlerin somut göstergeleridir.

TÜİK 2019 Doğum İstatistik verilerine göre Türkiye’de, doğum hızı ve doğum sayısı giderek düşme eğilimi göstermektedir. Nitekim 2001 yılında 2,38 olan toplam doğurganlık hızı 2019 yılında 1,88’e düşmüştür (TÜİK, 2019). Diğer yandan Avrupa ülkelerine nazaran, birçok gelişmekte olan ülke gibi, Türkiye’de de işgücü piyasasına yeni dahil olan gençlerde bir artışın yaşandığı görülmektedir. Buna göre Türkiye’de 15-24 yaş grubundaki gençlerin işgücüne katılım oranı 2014 yılında %40,8 iken, 2019 yılında %44,4’e yükselmiştir

* Sorumlu yazar e-mail adresi: didem.koca@hotmail.com

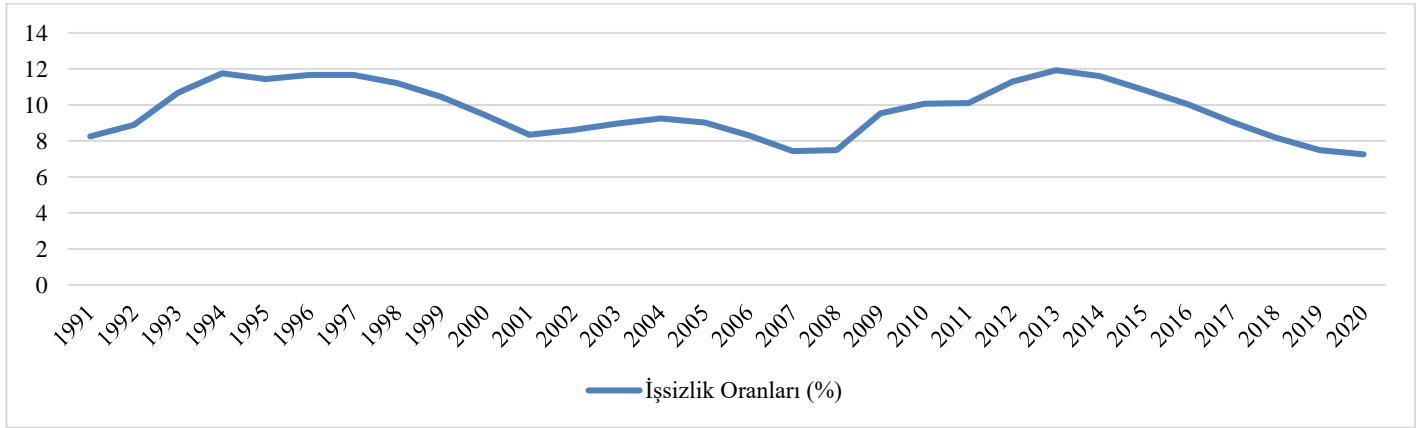
(TÜİK, 2019). Türkiye'nin hala sahip olduğu genç ve dinamik nüfus yapısı ile giderek artan çalışma çağındaki nüfus yapısı açık olan demografik fırsat penceresinin temellerini oluşturmaktadır.

Türkiye'nin değişen demografik yapısının önemli göstergelerinden bir diğeri de yaşlı nüfus yapısıdır. Temel sağlık hizmetlerindeki gelişmeler, erken yaş ölümlerinin kontrol altına alınabilirliği ve giderek düşen doğurganlık hızı gibi gelişmeler demografik yapının yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Diğer yandan yaşlı nüfus oranının toplam nüfus içindeki payının %10 seviyelerine yükselmesi, yaşlı bağımlılık oranlarının yüksek ivme kazanmasını tetiklemiştir. 1935 yılında %7,1 seviyelerinde bulunan yaşlı bağımlılık oranı 2019 yılında 13,4'e yükselmiştir (TÜİK, 2019).

Ülkelerin makro ekonomik göstergelerinden birini oluşturan işgücü piyasası yapısı; işsizlik oranları, işgücüne katılım oranları ve

istihdam oranları gibi önemli göstergeler ile analiz edilmektedir. Söz konusu bu göstergeler, ülkelerin işgücü piyasası yapısı durumunun daha net anlaşılabilmesi bakımından dikkate değer ipuçları vermektedir. İşgücü piyasasının en temel göstergelerinden biri olan işsizlik oranları incelendiğinde, özellikle son yıllara kadar küresel anlamda işsizliğin en önemli toplumsal sorunlardan biri olduğu ve işsizlik oranlarının ortalama olarak %10 seviyelerinde gerçekleştiği belirtilmektedir. Diğer yandan yaşanan ekonomik şoklar ve krizler, işgücü piyasasını derinden sarsmıştır. 2001 ve 2008 kriz dönemlerinden sonraki yıllarda işsizlik oranlarında gözle görülür ölçüde artışların yaşandığı söylenebilir. Örneğin 2007 yılının son çeyreğinde etkisini hissettirmeye başlayan 2008 küresel ekonomik krizin etkisinin 2008'in ikinci yarısından sonra yaşandığı görülmektedir (Grafik 1).

Grafik 1: Avrupa Bölgesi İşsizlik Oranları (%)

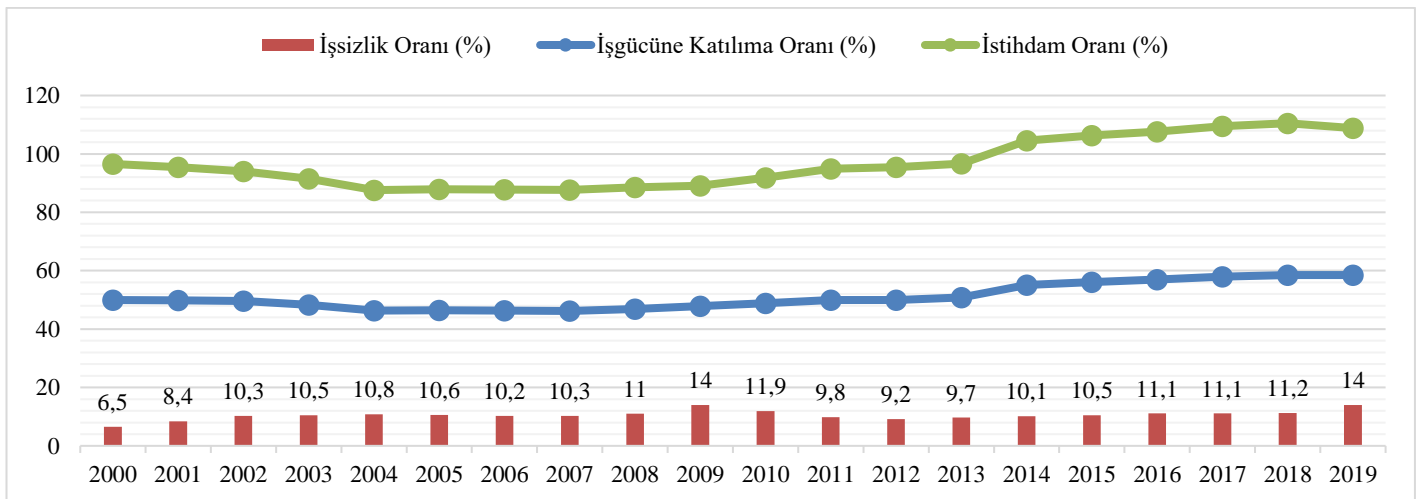
Kaynak: World Bank, 2020

AB'de özellikle 2005-2008 yıllarında 9,7 milyon yeni iş yaratılmasının ardından yaşanan 2008 küresel kriz, hane halklarını, işletmeleri ve işleri derinden etkilemiştir (European Commission, 2009). O dönemde AB bölgesinde yaklaşık olarak 16,7 milyon işsiz birey bulunmaktaydı (Kölmek, 2014). Yaşanan kriz, en çok işçi gruplarını etkilemiştir. Özellikle erkeklerin yoğun olarak istihdam edildiği sektörlerde etkisini daha yoğun hissettirirken, genç erkekler arasında nispeten daha yüksek işsizlik oranlarının ortaya çıktığı belirtilmektedir (European Commission, 2009).

Küresel anlamda tüm dünyada etkisini hissettiren ekonomik şoklar

ve krizlerin Türkiye'nin işgücü piyasasını da etkilediği görülmüştür. Nitekim Türkiye'de yıllara göre işsizlik verileri incelendiğinde, 2009 yılında işsiz sayısının 233 bin kişi artarak %14'e yükseldiği görülmektedir (TÜİK, 2019). Diğer yandan aynı yıllar özelinde istihdam oranları incelendiğinde ise istihdam oranlarının %41 düzeyine gerilediği görülmektedir. Diğer yandan, işgücüne katılım oranlarının ise 2000 yılından günümüze kadar %40'ın altına inmediği ve özellikle 2014 yılından 2019 yılına kadar önemli ölçüde artışların yaşandığı ifade edilebilir (Grafik 2). Aynı yıllar arasında, istihdam oranlarında ve işgücüne katılım oranlarında aynı doğrultuda artışların yaşandığı görülmektedir.

Grafik 2: Türkiye'de İşgücü Piyasası Göstergeleri (2000-2019)

Kaynak: TÜİK, 2019

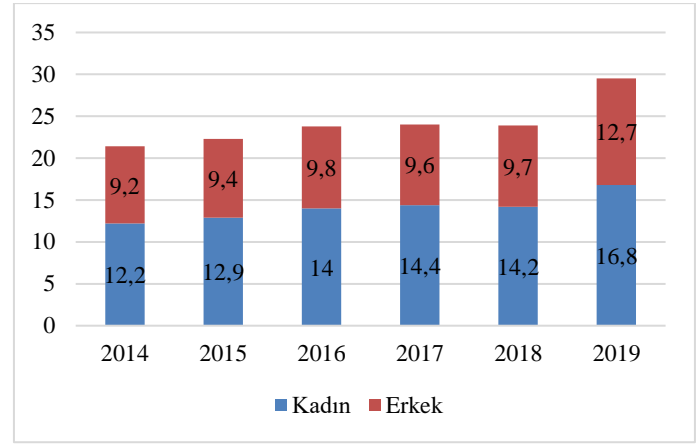
Küreselleşme ile birlikte yaşanan sosyo-ekonomik değişim ve dönüşümler, işgücü piyasalarını da etkisi altına almıştır. İşgücü piyasaları kapsamında şu tespitlerin yapılabilmesi mümkündür: Öncelikli olarak 1975’li yıllardan sonra özellikle gelişmiş refah devletlerin sahip olduğu yüksek işsizlik seviyeleri, işsizliğin yapısal bir sorun olma özelliği kazanmasına neden olmuştur. Diğer yandan yüksek vasıflı işgücü ve vasıfsız/az vasıflı işgücü arasında önemli ölçüde ücret farklılıkları yaşanmaya başlamıştır. Teknolojide yaşanan gelişmelerin üretim alanlarında kullanılmaya başlanması neticesinde iş modelleri ve üretim yapısında ortaya çıkan değişimler, esnek çalışma modellerinin doğmasına vesile olmuştur. Bu değişimlerin yanı sıra, işgücü piyasasındaki çalışanlar arasındaki dayanışma ve yardımlaşmanın bir tezahürü olarak doğan sendikacılığın giderek güç kaybetmeye başladığı görülmüştür (Özdemir, 2015).

İşsizlik kavramının işgücü piyasaları ve ülke ekonomileri için önemli bir olgu haline gelmesi, özellikle 18. yy. ikinci yarısı itibarıyla adımlarının duyulmaya başlandığı sanayi devrimi ile olmuştur. Sanayi devrimi sonrasında ülkeler işsizlik sorunu ile yüzleşmiştir. 1980 ve 1990’lı yıllar itibarıyla işsizlik olgusu, yalnızca gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerin problemi olmaktan çıkmış, aynı zamanda gelişmiş ülkeler ekonomisi için de önemli bir risk faktörü olmaya başlamıştır. Günümüzde ise işsizlik sorunu tüm dünyada yaşanan bir sorundur (Özdemir, 2006).

İşsizlik sorunu, ekonomik büyüme ve kalkınmayı etkileyen en ciddi engellerden biridir (Raheem,1993). İşsizlik, ekonomik ve sosyal birçok problemi beraberinde getirmektedir. İşsizlik sonucunda bireylerin elde ettikleri gelirlerin düşmeye başlaması, refah düzeyinin de düşmesine ve doğrudan yoksulluk problemlerinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Diğer bir ifade ile işsizlik sorununun bireyler üzerinde psikolojik ve finansal olarak yıkıcı etkisi olduğu söylenebilir. İşsizlik sadece işsiz kalan bireyin kendisini değil, aynı zamanda işsiz bireyin ailesini de etkilemektedir (Powell, 1973).

İşsizlik sorunu ele alınırken, cinsiyet bazlı işsizlik oranlarının analizlerin edilmesi de oldukça önemlidir. Çünkü Türkiye’de kadınların erkeklere nazaran işgücüne katılma oranları ve istihdam oranları ciddi oranda daha düşük olup işsizlik oranları daha yüksektir. 2014-2019 yılları arasında kadınların ve erkeklerin işsizlik oranları Grafik 3’de gösterilmektedir. Bu kapsamda söz konusu yılları kapsayan dönemde genel itibarıyla erkeklere kıyasla kadınların işsizlik oranlarının yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. 2014-2019 yıllarında erkeklerin işsizlik ortalaması yaklaşık olarak %9 iken, kadınların işsizlik ortalaması ise yaklaşık olarak %13 düzeyindedir. Diğer yandan aynı dönem içerisinde kadınların işsizlik oranlarının giderek artış gösterdiği ifade edilebilir. Nitekim 2014 yılında %12,2 olan kadın işsizlik oranları, 2019 yılında %16,8’e yükselmiştir.

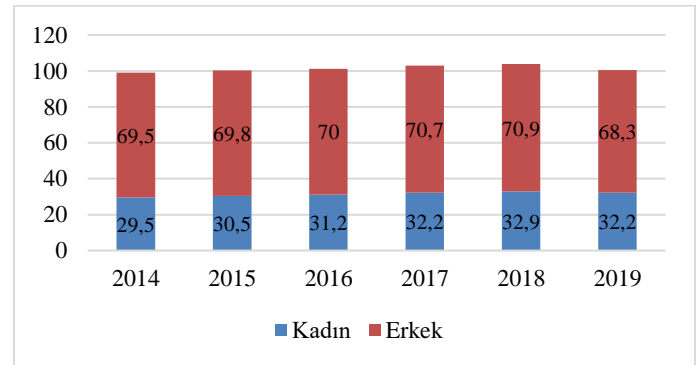
Grafik 3: Cinsiyete Göre İşsizlik Oranları (15-64) (%)

Kaynak: TÜİK, 2019

Cinsiyet bazlı istihdam oranlarını gösteren Grafik 4’de görüldüğü üzere, kadın istihdam oranları erkek istihdam oranlarının neredeyse yarısı seviyesinde kalmıştır. 2014 ve 2019 yılları arasında erkek istihdam oranları ortalama olarak %69 düzeyinde iken, kadınların istihdam oranı ise ortalama olarak %31 düzeyindedir. Kadınların istihdam oranlarında 2014 yılından günümüze kadar olan süre içerisinde artış yaşandığı ifade edilebilir. Nitekim 2014 yılındaki kadın istihdam oranı %29,5 iken 2019 yılında %32,2’ye yükseldiği görülmektedir. Ancak Türkiye’de kadın istihdam oranlarının hala istenilen düzeyde olmadığı söylenebilir. Toplam nüfusun yarısını oluşturan kadınların istihdam oranlarının %30 düzeylerinde seyretmesi, Türkiye’de kadın istihdamının artırılmasına yönelik politikalara daha fazla ihtiyaç duyulduğuna işaret etmektedir. Akgeyik (2017)’e göre Türkiye’de “eğitim” faktörü kadınların işgücüne katılma noktasında önemli bir değişkendir. Ailelerin sosyo-ekonomik özellikleri, eşlerin eğitim düzeyleri ve doğurganlık oranları, kadınların işgücüne dahil olmasında etkili önemli diğer faktörler arasında yer almaktadır.

Grafik 4: Cinsiyet Bazlı İstihdam Oranları 15-64 (%)

Kaynak: TÜİK, 2020

Türkiye’de istihdam edilen işgücünün işteki durumu Tablo 1’de gösterilmiştir. Buna göre istihdam edilen işgücünün büyük bölümünün ücretli veya yevmiyeli olarak çalıştığı görülmektedir. İstihdam edilenlerin işteki durumları sırasıyla kendi hesabına çalışma, ücretsiz aile işçisi ve son olarak işveren olma statüsü gelmektedir. Bu verilere göre Türkiye’deki işgücünün işteki statüsünde, işveren payının oldukça düşük olması ve ücretsiz aile işçisi payının nispeten yüksek olması dikkat çekicidir. Işın ve diğerleri (2010)’ne göre Türkiye’de istihdam edilen işgücü arasında işveren payının düşük seviyede olması eğitim düzeyinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan tarım sektörü istihdamının yüksek olması, işgücünün işteki statüsü dağılımında

ücretsiz aile işçisi payının yüksek düzeyde olmasında önemli etkenlerdir (Işın vd., 2010). Ayrıca ücretli veya yevmiyeli işgücünün yıllar itibarıyla giderek yükseldiği, ücretsiz aile işçisi payının da giderek azaldığı görülmektedir. Kentsel alandan kırsal alanlara doğru yaşanan göçler, işgücünün tarım sektöründen hizmet sektörüne kaymasına neden olmuştur. Dolayısıyla ücretsiz aile işçiliği statüsü giderek azalma eğilimi göstermektedir.

Tablo 1: İstihdam edilenlerin yıllara göre işteki durumu (15+)

Yıllar	Ücretli veya yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi
2014	17 125	1 173	4 479	3 155
2015	17 827	1 175	4 468	3 150
2016	18 377	1 239	4 536	3 053
2017	18 960	1 279	4 815	3 134
2018	19 536	1 282	4 909	3 012
2019	19 216	1 253	4 709	2 902
2020	19 058	1 253	4 596	2 360

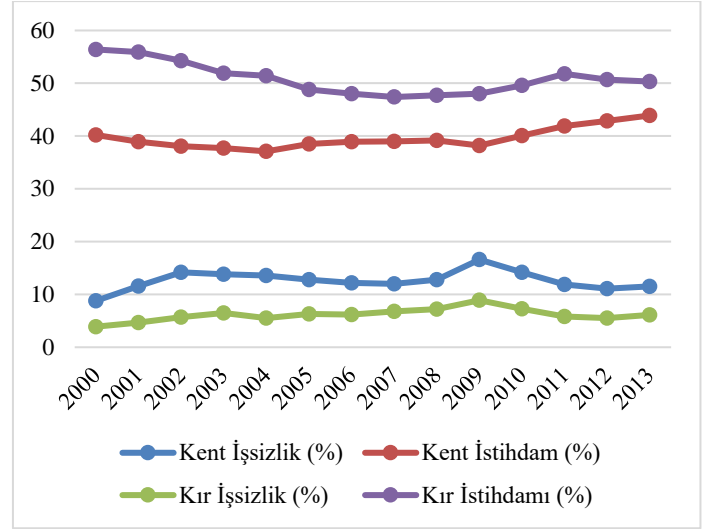
Kaynak: TÜİK, 2020

İstihdamın çalışanların statülerine göre dağılımları, ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri hususunda şu bilgileri vermektedir: Buna göre gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde sanayi sektörünün gelişmemiş olması nedeniyle ücretli veya yevmiyeli statüsündeki çalışanların oranları düşüktür. Diğer yandan gelişmiş ekonomilerde ise tarım istihdamının düşük olması nedeniyle ücretsiz aile işçi statüsünde çalışanların oranlarının düşük olduğu belirtilmektedir (Özdemir, 2006). Ücretsiz aile işçisi statüsünde çalışan işgücü, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde neredeyse hiç rastlanmayan “ücretsiz aile işçisi” statüsü, Türkiye’de istihdamın yaklaşık olarak beşte birini oluşturmaktadır (Şahin, 2011).

Grafik 5’de yer alan kent-kır ayrımına göre işgücü göstergeleri incelendiğinde; kentsel ve kırsal alanlarda işgücü göstergelerinin farklılaştığı görülmektedir. Nitekim kırsal alanda istihdam oranlarının kentsel alanlardaki istihdam oranlarından daha fazla olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Türkiye’nin işgücü piyasası yapısında kent-kır ayrımına dayanan bir ikilikten bahsedilmektedir. Türkiye’de kent ve kır ayrımına göre işgücü göstergeleri Grafik 5’de gösterilmiştir. Bu doğrultuda kırsal alanda istihdam oranlarının kent istihdamına göre yüksek olduğu görülmektedir. Diğer yandan kent işsizlik oranlarının ise kır işsizlik oranlarından daha yüksek düzeyde olduğu ifade edilebilir.

2019 yılında kırsal alanda işsizlik oranı %6,1 iken, kentsel alanda bu oran %11,5’dir. Kentsel alandaki işsizlik oranı kırsal alandaki işsizlik oranının neredeyse iki katı düzeyindedir. Kırsal alanda tarıma dayalı istihdam olanaklarının giderek azalması neticesinde işsizlik oranları, kentsel alana nazaran daha düşüktür. Kırsal alanda tarım sektöründe istihdam edilen işgücünün kırsal alanda kentsel alanlara doğru kayması sonucunda kent nüfusu artmış ancak işgücü istenilen düzeyde istihdam edilememiştir. Dolayısıyla kentsel işsizlik oranlarında kırsal alanlara kıyasla artış yaşanmıştır (Şahin, 2009). Kırsal alanda tarım sektöründe istihdam edilen işgücünün kentsel alanlara göç etmesi neticesinde, nitelik noksanlığı ve düşük eğitim düzeyi gibi nedenlerle kentsel alanlarda işsiz oldukları belirtilmektedir (Yazar, 2014).

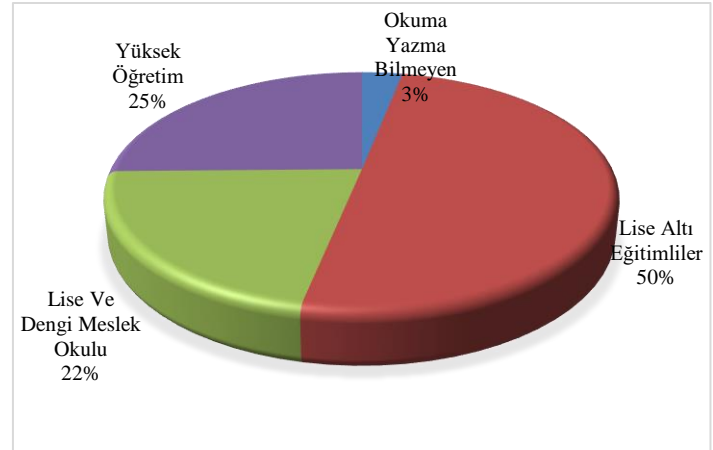
Grafik 5: Kent ve Kır Ayrımına Göre İşgücü Göstergeleri

Kaynak: TÜİK, 2013

İşgücü piyasasının yapısının özelliklerini belirleyen diğer bir gösterge ise işgücüne katılan bireylerin eğitim durumlarıdır. Bu kapsamda işgücünün eğitim durumuna göre dağılımı Şekil 1’de gösterilmiştir. Şekil 1’de Türkiye’deki işgücünün yarısı lise ve altı eğitimlilerin oluşturduğu görülmektedir. Yüksek öğretim kurumlarından mezun bireylerin ise işgücü içerisindeki payı %25 iken lise ve dengi meslek okulundan mezun bireylerin işgücü içerisindeki payı ise %22’dir. Ayrıca okuma yazma bilmeyen bireylerin işgücü içerisindeki payı da %3’dür. Bu doğrultuda özellikle lise ve altı eğitim düzeyindeki bireylerin işgücünün çoğunluğunu oluşturduğu söylenebilir.

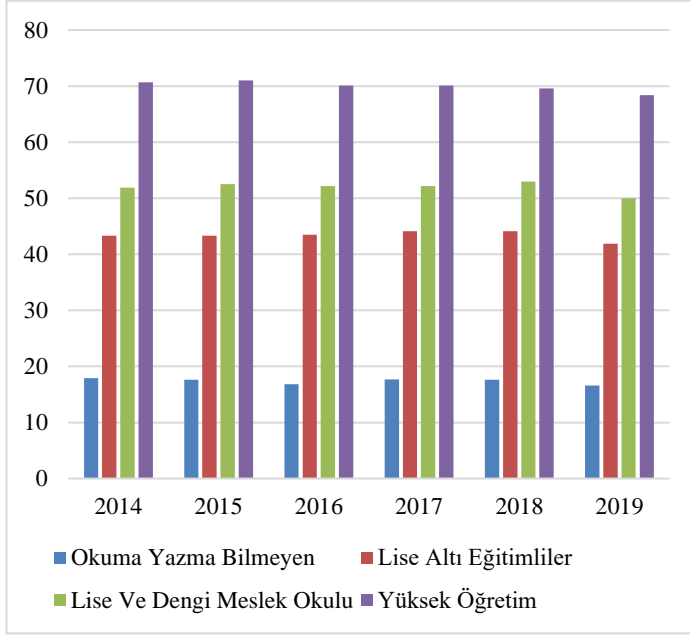
Şekil 1: İşgücünün Eğitim Durumuna Göre Dağılımı (2019)

Kaynak: TÜİK, 2019

Eğitim durumuna göre istihdam oranları incelendiğinde ise yükseköğretim kurumlarından mezun bireylerin en yüksek istihdam oranlarına sahip olduğu, bu sırayı lise ve dengi meslek okullarından mezun bireyler, lise altı eğitimli bireyler ve okuma yazma bilmeyen bireylerin takip ettiği görülmektedir (Grafik 6). Dolayısıyla işgücünün eğitim düzeyinin yükselmesi ile istihdam olanakları arasında doğrudan bir ilişkinin söz konusu olduğu belirtilebilir. Diğer bir deyişle, eğitim seviyesi yüksek bireylerin nitelikli işgücünü oluşturduğu düşünüldüğünde, işgücü piyasasında giderek daha fazla nitelikli işgücü için istihdam olanaklarının arttığı ifade edilebilir.

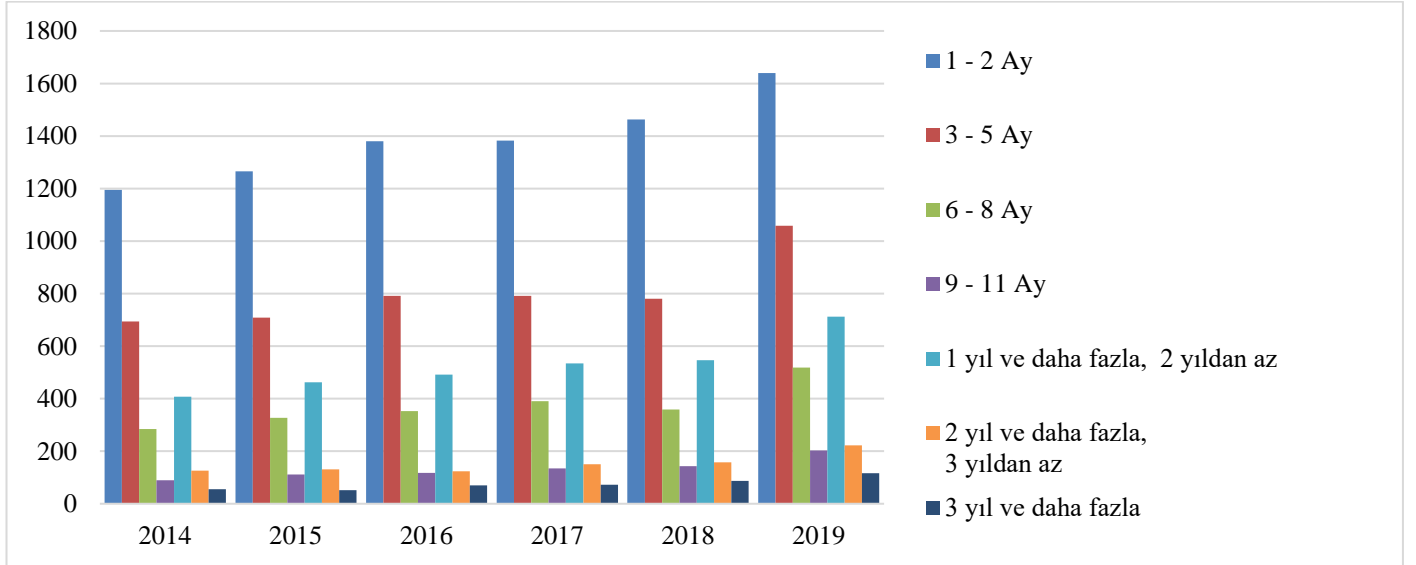
Grafik 6: Eğitim Durumuna Göre İstihdam Oranları (2014-2019)

Kaynak: TÜİK, 2019

İşgücü piyasasındaki bireylerin eğitim düzeylerini etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bireyin eğitim yılları, ulaşılan eğitim seviyesi, belirli bir yeteneğin kazanılması, eğitim sistemi, eğitime yatırımlar, okulun kalitesi, eğitim yolu, müfredat türü ve faaliyet sektörü gibi birçok değişken bireylerin istihdam edilmesinde eğitimin etkisini açıklamaktadır. Bireylerin istihdamının sağlanmasında eğitim faktörü üzerinde yapılan çalışmalar, yüksek öğrenimin lise diplomasına göre önemli bir avantaj sağladığını (Pascarella ve Terenzini, 2005), lise ve lise sonrası eğitim ise lise altı eğitim seviyelerinden daha iyi bir mesleki statü sağladığını (Hauser ve diğerleri, 2000) ortaya koymuştur. Bu bağlamda eğitime yapılan yatırımlar eğitime erişimi genişletirken, bireylerin daha iyi işler bulmasını sağlar ve işgücü piyasasının ihtiyacı olan becerilerin bireylere kazandırılmasına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla insan sermayesinin niteliğinin artırılması, eğitime yapılan yatırımlar neticesinde ortaya çıkmaktadır (Fasih, 2008).

Grafik 7: İş arama sürelerine göre işsizler 15+ (Bin)

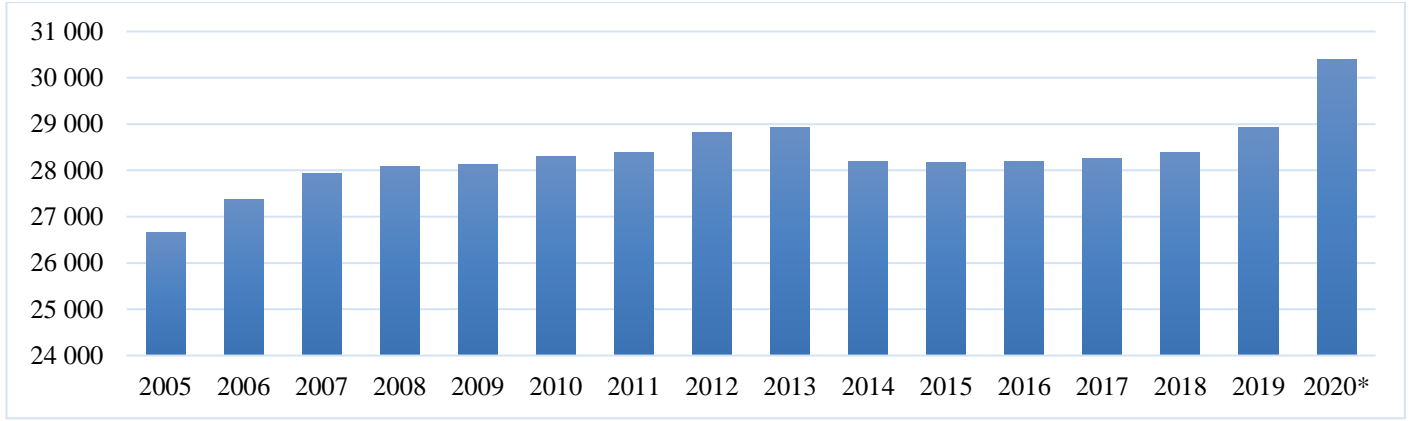

Kaynak: TÜİK, 2019

Türkiye’de işgücü piyasası yapısının özelliklerini belirleyen diğer bir göstere işsiz bireylerin iş arama süreleridir. İşsiz bireylerin iş arama süreleri Grafik 7’de gösterilmektedir. Bu kapsamda işsiz bireylerin önemli bir bölümünün iş arama sürelerinin 1 yıldan az olduğu görülmektedir. İşsiz bireylerin çoğunluğunun iş arama zamanının 1-2 ay sürdüğü görülmektedir. Diğer yandan 3 yıl ve daha fazla sürelerde iş arayan bireylerin daha düşük seviyelerde bulunduğu ifade edilebilir. İşsiz bireylerin iş arama sürelerinin uzaması ümidi kırılmış işgücü (discouraged workers) kavramını ortaya çıkarmaktadır. Ümidi kırılmış işgücü veya iş bulma ümidi

olmayanlar, uzun sürelerdir iş bulamadıkları için işgücü piyasasından çekilmeyi tercih etmektedir. Söz konusu grup, yapılan çalışmalara göre tekrar işgücüne dahil olma eğilimi göstermemektedir. Bu nedenle iş bulma ümidi olmayanların, işgücüne dahil olmayan gruplardan farklı olmadıkları kanıtlanmıştır (Özkaplan, 1999). Ümidi kırılmış işgücü (iş bulma ümidi olmayanlar) TÜİK hesaplamalarına göre işsiz kategorisinde yer almamaktadır.

Grafik 8: İşgücüne dahil olmayan nüfus 15+ (Bin)

*2020 TÜİK Ocak ayı verileri esas alınmıştır.

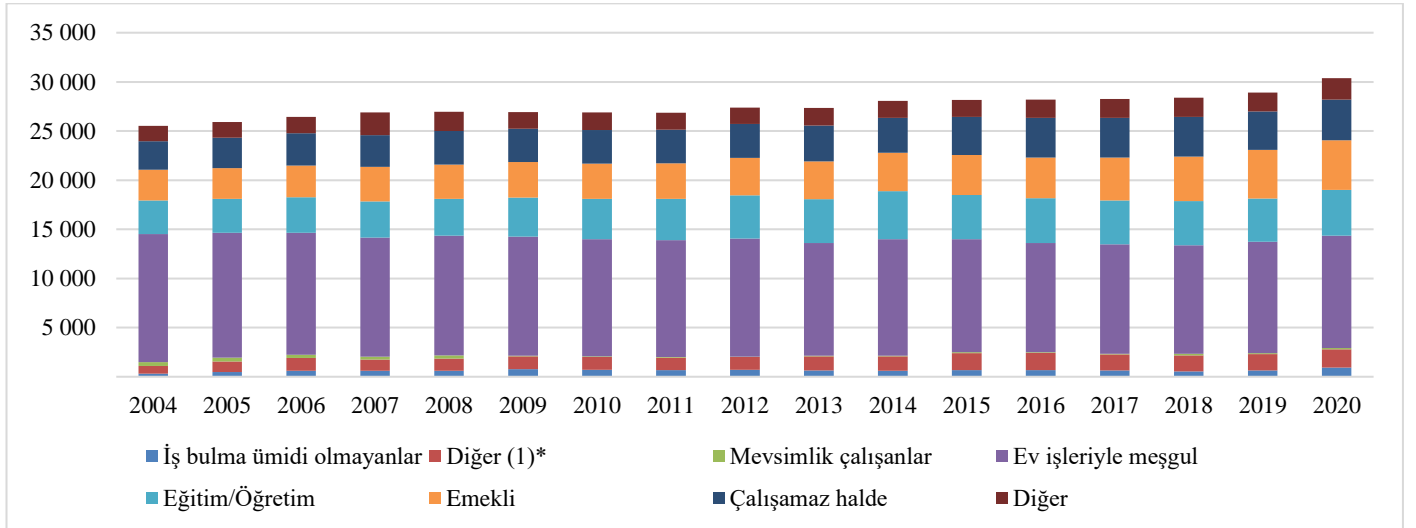
Kaynak: TÜİK, 2020

Grafik 8’de işgücüne dahil olmayan nüfus gösterilmektedir. 2015-2020 yıllarını kapsayan 15 yıllık süre içerisinde 2015- 2013 ve 2018-2020 yılları arasında işgücüne dahil olmayan nüfusta artışların yaşandığı görülmektedir. Diğer yandan 2013-2016 yılları arasında ise işgücüne dahil olmayan nüfusta gözle görülür ölçüde düşüşlerin yaşandığı söylenebilir. Bireylerin işgücüne dahil olmamasına neden olan birçok faktör bulunmaktadır (Türkan, 2005, s.10).

- İş arama sürelerinin uzayarak iş aramaktan vazgeçen bireyler işgücüne dahil olmamaktadır.
- Ücret seviyelerinin düşük olması gerekçesi ile işgücü piyasasına dahil olmak yerine, çocuk bakım ya da ev işleri ile hane halkına daha fazla katkı sunacağı düşüncesi ile işgücüne dahil olmamak tercih edilmektedir.

- Özellikle kentsel alanlarda çocuk bakım hizmetlerinin ve kreşlerin pahalı olması nedeniyle işgücünden uzakta kalmak tercih sebebi olabilmektedir.
- Kayıt dışı istihdamın sonucu olarak, özellikle kadın işgücünün istihdam edilse bile sosyal güvencesinden yoksun bırakılması noktasında bireylerin işgücüne dahil olmayı reddetmesi durumu ortaya çıkmaktadır.
- İç göçler neticesinde, kırsal alandan kente göçün bir sonucu olarak kadınların çalışma istek ve arzusunda bulunmamları işgücüne dahil olmalarını engellemektedir.
- Bireylerin eğitim sürelerinin uzaması veyahut bireylerin eğitim düzeyinin düşük olması işgücüne dahil olmayı engelleyen faktörler arasında sıralanabilir.

Grafik 9: İşgücüne Dahil Olmayanların Yıllara Göre İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri (15+ Bin Kişi)

* Diğer: Mevsimlik çalışma, ev kadını olma, öğrencilik, irad sahibi olma, emeklilik ve çalışamaz halde olma gibi nedenlerle iş aramayıp ancak işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişilerdir.

Kaynak: TÜİK, 2020.

İşgücüne dahil olmayan bireylerin yıllara göre işgücüne dahil olmama nedenleri Grafik 9’de gösterilmektedir. Bu doğrultuda bireylerin işgücüne dahil olmama nedenlerinin başında “Ev İşleri ile Meşgul” olma gerekçesi gelmektedir. Özellikle kadınların istihdam, işgücüne katılım ve işsizlik oranları göz önünde bulundurulduğunda, kadınların büyük bir bölümünün ev işleriyle meşgul olmaları gerekçesi ile işgücüne dahil olmadıkları belirtilmektedir. İşgücüne dahil olmama nedenlerinin ikincisi olarak “Eğitim/Öğretim” gelmektedir. Nitekim eğitim sürelerinin uzaması bireylerin işgücü

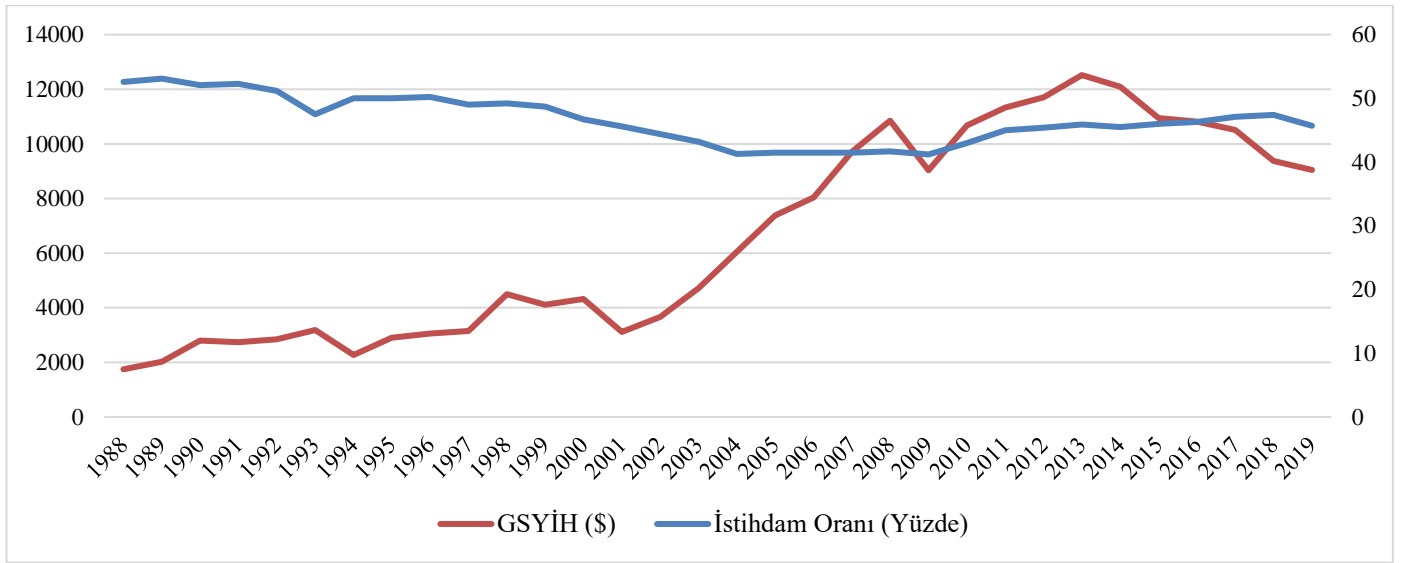
piyasasına daha geç dahil olmalarına neden olmaktadır. Diğer yandan işgücüne dahil olmama nedenleri sırasıyla emeklilik, çalışamaz halde olma ve diğer nedenler gibi gerekçeler şeklinde sıralanmaktadır.

İşsizlik olgusu, bir ülkenin farklı ekonomik ve sosyal boyutlarını gösteren olumsuz bir fenomen olarak bilinir. Bu kapsamda olumsuz bir gösterge olan işsizlik oranlarındaki artışlar, ekonomik yapı ile doğrudan ilişkilidir. “Okun Yasası” olarak bilinen bir teoriye göre

işsizlik ve GSYH arasında üretim ve işsizlik düzeyi gibi negatif bir ilişkinin söz konusu olduğu ileri sürülmüştür (Fischer, 2000). Okun yasasına göre ekonomik büyümenin %2,5'in üzerinde olduğu dönemlerde, büyümedeki her %1'lik artış için işsizlikte %0,5'lik bir düşüşe neden olduğu varsayılmaktadır (Guisinger, 2018). Buna göre ekonomik büyümenin normal şartlarda işsizliği düşüren bir etkiye sahip olması beklenmektedir.

Türkiye'nin işgücü piyasası yapısının özelliklerinden birisi de ekonomik büyümenin istenilen ölçüde istihdam yaratamamasıdır. İstihdam yaratmayan büyüme (jobless growth), ekonomilerde yüksek büyüme oranlarına rağmen, işsizliği azaltma noktasında yeterli ölçüde istihdam olanaklarının oluşturulamaması neticesinde ortaya çıkan olgudur (Butev, 2012, s.42).

Özellikle 1980 yılından sonra küreselleşme ile birlikte hız kazanan istihdamsız büyüme olgusunu ortaya çıkaran birçok neden **Grafik 10:** Türkiye'de GSYH ve İstihdam Oranı (%) (1988-2019)

Kaynak: Dünya Bankası, 2019

Türkiye'de 1988-2019 yılları arasında GSYH ile istihdam arasındaki ilişki Grafik 10'da gösterilmektedir. 1993, 1994, 1999, 2000, 2002, 2003, 2009, 2011, 2017, 2018 yıllarında GSYH ve istihdam oranları arasında negatif yönde bir ilişkinin gerçekleşmiş olduğu söylenebilir. Daha açık bir ifade ile Türkiye'de söz konusu yıllarda GSYH oranlarının yükselmiş olmasına karşın istihdama etkisinin olmadığı görülmektedir. Diğer yandan 1994, 1999, 2009, 2015 ve 2017 yıllarında ise GSYH oranlarında düşüşlerin yaşanmasına karşın istihdamın arttığı ifade edilebilir. Türkiye'de diğer dönemlerde ise GSYH oranları ile istihdamın eşdeğer olduğu söylenebilir.

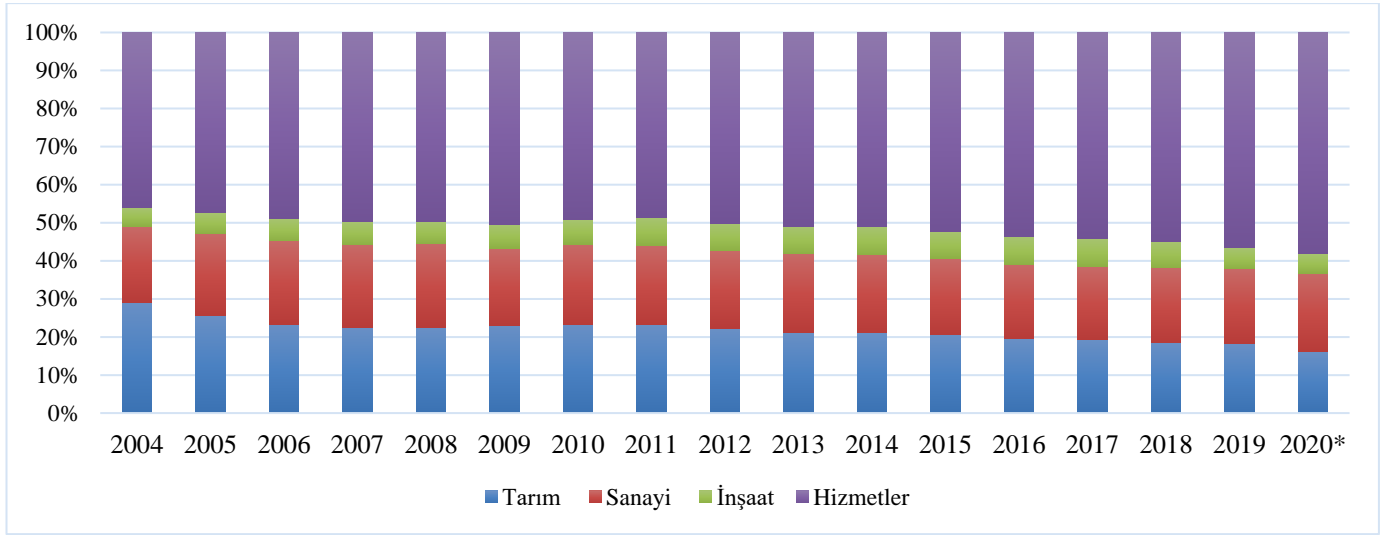
İşgücü piyasası yapısının özelliklerini belirleyen diğer bir gösterge ise istihdam edilenlerin iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımlarıdır. Grafik 11'de istihdam edilenlerin yıllara göre iktisadi faaliyet kolları ve dağılımı gösterilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de istihdam edilen işgücünün yüksek oranda hizmetler sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. Bu dağılımı sırasıyla 14 yıllık süreç ortalamasının birbirlerine eşit olduğu sanayi ve hizmet

bulunmaktadır. İşgücünün yüksek maliyetleri, hizmetler sektörünün payı, işgücü piyasasındaki düzenlemeler, kur hareketlilikleri, işgücü piyasasındaki esneklik gibi etkenler istihdamsız büyüme olgusunu ortaya çıkarmaktadır (DPT, 2007). Küreselleşme sonrasında yaşanan değişimler esnek çalışmayı ön plana çıkarırken, işgücünün çevresel ve çekirdek olmak üzere ikiye ayrılmasına neden olmuştur. Bu kapsamda bir yandan işyeri bağımlılığı ve istihdam güvencesinin mevcut olduğu çekirdek işgücü, diğer yanda ise nispeten daha az olan iş güvencesinin bulunduğu çevresel işgücünü meydana getirmiştir. Ayrıca teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ise nitelikli işgücü talebini artırarak yüksek nitelikli işgücü için istihdam olanakları sağlamıştır. (Yavuz, 1995; Murat ve Eser, 2013). Ancak vasıfsız işgücü için istihdam olanaklarında düşüşlerin yaşanması neticesinde işsizlik oranları artmıştır. Bu durum istihdamsız büyüme sürecini tetiklemiştir (Butev, 2012; Murat ve Eser, 2013)

sektörü ve son olarak inşaat sektörü izlemektedir. İstihdamın sektörel dağılımı, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve ekonomik yapısı noktasında önemli ipuçları vermektedir. TÜİK verilerine göre istihdamın sektörel dağılımı cinsiyet bazında ele alındığında hem kadın hem de erkeklerin yoğun olarak hizmet sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Hizmet sektöründen sonra kadınların en çok istihdam edildiği alan tarım sektörü iken erkeklerde en çok istihdam edilen alan sanayi sektörüdür (TÜİK, 2020).

İstihdam edilenlerin yaptıkları işler esas alınarak genellikle üç sektörde toplandıkları görülmektedir. Bu noktada istihdam edilenlerin yoğunlaştığı sektörler analiz edildiğinde, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri de yorumlanabilmektedir. Nitekim gelişmekte olan ülkelerde istihdam sanayi sektörüne nazaran tarım sektöründe yoğunlaşmaktadır. Ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerinin yükselmesi neticesinde, tarım istihdamı sanayi istihdamına doğru kaymaktadır. Diğer yandan sanayi sektörünün gelişmeye başlaması ile birlikte, istihdam hizmetler sektöründe yoğunlaşmaya başlar. Bu kurala üç sektör kanunu adı verilmektedir (Zaim, 1997).

Grafik 11: İstihdam edilenlerin yıllara göre iktisadi faaliyet kolları ve dağılımı (2004-2020)

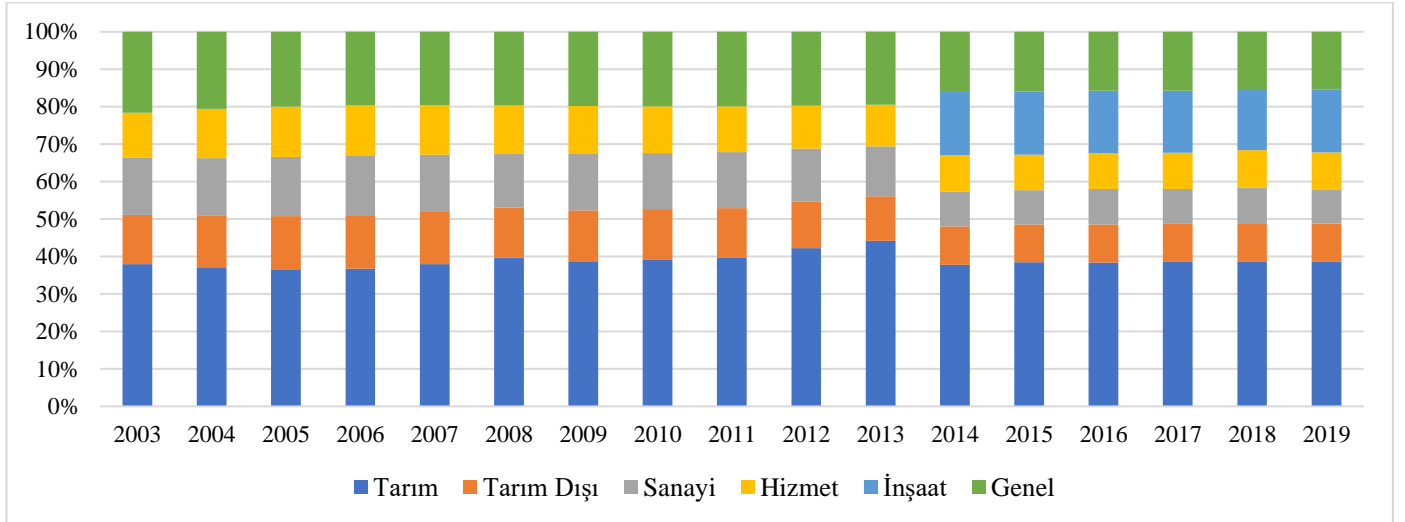

Kaynak: TÜİK, 2020

İşgücü piyasası yapısının önemli göstergelerinden biri de kayıt dışı istihdamdır. Türkiye’deki kayıt dışı istihdam oranları Grafik 12’de gösterilmiştir. Bu kapsamda Türkiye’de en yüksek kayıt dışı istihdamın yoğunlaştığı sektör tarım sektörü olmuştur. Tarım sektöründe kayıt dışı istihdamın yüksek olmasının en temel nedeni ücretsiz aile işçiliğinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Kayıtdışı istihdam veya enformal sektör kavramı ilk olarak 1970 yılında ILO tarafından kullanılmıştır (TOBB, 1994). 2003 yılında 17. Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı (ICLS)’nda kayıtdışı istihdam kategorileri belirlenmiştir. Buna göre (Trebilcock, 2005);

- Kayıt dışı sektör işletmelerinde kendi hesabına çalışanlar (çalışanı olmayan kendi hesabına çalışanlar);
- İşverenler (çalışanları ile birlikte serbest meslek sahibi) kendi kayıt dışı sektör işletmelerinde;
- Katkıda bulunan aile işçileri (işletmenin türüne bakılmaksızın);
- İstihdam ilişkisine göre tanımlanan kayıt dışı işlerde çalışanlar (yasada veya uygulamada, ulusal çalışma mevzuatına tabi olmayan işler, sosyal koruma veya belirli istihdam yardımlarına (yıllık ücretli veya hastalık izni, vb) hak kazanmaktan yoksun olanlar).

Grafik 12: Kayıtdışı İstihdam Oranları (2003-2019)

Kaynak: SGK, 2019

Kayıtdışı istihdama bağlı olarak ortaya çıkan güvencesiz istihdamın önlenmesi için “insana yakışır iş” (decent work) kavramı ortaya çıkmıştır. İnsana yakışır işin sağlanabilmesi için on temel unsuru içermesi gerekmektedir (ILO, 2013): (i) Uluslararası çalışma standartları ve işte temel ilkeler ve haklar, (ii) İstihdam yaratma, (iii) Sosyal koruma, (iv) Sosyal diyalog, (v) İstihdam fırsatları, (vi) yeterli kazanç ve verimli çalışma, (vii) makul çalışma süresi, (viii) iş, aile ve kişisel hayatı birleştirmek, (ix) kaldırılması gereken işler, (x) işin istikrarı ve güvenliği, (xi) istihdamda fırsat eşitliği, (xii) güvenli çalışma ortamı, (xiii) sosyal güvenlik ve (xiv) işveren ve işçi temsili.

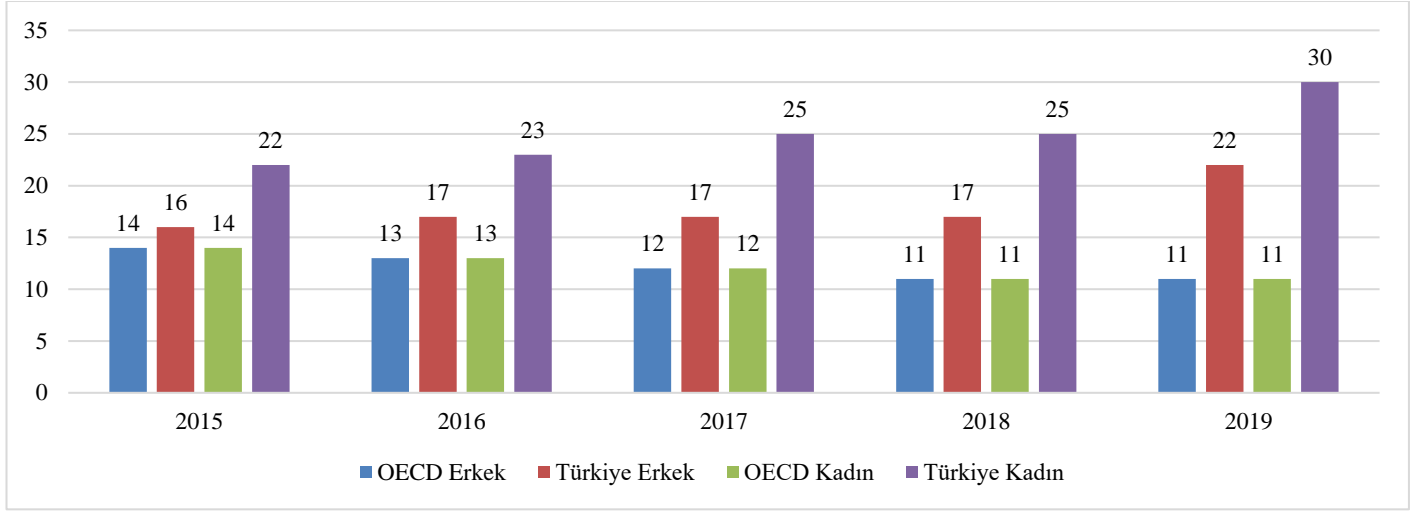
Türkiye’de işgücü yapısının özellikleri incelendiğinde en önemli sorunlardan birinin genç işsizliği olduğu söylenebilir. Türkiye’de genç nüfus oranı, toplam nüfusun %15,6’sına denk gelmektedir (TÜİK, 2019). TÜİK göstergeleri genç nüfusu 15-24 yaş grubu olarak değerlendirirken, OECD genç nüfusu 15-29 olarak analiz etmektedir. Türkiye sahip olduğu genç ve dinamik nüfus yoğunluğu bakımından birçok gelişmiş ülkeye nazaran avantajlı bir konumdadır. Bu bağlamda yüksek genç nüfus oranı ile açık olan demografik fırsat penceresinin etkili ve verimli bir biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir (Özdemir, 2019). Ancak Türkiye’nin yüksek genç nüfus oranına rağmen yüksek işsizlik

oranları dikkat çekmektedir.

Grafik 13’de Türkiye ve OECD ülkelerinde genç işsizliğin cinsiyet bazlı oranlarına yer verilmiştir. Bu bağlamda OECD ülkelerinde toplam genç işsizlik oranlarının, Türkiye’deki toplam genç işsizlik oranlarından düşük olduğu görülmektedir. Göstergeler cinsiyet bazlı

analiz edildiğinde ise genç kadınların işsizlik oranlarının 2015 yılından 2019 yılına kadar sürekli artış eğilimi gösterdiği ifade edilebilir. Genç kadınlara göre nispeten daha az değişkenlik gösteren genç erkeklerde de işsizlik oranlarında yıllar bazında artışların yaşandığı görülmektedir.

Grafik 13: Türkiye ve OECD ülkelerinde Genç İşsizliğin Cinsiyet Bazlı Oranları

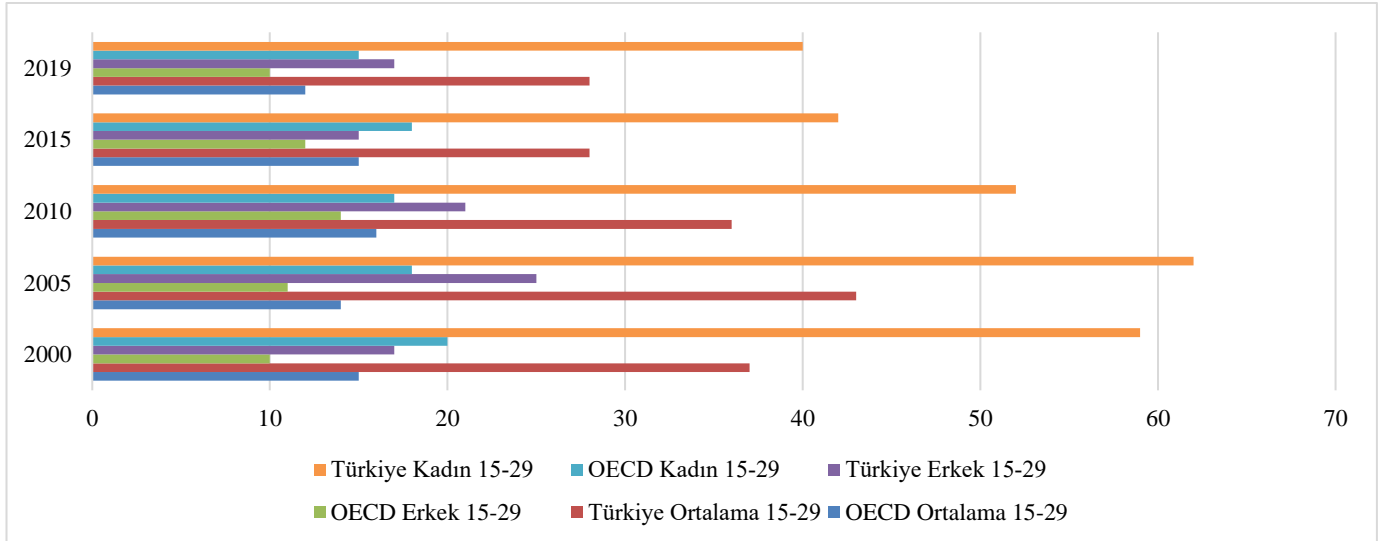

Kaynak: OECD, 2019

Türkiye’de genç işsizliği konusunda öne çıkan bir diğer gösterge ise NEET (Neither in Education, Employment, Training) oranlarıdır. Türkiye için yeni bir kavram olan NEİY, ne eğitimde ne istihdamda ne de yetiştirmede olan 15-29 yaş grubundaki gençleri temsil etmektedir (Elder, 2015). Grafik 14’de Türkiye ve OECD ülkelerinde 15-29 yaş aralığında cinsiyet bazlı NEET oranları gösterilmiştir. 15-29 yaş aralığındaki genç kadınlarda NEET oranı 2000 yılından 2005 yılına kadar artış eğilimi gösterse de 2005 yılından 2019 yılına kadar düşme eğiliminde olmuştur. Ancak 15-29

yaş grubu genç kadınların NEET oranları OECD ülke ortalamasına göre oldukça yüksek düzeydedir. Diğer yandan 15-29 yaş grubu genç erkeklerde NEET oranı kadınlara kıyasla daha düşük düzeyde olmasına karşın OECD ülke ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Ayrıca 2019 yılında OECD ülkelerinin NEET ortalaması %12 iken Türkiye’nin NEET ortalaması %28’dir. Göstergeler ışığında Türkiye’de ciddi anlamda genç işsizliği sorununun varlığından söz edilmektedir.

Grafik 14: Türkiye ve OECD ülkelerinde 15-29 yaş aralığında Cinsiyet Bazlı NEET oranları

Kaynak: OECD, 2020

Türkiye’de işsizlik olgusunun en temel karakteristik özellikleri arasında yer alan yapısal işsizlik sorunu, işsizliğin kronikleşmesi ve en önemlisi de genç işgücü arasında yoğunlaşmasıdır. Genç işgücü için yeterli ölçüde istihdam olanaklarının sunulamaması, genç işsizliğini derinleştirmektedir. Tüm bunların yanı sıra eksik istihdam edilen genç işgücü ve istihdam edildiği halde iş arayan genç işgücü de eklendiğinde genç işsizlik sorunu büyümektedir (Murat, 1995). İslamoğlu ve Elif (2018)’e göre Türkiye’de genç işgücünün eğitim

düzeyi arttıkça eğitim-işgücü piyasası ilişkisi güçlenmektedir. Genç işgücünün eğitim bittikten sonra ilk iş hayatına geçiş sürelerinin uzun olduğu ve ilk iş deneyimlerinin genellikle geçici işler olduğu belirtilmiştir.

Genel itibarıyla Türkiye’deki işgücü piyasasına dair temel göstergeler, işsizliği azaltmak ve istihdam olanaklarını ve işgücüne katılım oranlarını artırmak açısından etkili ve hızlı sonuç alınabilir

mücadele araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle kadın ve genç işgücünün işgücüne katılım oranlarının artırılması ve yeni istihdam alanlarının oluşturulması elzem görülmektedir. Dolayısıyla tüm bu göstergeler ve veriler aktif ve pasif istihdam politikalarına dikkat çekmeyi gerektirmektedir.

3. Türkiye’de Aktif ve Pasif İşgücü Piyasası Politikaları

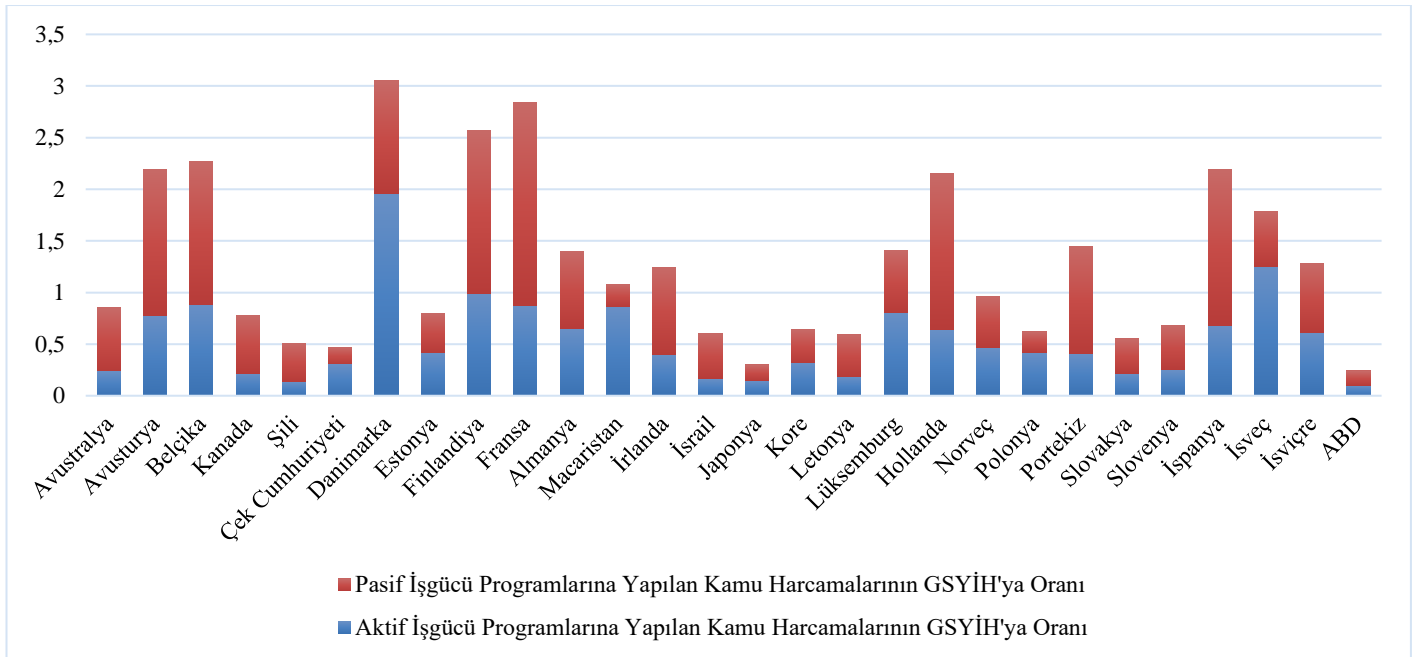
Türkiye’de işgücü piyasasının yapısal özellikleri incelendiğinde, işsizliğin önemli bir sorun olarak ortaya çıktığı görülmüştür. İşsizlikteki artışlar, kaçınılmaz olarak işsizlikle mücadele politikalarını yeniden merkeze almıştır. İşgücü piyasasında yaşanan sorunlar ekonomik büyüme ve kalkınmanın önünde engel teşkil etmektedir. Bu sebeple işsizlik sorunun ortadan kaldırılması veya en makul seviyelere getirilebilmesi açısından işsizlikle mücadele politikaları ön plana çıkmaktadır. İşgücü piyasası politikaları geleneksel olarak aktif ve pasif müdahaleler olarak kategorize edilmiştir. İşsizlikle mücadele noktasında uygulanan aktif ve pasif istihdam politikaları, ülkelerin işgücü piyasası yapısına göre değişmektedir.

Pasif işgücü piyasası politikalarının en temel amacı işsiz kalan bireylere ekonomik güvence sağlamaktadır. Bu noktada pasif işgücü piyasası politikalarının amacı işsizliği azaltmak ya da istihdamı artırmak değildir. Pasif işgücü piyasası politikaları, işsizlik nedeniyle ortaya çıkan toplumsal ve bireysel sorunları ortadan kaldırmaya yardımcı olmaktadır (Biçerli, 2004). Pasif işgücü piyasası politikaları yararlanıcıları genellikle işsiz bireyler iken, aktif işgücü piyasası politikaları da çoğu durumda işsizlere açıktır, ancak aynı zamanda daha iyi iş arayan veya okuldan işe geçiş yapan gençleri de kapsamaktadır.

Aktif işgücü piyasası politikalarının temel amacı ise pasif işgücü piyasası politikalarının aksine işsiz kalan bireylere istihdam olanakları sunmaktır. İşsizlikle mücadelede sadece işsizliğin zararlarını hafifletmek ya da tedavi etmek değil, aynı zamanda sorunu gidermeye yönelik aktif işgücü piyasası politikaları ile istihdam sağlanmalıdır. Aktif politikalar işgücü piyasasına (yeniden) entegrasyonu vurgulamaktadır. Böylelikle yapısal işsizlik sorununun çözümüne katkı sağlayacaktır.

Aktif işgücü piyasası politikalarına yönelik olarak kamu harcamaları ve yoğunlukları ülkeler arasında farklılık göstermektedir. İskandinav ülkelerindeki göstergelere göre nispeten yüksek aktif işgücü piyasası politikaları uygulandığı görülmektedir. Diğer yandan Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Kore ve İsrail’de aktif işgücü piyasası politikaları harcamaları ortalamasının altında kalmaktadır. Ancak “Büyük Durgunluk” sonrasında birçok ülkede aktif istihdam politikalarına yönelik kamu harcamaları artış eğilimi gösterse de aktif işgücü piyasası politikaları harcamaları pasif işgücü piyasası politikalarından halen daha düşük düzeydedir (Martin, 2015). OECD ülkelerinin aktif ve pasif işgücü piyasası politikalarına yönelik yapılan kamu harcamalarının GSYH oranı Grafik 15’de gösterilmiştir. Bu kapsamda pasif işgücü piyasası politikalarına yapılan kamu harcamalarının aktif işgücü piyasası politikalarına yapılan kamu harcamalardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Hem aktif hem de pasif işgücü piyasası politikaları kapsamında en yüksek kamu harcamaları yapan ülkeler sırasıyla; Danimarka, Fransa, Finlandiya, Belçika gelmektedir. Diğer yandan Japonya ve ABD ise aktif ve pasif işgücü piyasası politikalarına yönelik kamu harcamalarının en düşük olduğu ülkelerdir.

Grafik 15: Aktif ve Pasif İşgücü Programlarına Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH'ya Oranı

Kaynak: OECD, 2017

Aktif işgücü piyasası politikaları kapsamında şu çalışmalar yapılarak işsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılması sağlanmaktadır: (i) doğrudan iş arama yardımı veya bilgi sağlama yoluyla iş arayanları mevcut açık pozisyonlarla eşleştirmek; (ii) istihdam edilebilirliklerini artırmak için mevcut iş arayanların becerilerini geliştirmek ve uyarlamak; (iii) bireylere veya firmalara belirli kategorilerdeki çalışanları işe almaları için teşvikler sağlamak; ve (iv) ya kamu sektöründe istihdam ya da özel sektör

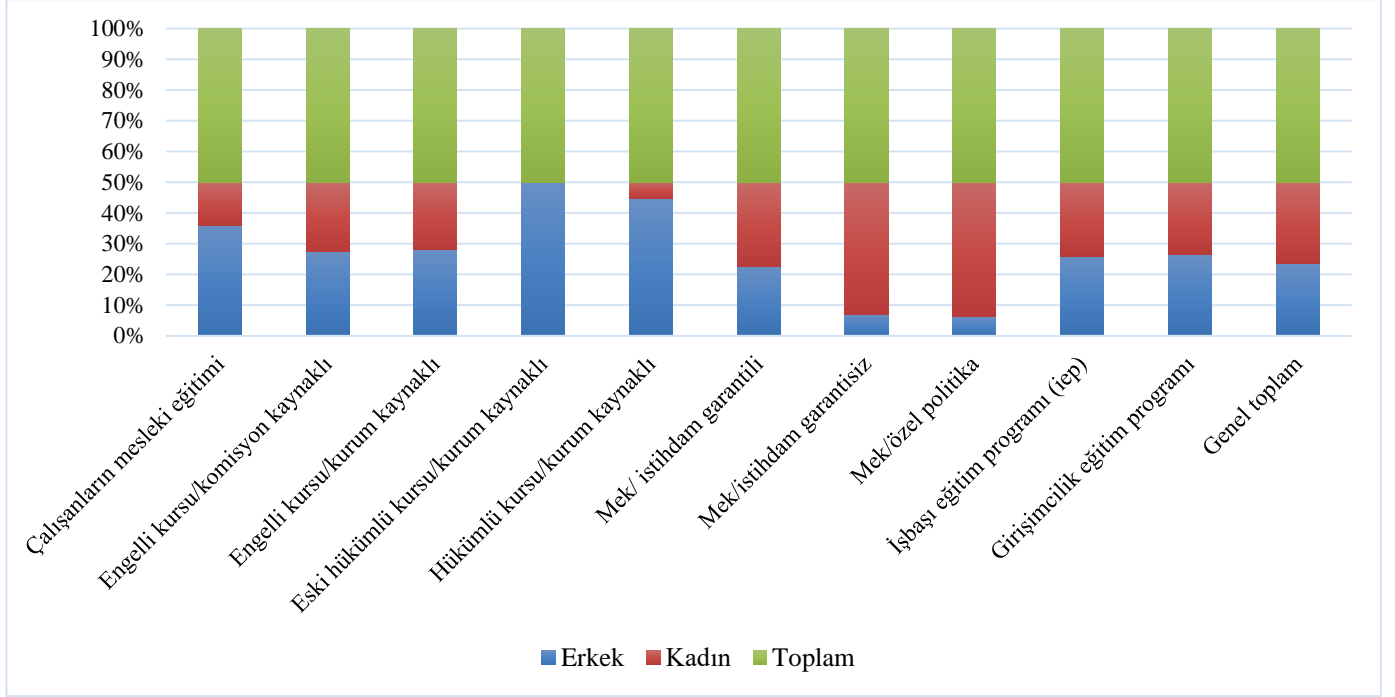
istihdamı için sübvansiyon sağlanması şeklinde işler yaratmaktır (Auer, 2005)

Tarihsel olarak, aktif işgücü piyasası politikaları bu yollarla işsizliğin azaltılmasında katkı sağladılar. Ancak aktif işgücü piyasası politikaları son yıllarda daha geniş bir istihdam yelpazesi ve sosyal hedefler üstlendiler. Zamanla, aktif ve pasif programlar arasındaki ayrım daralmaya başladı. Örneğin, işsizlik yardımlarının alıcıları da giderek artan bir şekilde aktif işgücü piyasası politikalarından

faaydalanmaktadır ve aktif işgücü piyasası politikaları (özellikle yükselen ve gelişmekte olan ülkelerde) genellikle bir tür gelir desteği sağlamaktadır. Başlangıçta, aktif işgücü piyasası politikaları insanları işgücü piyasasında aktif tutmayı, işgücü piyasasının yeniden entegrasyonunu geliştirmeyi amaçlamıştır. Artık, aktif işgücü piyasası politikalarının gittikçe farklılaşan doğalarından kaynaklanan birden fazla işlevi bulunmaktadır. Örneğin, işçilerin bir sektörden diğerine geçişi noktasında destek olmakta veya yoksulluğu veya eşişsizlikleri azaltmak amacıyla bireylerin gelirlerini durgunluk dönemlerinde korumayı veya savunmasız grupların ücretlerini artırmayı amaçlayan çeşitli program türlerini içerebilmektedir (Escudero, Mourelo ve Pignatti, 2016).

Türkiye’de uygulanan aktif işgücü politikaları program türlerine göre Grafik16’da gösterilmiştir. Uygulanan aktif işgücü piyasası politikalarından bazıları: mesleki eğitim kursları, istihdam garantili kurslar, iş başı eğitim programları, girişimcilik eğitim politikalarıdır. Aktif işgücü piyasası politikalarının cinsiyet bazlı katılımcıları incelendiğinde ise; kadınların en yoğun katılım sağladığı aktif işgücü piyasası politikaları, istihdam garantisiz mesleki eğitim kursları ve özel politika gerektiren kişilerin katıldığı mesleki eğitim kurslarıdır. Diğer yandan erkeklerin yoğun olarak katılım sağladığı aktif işgücü piyasası politikaları ise eski hükümlülere yönelik kurum kaynaklı kurslar, hükümlülere yönelik mesleki eğitim kursları ve çalışanların mesleki eğitim kurslarıdır.

Grafik 16: Program Türlerine Göre Aktif İşgücü Piyasası Programları

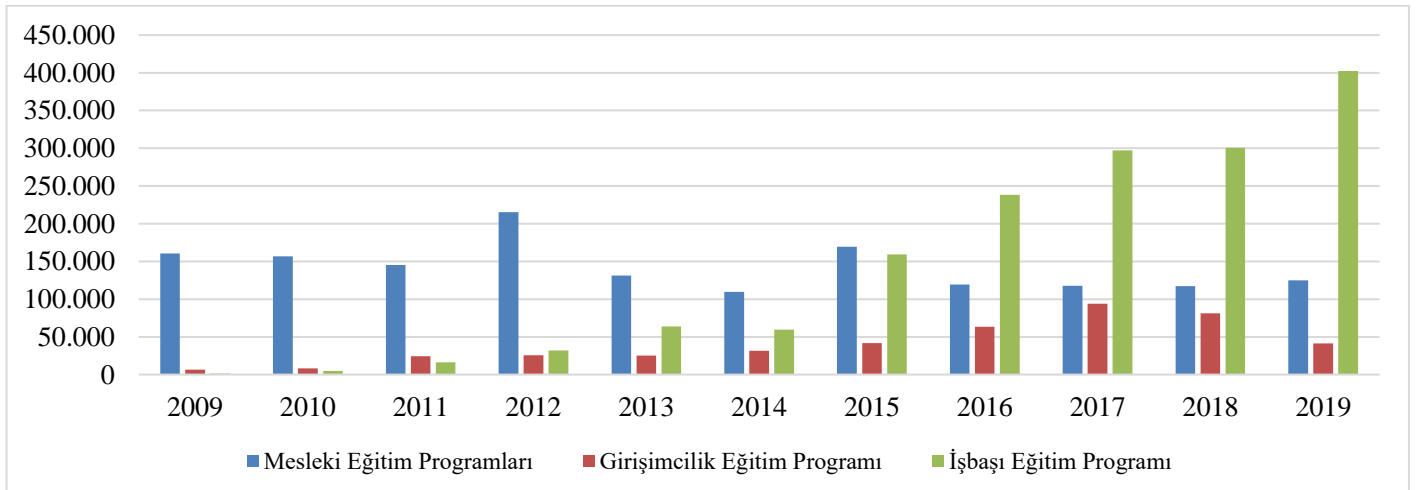

Kaynak: İşKUR, 2019 Faaliyet Raporu

Türkiye’de uygulanan aktif işgücü politikaları genel olarak; mesleki eğitim programları, girişimcilik eğitim programları ve işbaşı eğitim programlarından oluşmaktadır. Grafik 17’de bu programların yıl bazlı kursiyer katılımcıları gösterilmiştir. 2009-2019 yılları arasındaki aktif işgücü piyasası politikalarına katılan kursiyer verileri incelendiğinde, en az katılımın girişimcilik eğitim

programlarında olduğu görölmektedir. Diğer yandan işbaşı eğitim programları kursiyerlerinin özellikle 2015 yılından 2019 yılına kadar önemli ölçüde artış gösterdiği söylenebilir. Mesleki eğitim programlarına katılan kursiyerlerin ise en yüksek olduğu dönem 2012 yılı olmuştur.

Grafik 17: Kursiyer Sayılarına Göre Aktif İşgücü Politikaları

Kaynak: İşKUR, 2019 Faaliyet Raporu

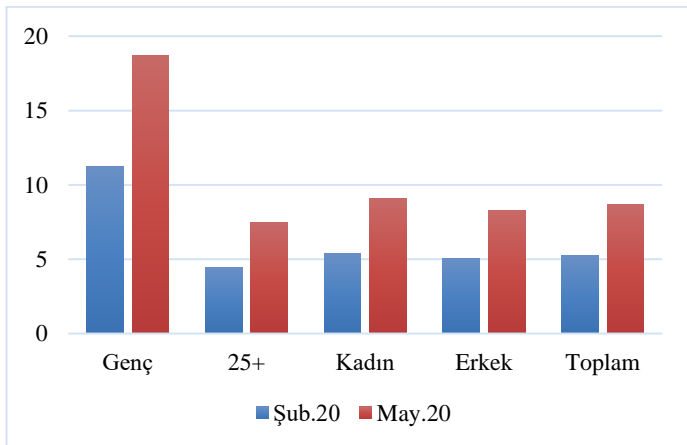
Genel olarak aktif işgücü piyasası politikalarında; işsizliğin azaltılması, istihdamın artırılması, eşitliğin sağlanması, yoksulluğun azaltılması, eğitim ve istihdam sübvansiyonlarının sağlanması gibi hedefleri bulunmaktadır. İşsizliğin azaltılması kapsamında (i) doğrudan iş arama yardımı veya bilgi sağlama yoluyla iş arayanları medvudun açık pozisyonlarla eşleştirmek; (ii) istihdam edilebilirliklerini artırmak için mevcut iş arayanların becerilerini geliştirmek; (iii) bireylere veya firmalara belirli işleri almaları veya belirli kategorilerdeki çalışanları işe almaları için teşvikler sağlamak; ve (iv) kamu ya da özel sektör istihdamı için sübvansiyon sağlanması şeklinde işler yaratmaktır (Bonoli, 2013).

Aktif işgücü piyasası politikalarının istihdamın artırılması kapsamında (i) doğrudan ve dolaylı olarak iş yaratma; (ii) iş arama yardımı ve diğer destekler yoluyla bireylerin becerilerine ve ihtiyaçlarına uygun işler bulmalarına yardımcı olmak; ve (iii) bireylerin becerilerini talep edilenlerle eşleştirecek şekilde yükseltmek gibi amaçları bulunmaktadır (ILO, 2019). Diğer yandan aktif işgücü piyasası politikaları eşitliğin artırılmasını sağlamaktadır. Bu kapsamda işgücü piyasasında belirli engellerle karşılaşan dezavantajlı grupları hedefleyerek eşitliğin artırılması sağlanabilir. Eşitliğin sağlanması kapsamında; (i) aktif kalma veya işgücüne katılma teşvikleri (örneğin, bazı işçi kategorileri için istihdam sübvansiyonları); (ii) bu işçilerin beceri eksikliklerini ve diğer zorlukları aşmaları için araçlar (örneğin, düşük vasıflı bireyler gibi belirli gruplara ayrılmış eğitim kursları) geliştirmek; veya (iii) firmaların bu hassas grupları işe almaları için teşvikler sağlanmalıdır (Calmfors, 1995). Ayrıca aktif işgücü piyasası politikaları yoksulluğun azaltılması açısından önemlidir. 1980'lerin ortalarından beri istihdam, yoksulluğun azaltılmasında giderek artan bir şekilde temel bir itici güç olarak kabul edilmektedir (Todaro, 1989).

4. Covid-19 Döneminin İşgücü Piyasasına Etkileri

1 Aralık 2019 tarihinde Çin'de ortaya çıkan Covid-19 salgınının Türkiye'de 10 Mart tarihi itibarıyla tespit edilen ilk vakası (wikipedia.org) neticesinde ekonomik, sosyal ve politik yönden birçok alanda etkisini göstermiştir. Neredeyse her alanı etkisi altına alan Covid-19 salgını şüphesiz ki işgücü piyasalarını da derinden etkilemiştir. Koronavirüs (Covid-19) krizi, benzeri görülmemiş bir işgücü piyasası şoku ve işsizlik kriziyle sonuçlanmıştır. Salgın sürecinde işgücü piyasasında, işini kaybetme, çalışma sürelerinin kısalması, esnek çalışma, ücretsiz izin gibi risk ve etkenler ile karşı karşıya kalmıştır (Kara, 2020). Ayrıca evden çalışma şekli pandemi öncesinde sadece belirli meslek ve iş kolları için mümkün iken Covid-19 döneminde işgücünün önemli bir bölümü evden ya da kısmi zamanlı çalışmaya başlamıştır.

Grafik 18: OECD İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: OECD, 2020

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 sürecinin işgücü piyasasına olan etkisi başta işsizlik oranlarında olmak üzere sosyo-ekonomik değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Covid-19 salgınında Şubat-Mayıs 2020 süresinde OECD ülkelerindeki işsizlik oranlarındaki değişimler Grafik 18'de gösterilmiştir. OECD ülkelerinde işsizlik oranları incelendiğinde Şubat 2020 döneminde %5,22 iken Mayıs 2020 döneminde %8,65'e yükselmiştir. İşsizlik oranları cinsiyet bazında incelendiğinde kadın işgücünde erkek işgücüne kıyasla işsizlik oranlarında daha yüksek artışın yaşandığı görülmektedir. Bu durum kadınların işgücü piyasasında yaşanan krizler veya şoklarda işten çıkarılma noktasında ilk tercih edilen grup olduklarını kanıtlar niteliktedir. Kadın işgücüne benzer durum genç işgücü için de söz konusu olmaktadır. Genç işgücü açısından incelendiğinde ise salgın sürecinden en çok etkilenen grubun genç işgücü olduğu söylenebilir. Nitekim Şubat 2020 döneminde %11,25 olan işsizlik oranı Mayıs 2020 döneminde %18,68'e yükselmiştir. 25+ yaş grubunun gençler ile kıyaslandığında daha düşük işsizlik artışının yaşanmış olduğu söylenebilir. Bu bağlamda analiz edildiğinde işgücü piyasasının her türlü şoklara karşı savunmasız ve kırılgan bir yapıya sahip olduğu ifade edilebilir. Genel itibarıyla Şubat – Mayıs 2020 döneminde yaşanan salgın süreci en çok genç işgücünü etkilemiştir. Ardından kadın işgücünü etkilemiştir. Bu anlamda genç ve kadın işgücünün yaşanan kriz ve şok dönemlerinde işsiz kalma ihtimalinin yüksek olduğu grubu oluşturdukları ifade edilebilir.

Covid-19 sürecinde ekonominin bazı sektörleri diğerlerinden daha fazla etkilenmiştir. Örneğin, konaklama ve gıda sektörleri, sosyal mesafe kısıtlamalarından ciddi şekilde etkilenirken, profesyonel hizmetler sektörü, uzaktan çalışma için nispeten uygun özellikte olduğu için daha az etkilenmiştir. Diğer yandan toptan ve perakende sektörü, karantina dönemlerinde en fazla etkilenen sektör olmuştur. Perakende ticaret (motorlu araçlar hariç) en çok etkilenen sektör olup, işten ayrılan veya işten çıkarılan toplam işçilerin beşte birini (%20) oluşturmaktadır. Toptan ve perakende sektörünü, toplam istihdamın yalnızca %3'ünü oluşturduğu yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri izlemiştir. Diğer yandan süpermarketler ve eczaneler gibi temel malları satan perakendeciler faaliyetlerine devam etmişlerdir. (Mark ve Mcpeake, 2020).

Türkiye'de Covid-19 döneminde negatif yönde en çok etkilenen sektörler; sağlık, ev hizmetleri, spor medyası, ulaşım, otel-konaklama ve kültür-sinema sektörleri olmuştur. Ayrıca söz konusu dönemde çalışanlar ve öğrencilerin uzaktan eğitim ve evden çalışma uygulamalarına kolaylıkla adapte olunduğu belirtilmiştir. Diğer yandan yüksek istihdam olanakları sunan ulaşım, otel-konaklama hizmet alanlarında, Covid-19 etkisi daha yüksek olurken bu etkileşim endişe yaratmaktadır (Deloitte, 2020).

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de Covid-19 sürecinin işgücü piyasalarına etkisini azaltacak tedbirler ve önlemler alınmıştır. Öncelikle kamu ve özel sektörde uzaktan ve esnek çalışma modelleri hayata geçirilmiştir. Salgın döneminde işçileri korumak amacıyla kısa çalışma ödenekleri devreye alınarak böylelikle işten çıkarmalar engellenmiştir (<https://www.hmb.gov.tr>).

İşgücü piyasasında, her kriz dönemlerinde olduğu gibi bazı grupların daha fazla etkilendiği bilinmektedir. Nitekim Covid-19 sürecinde de işgücü piyasasında nispeten daha fazla etkilenen gruplar ortaya çıkmıştır. Salgınlar ve ekonomik krizler, nüfusun belirli kesimleri üzerinde orantısız bir etkiye sahip olabilir ve bu da eşitsizliği derinleştirebilir (Lee ve Cho, 2016). Geçmiş deneyimlere, COVID-19 salgını hakkındaki mevcut bilgilere ve önceki krizlerden elde edilen bilgilere dayanarak, bir dizi kırılgan ve hassas grup belirlenmiştir (ILO, 2020):

- Halihazırda daha yüksek işsizlik ve eksik istihdam oranlarıyla karşı karşıya olan gençler, küresel mali kriz sırasında görüldüğü gibi, düşen işgücü talebine karşı daha savunmasız kalmıştır.
- Yaşlı işçiler de ekonomik kırılganlıklardan muzdarip olmaktadır. MERS salgınından sonra yaşlı işçilerin daha yüksek işsizlik ve eksik istihdam oranlarının yanı sıra azalan çalışma saatlerini deneyimleme olasılıkları, erişkin yaştaki bireylere göre daha muhtemeldir (Lee ve Cho, 2016).
- Kadınlar, daha fazla etkilenen sektörlerde (hizmetler gibi) veya pandemiyle mücadelenin ön saflarında yer alan mesleklerde (örneğin hemşireler) temsil edilmektedir. ILO, erkeklerin yüzde 45,4'üne kıyasla, dünya genelinde istihdam edilen kadınların yüzde 58,6'sının hizmetler sektöründe çalıştığını tahmin ediyor. Kadınlar ayrıca sosyal koruma imkanlarına daha az erişime sahiptir (ILO, 2018).
- Bazı serbest meslek sahipleri ve geçici çalışanlar, sahip olmadıkları sosyal koruma mekanizmaları nedeniyle daha fazla etkileneceklerdir.
- Göçmen işçiler, hem hedef ülkelerdeki iş yerlerine erişimlerini hem de ailelerine geri dönmelerini kısıtlayacak olan COVID-19 krizinin etkisine daha fazla açıktır.

Uluslararası Çalışma Standartlarına göre COVID-19 sürecinde işgücü piyasasına yönelik tedbirler 4 başlıkta özetlenmiştir. İlk olarak ekonomiyi ve istihdamı canlandırmak amacıyla; aktif maliye politikalarının uygulanması ve sağlık sektörü dahil olmak üzere belirli sektörlere kredi imkanları ve finansal destek sağlanmalıdır. İkinci tedbir, işletmeleri ve işleri korumaya yöneliktir. Bu bağlamda herkes için sosyal koruma mekanizmalarının devreye sokulması, istihdamın sağlanması, işletmeler için mali/vergi yardımları sağlanmalıdır. Üçüncü tedbir çalışanların korunmasına yöneliktir. Bu kapsamda iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin güçlendirilmesi, yeni iş düzenlemelerinin hayata geçirilmesi (tele çalışma, esnek çalışma vb.), ayrımcılığın önlenmesi, ücretli izne erişim olanaklarının genişletilmesinin sağlanmasıdır. Son olarak dördüncü tedbir ise kriz dönemlerinin işgücü piyasası üzerindeki etkilerini azaltmak için sosyal diyalog mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. İşveren ve işçi örgütlerinin kapasiteleri güçlendirilerek, çalışma ilişkileri kurumlarının ve süreçlerinin güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (ILO, 2020).

5. Sonuç

Türkiye'nin işgücü piyasasının yapısı tüm detayları ile ele alındığında, başlıca problemin işsizlik olduğu görülmektedir. İşsizlik sadece işgücü piyasasını etkileyen bir olgu olmadığı, ekonomik ve sosyal açıdan birçok olumsuz yansımalarının da olduğu görülmektedir. Kronikleşen ve artan işsizlik beraberinde kısır döngü halini alabilmektedir. Diğer yandan yüksek işsizlik oranlarına bağlı olarak artacak bağımlı nüfus, yoksulluk riski ile karşı karşıya kalacaktır. Dolayısıyla işsizlikle mücadelede etkili istihdam politikaları hayati derecede önemlidir. Sadece Türkiye'de değil aynı zamanda küresel bir sorun olarak karşımıza çıkan işsizlik sorunu ile mücadelede her ülke, kendi işgücü piyasasının özelliklerine göre mücadele etmekte ve bir takım tedbirler almaktadır.

İşsizlik her bireyi aynı oranda etkilememektedir. Bu kapsamda işsizlik, eğitim, cinsiyet, yaş, yaşadıkları bölge, iş arama süreleri gibi çeşitli değişkenlere bağlı olarak bireyleri farklı oranda etkilemektedir. Eğitim ve işsizlik arasında güçlü bir bağ olup, eğitim seviyesinin yükselmesi istihdam oranlarını artırmaktadır. Diğer yandan cinsiyet, işsizlik probleminde temel değişkenlerden biridir. Çünkü kadın işsizlik oranları erkek işsizlik oranlarının neredeyse iki katı düzeyindedir. Kadın işsizlik oranlarının yüksek düzeyde seyretmesinin ya da kadınların işgücüne dahil olmayı tercih

etmemelerin en temel nedenleri arasında; bakım (çocuk/yaşlı), ev işleriyle meşguliyet ya da iş-aile hayatı uyumsuzluğu bulunmaktadır.

İşsizliğin önemli belirleyicilerinden bir diğeri ise yaş faktörüdür. Türkiye'yi diğer birçok gelişmiş ülkeden ayıran en temel nokta hala genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahip olmasıdır. Toplam nüfusun %15,6'sına denk gelen genç nüfusun aktif bir şekilde değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim, ne eğitimde ne istihdamda ne de yetiştirmede (NEİY) olan 15-29 yaş grubundaki gençlerin oranı %28'dir. Dolayısıyla yüksek genç işsizliğin nedenleri sadece uzun süren eğitim hayatı ile ilişkilendirilmemelidir. İşsizlik sorununa kent-kır ayrımından bakıldığında ise en temel sorunun kırsal alanlarda yoğun olarak görülen ücretsiz aile işçiliğidir. Ancak kırdan kente göçün artması neticesinde, işgücünün istihdam edildiği statüleri incelendiğinde ücretsiz aile işçiliği statüsünde istihdam edilenlerin payının giderek düştüğü görülmektedir. Ancak kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın, kente göç ettiğinde işsiz olmakta ve işgücü piyasasına dahil olmamaktadır. Diğer bir değişken ise iş arama süreleridir. Türkiye'de bireylerin iş arama süreleri en fazla 1-2 ay zaman diliminde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu noktada uzun süren iş arama sürelerinin ortaya çıkardığı "ümidini kısımlı işgücü" statüsünde yer alan bireylerin iş arama sürelerinin uzun olmasından kaynaklanmadığı ifade edilebilir.

İşsizlikle mücadelede en önemli mekanizmalardan biri aktif işgücü piyasası politikalarıdır. Aktif işgücü piyasası politikaları ile işsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılması mümkündür. Önemli olan işgücü piyasasının ihtiyacı olan nitelikte işgücünün yetiştirilebilmesidir. Bu kapsamda eğitim kurumları ile işgücü piyasası kurumlarının koordinasyonu hayati önem taşımaktadır. Söz konusu ilişki sağlam temeller üzerinde kurulduğunda, genç ve dinamik işgücü daha aktif olarak kullanılacaktır. Aynı zamanda eğitime yapılan yatırımlar neticesinde yüksek nitelikli insan kaynağının alt yapısı oluşturulmuş olacaktır.

Çalışmada dikkat çekilen bir diğer husus ise Covid-19 döneminde işgücü piyasasında yaşanan değişimler ve alınan tedbirlerdir. Bu kapsamda salgınlar, ekonomik krizler ve şoklar karşısında işgücü piyasasının en az etkilenmesini sağlayacak önlemlerin alınması elzemdir. Ancak ne yazık ki söz konusu dönemlerde, işgücü piyasasında derinden etkilenen belirli gruplar olmuştur. Bu grupların başında kadınlar ve gençler gelmektedir. Yüksek oranda ikincil piyasa ekonomilerinde ve sosyal güvencesiz çalışan kadınlar, böylesi olağanüstü ekonomik dönemlerde işverenler tarafından ilk işten çıkarılan gruplardan birini oluşturmaktadır. Diğer yandan "son işe giren işten ilk çıkar" yöntemini kullanan işverenlerin, söz konusu dönemlerde genç işgücünün işsiz kalmasına neden olmaktadır.

İşgücüne katılım oranlarının artırılması, işsizlik oranlarının makul bir düzeye getirilmesi, özellikle kadın ve genç istihdam oranlarının artırılması, aktif istihdam politikalarının sürekli güncellenerek işgücü piyasası ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yenilenmesi için etkili istihdam mekanizmaları geliştirilmelidir. Aksi halde konu edilen sorunların kronikleşme riski ortaya çıkmaktadır. Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmada kritik öneme sahip olan işgücü piyasası politikalarının, özellikle savunmasız gruplar lehine güçlendirilmelidir.

Kaynakça

Akgeyik, T. (2017). Türkiye'de kadınların işgücü piyasasına katılımını etkileyen faktörler: TÜİK verileri üzerine bir analiz. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (70), 31-53.

- Auer, P., Efendioglu, U., ve Leschke, J. (2005). *Active labour market policies around the world: Coping with the consequences of globalisation* (Geneva, International Labour Office).
- Biçerli, M. K. (2004). Çalışma paylaşımı işsizlikle mücadelede etkili bir politika mıdır?, *Ege Academic Review*, 4 (1-2), 59-68.
- Bonoli, G. (2013). *The origins of active social policy: Labour market and childcare policies in a comparative perspective*. Oxford University Press.
- Bosworth, D. Peter, D., ve Thorsten, S. (1996). *The economics of the labor market*. FT/Prentice Hall.
- Butev, S. (2012). *Türkiye ekonomisinde istihdamsız büyüme sürecinin ekonomik analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Calmfors, L. ve Skedinger, P. (1995). Does active labour-market policy increase employment? Theoretical considerations and some empirical evidence, in *Oxford Review of Economic Policy*, (11), s. 91-109.
- Deloitte. (2020). Küresel Covid-19 salgınının Türkiye’de farklı kategorilere etkileri. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/consulting/kuresel-covid-19-salgininin-turkiyede-farkli-kategorilere-etkileri.pdf> adresinden 15.10.2020 tarihinde erişim sağlandı.
- DPT.(2013). 9. Kalkınma Planı (2007-2013), Ankara: DPT Yayınları.
- DünyaBankası.(2019) <https://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.TOTL.SP.ZS?locations=TR> 18.10.2020 adresinden tarihinde erişim sağlandı.
- Dünya Bankası.(2019).<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=TR> adresinden 18.10.2020 tarihinde erişim sağlandı.
- Elder, S. (2015). *What does NEETs mean and why is the concept so easily misinterpreted?*.
- Escudero, V., Mourello, E., ve Pignatti, C. (2016). What works active labour market policies in Latin America and the Caribbean. *Studies on Growth with Equity*
- European Commission (2009). *Employment in Europe Report 2009*, Directorate-general for employment, social affairs and equal opportunities.
- Fasih, T. (2008). Linking education policy to labor market outcomes. The World Bank.
- Fischer, R. D. (2000). *Makro ekonomia*. Tiranë:DITURIA.
- Guisinger, Y. (2018). A state-level analysis of Okun's Law. *Regional Science and Urban Economics*, 68, s. 239--248.
- Gündoğan N. ve Biçerli M. K. (2003). *Çalışma ekonomisi*. AÜ Yayınları: 1461, Eskişehir
- Hauser, R. M., Warren, J. R., Huang, M. H. ve Carter, W. Y. (2000). Occupational status, education, and social mobility in the meritocracy. *Meritocracy and economic inequality*, 5(13), s.179-229
- https://tr.wikipedia.org/wiki/COVID19_pandemisi#:~:text=COVID%2D19%20pandemisi%20veya%20koronavir%3BCs,da%20ortaya%20C3%A7%C4%B1kan%20vir%3BCs%20salg%C4%B1n%C4%B1 adresinden 03.10.2020 tarihinde erişim sağlandı.
- <https://www.hmb.gov.tr> adresinde 25.10.2020 tarihinde erişim sağlandı.
- International Labour Organization (ILO). (2013). Decent work indicators.
- International Labour Organization (ILO). (2015). Global employment trends for youth 2015.
- International Labour Organization (ILO). (2018) Care work and care jobs for the future of decent work. ILO, Geneva.
- International Labour Organization (ILO). (2020). COVID-19 and the world of work: Impact and policy responses. 18 March 2020.
- International Labour Organization (ILO). (2020). ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Second edition Updated estimates and analysis. 7 April 2020.
- International Labour Organization (ILO). (2019). Active labour market programmes in Latin America and the Caribbean: Evidence from a meta-analysis.
- Işın, F., Keskin, G., Kılıç, M., Türkekul, B., ve Ateş, H. C. (2010). Türkiye’de Tarımsal İşgücü Piyasası ve Sosyal Güvenlik Politikaları. *Ziraat Mühendisleri Odası VII. Teknik Kongre*, s.1-22.
- İslamoğlu, E., ve Elif, A. L. P. (2018). Türkiye’de okuldan işe geçiş: TÜİK’in Gençlerin işgücü piyasasına geçişi araştırma sonuçları üzerine bir değerlendirme. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(1), s.103-121.
- İŞKUR. (2019). Faaliyet Raporu. <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/> adresinden 10.10.2020 tarihinde erişim sağlandı.
- Kara, E. (2020). Covid-19 Pandemisi: İşgücü üzerindeki etkileri ve istihdam tedbirleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), s.269-282.
- Kölmek, A. (2014). *2008 Küresel ekonomik krizinde işgücüne yönelik tedbirler: AB ve Türkiye*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi
- Lee, A., ve Cho, J. (2016). The impact of epidemics on labor market: identifying victims of the Middle East Respiratory Syndrome in the Korean labor market. *International journal for equity in health*, 15(1), s.196.
- Mark, M. ve McPeake, M. (2020). Labour market implications of COVID-19. Ulster University.
- Martin, J. P. (2015). Activation and active labour market policies in OECD countries: stylised facts and evidence on their effectiveness. *IZA Journal of Labor Policy*, 4(1), 4.
- Murat, S. (1995). Gençlerin İşsizliğine Genel Bir Bakış. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (40), s.175-194.
- Murat, S. ve Yılmaz-Eser, B. (2013). Türkiye’de ekonomik büyüme ve istihdam ilişkisi: İstihdam yaratmayan büyüme olgusunun geçerliliği. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(3), s.92-123.
- OECD. (2020). Employment Outlook 2020. Facing the jobs crisis.
- OECD.(2020). <https://data.oecd.org/youthinac/youth-not-in-employment-education-or-training-neet.htm> adresinden 18.10.2020 tarihinde erişim sağlandı.
- OECD (2017). <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LMPEXP> adresinden 15.10.2020 tarihinde erişim sağlandı.
- Özdemir, C. (2019). Türkiye’de demografik fırsat penceresi ve eğitimin yaygınlaşmasının sosyoekonomik etkileri. *Nüfusbilim Dergisi*, 41(1), s.7-25.
- Özdemir, S. (2006). Refah devletinin gelime ve bunalım dönemlerinde piyasalar, *İstanbul Üniversitesi İktisat*

- Fakültesi Mecmuası*, Prof. Dr. Toker Dereli'ye Armağan, 55(1), s. 695-733.
- Özdemir, S. (2015). Refah Devleti Analizi. İstanbul Üniversitesi açık ve uzaktan eğitim fakültesi.
- Özkaplan, N. (1999). İşgücü piyasasına ait kavramların sorgulanması. *Ekonomik Yaklaşım*, 10(32), s.61-85.
- Pascarella, E. T. ve Terenzini, P. T. (2005). *How college affects students: a third decade of research. Volume 2*. Jossey-Bass, An Imprint of Wiley. 10475 Crosspoint Blvd, Indianapolis, IN 46256.
- Powell, A. (1973). *Temporary kings: a novel*, heinemann, London, s.3
- Raheem, M. I. (1993). Nigeria for Africa: A case for labour export. *Applied Economics and Economic Policy-In Honour of Emmanuel C. Edozien*, Ibadan University Press, Ibadan.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK). (2019). http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_is_tihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari adresinden 20.10.2020 tarihinde erişim sağlandı.
- Şahin, L. (2009). AB ve Türkiye işgücü piyasalarının karşılaştırmalı analizi. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 10(3): s.131-175.
- Şahin, L. (2011). Türkiye işgücü piyasasının yapısal özellikleri ve işsizlik sorunu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (53), s.543-575.
- Todaro, M. (1989). *Economic development in the third world* (New York and London, Longman).
- Trebilcock, A. (2005). *Decent work and the informal economy* (No. 2005/04). WIDER Discussion Paper.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (TÜİK). (2013). İşgücü İstatistikleri
- Türkiye İstatistik Kurumu . (TÜİK). (2019). İşgücü İstatistikleri
- Türkiye İstatistik Kurumu . (TÜİK). (2020). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi.
- Türkiye İstatistik Kurumu . (TÜİK). (2020). İşgücü İstatistikleri
- Türkan, E. (2005). Türkiye'de işgücünün yapı ve nitelikleri: gelişme ve değerlendirmeler, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası: Ankara.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB). (1994) Ekonomik rapor 1993. Ankara: TOBB Yayını, No: 285
- Yavuz. A. (1995). *Esnek çalışma ve endüstri ilişkilerine etkisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, s. 86-87.
- Yazar, A. B. (2014). *Türkiye'de genç işsizliğe yönelik bir alan araştırması: üniversite öğrencileri arasında kaygı ve umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesi*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi, Uzmanlık Tezi.
- Zaim, S.(1997). *Çalışma ekonomisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi (10. Basım).

Yaş Dostu Kent Kriterlerinin Kentsel Morfolojiyi Biçimlendirmesi

Nihal Arda AKYILDIZ^{1*}, Emrah AKBAŞ²

¹ Dr. Öğr. Üyesi. – Fırat Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Elazığ, Türkiye – ORCID 0000-0003-1948-188X

² Prof. Dr. – Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara, Türkiye – ORCID 0000-0003-2807-4055

Sosyal Çalışma Dergisi (2020) 4 (2), 84-90
Copyright © 2020 İZU

YAYIN BİLGİSİ	ÖZ
<p>Yayın geçmişi:</p> <p>Gönderilen tarih: 15 Kasım 2020</p> <p>Kabul tarihi: 09 Aralık 2020</p> <p>Yayınlanma tarihi: 10 Aralık 2020</p>	<p>Kent, yaratıcı bütünselliğin estetik sembolü ve coğrafi bir pleksus olarak toplumsal eylem süreçlerine ve ekonomik organizasyonlara sahne olan makro yaşam düzlemidir. Kent bu yaşam düzlemini sürekli aktif tutarak büyüyen ontolojisiyle yaşayan bir organizma olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Kent, tarihsel süreç içinde evrilen fiziksel formu, yapısı, bileşenleri ve birbirleri arasındaki değişen ilişkileri konu alan kent morfolojisi önemli bir bilim dalı olarak, yaşayan kent organizmasını incelemektedir. Geçmişten bugüne kadar tarihi, kültürel ve sosyal değerlere ev sahipliği yapmış olan bu büyük organizma, tüm yerleşim alanları ile birlikte varlığını sürdürmektedir.</p> <p>Kentlerin tüm yerleşim alanlarının aktif olarak sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama dâhil olması kent organizmasının sağlıklı ve kesintisiz çalışmasına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle kentsel morfoloji, kentin sahip olduğu nüfusun tüm gereksinimlerini karşılama ve değişen taleplere göre kenti şekillendirme esnekliğini sağlamadaki bileşenleri ile önemli bir yer tutmaktadır. Hemen her ülkede nüfus yaşlanma konusunun yarattığı sorunlar, günümüzün trend konusu olan aktif yaş alma ve sağlıklı yaşlanma politikalarının geliştirilmesi yönünde olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından aktif yaşlanma kavramını kabul görmüş, Avrupa’da 2012 yılı farkındalığı arttırmak üzere “Aktif Yaşlanma Yılı” olarak ilan edilmiştir. Yaşlanan nüfus için yürütülen politika ve stratejilerinin kentsel mekânları planlamadan gerçekleşmeyeceği gerçeğinin farkında olan WHO 2005 yılından itibaren, mimarlık ile birlikte kentsel tasarımı da gündeme alarak, yaş alanları içeren tüm kullanıcılarının yaşama katılım düzeyleri ile yaşam kalitelerini arttırmayı hedeflediği ‘Yaş Dostu Kentler’ (Age Friendly Cities) projesini hayata geçirmiştir. Bu proje, kentsel morfoloji içinde özellikle yaş alanların istek ve gereksinimlerini göz önünde bulundurarak, sosyal hayata katılımlarını kısıtlayan engelleri kaldırmayı, aynı zamanda da maksimum duyarlılıkla tasarlanmış mekânları kentin tüm kullanıcılarının hizmetine sunmayı hedeflemiştir. Çalışma yazarın doktora tezinden, yaş dostu kentlerin kentsel morfolojiyi biçimlendirmesi ile yaş alanların sosyal hayata katılım düzeylerini arttırmayı hedefleyen düzenlemelere katkı sunmak üzere makale haline getirilmiştir.</p>
<p>Anahtar kelimeler:</p> <p>Yaş dostu kent</p> <p>Aktif yaşlanma/yaş alma</p> <p>Kentsel morfoloji</p> <p>Kentsel tasarım kriterleri</p>	
<p>Key words:</p> <p>Age friendly city</p> <p>Active aging</p> <p>Urban morphology</p> <p>Urban design criteria</p>	

ABSTRACT The city is the aesthetic symbol of creative integrity and the macro-life plane that is the scene of social action processes and economic organizations as a geographical plexus. The city continues to exist as a living organism with its growing ontology by keeping this plane of life constantly active. Urban morphology, which deals with the physical form, structure, components that evolved in the historical process and the changing relations between each other, examines the living urban organism as an important discipline. This large organism, which has hosted historical, cultural and social values from the past to the present, continues its existence with all residential areas.

The active involvement of all residential areas of cities in social, cultural and economic life helps the urban organism to function healthy and uninterrupted. Therefore, urban morphology has an important place with its components in meeting all the needs of the population of the city and providing the flexibility to shape the city according to changing demands. The problems caused by aging of the population in almost every country have been leading towards the development of active aging and healthy aging policies, which are the trend subject of today. The concept of active aging has been accepted by the World Health Organization (WHO), and the year 2012 in Europe has been declared as the “Active Aging Year” to raise awareness. Being aware of the fact that policies and strategies for the aging population will not be realized without planning urban spaces, WHO has put into practice the 'Age-Friendly Cities' project, which aims to increase the life quality of all city users including age areas, by putting urban design on the agenda as well as architecture. This project aims to remove the barriers that restrict the elderly participation in social life, taking into account their wishes and needs, especially in urban morphology, and at the same time to offer spaces designed with maximum sensitivity to the service of all users of the city. The study has been transformed into an article from the author's doctoral thesis to contribute to the regulations that aim to increase the participation level of the age groups in social life by shaping the urban morphology of age-friendly cities.

1. Giriş

Kentler tasarlanırken zaman içinde artan nüfus, talepler, yeni mekân arayışları dikkate alınarak; gelişime uygun ve eklenebilir olarak tasarlanmaktadır. Kentler binaların aksine savaş, afet gibi olağanüstü durumlar olmadığı takdirde, yüzlerce hatta binlerce yıl büyüyerek yaşamını idame ettirme kapasitesine sahip makro mekânlardır. Kent ve kentsel tüm mekânlar, değişen sosyo-

ekonomik koşullara ve kentlerin kültürel dokusuna cevap verebilen canlı organizmalardır. Kentlerin yaşamsal öneme sahip olan ortak kullanım mekânlarının insanların ortak -kültürel, sosyal, ekonomik, geleneksel ve mekânsal-değerleri gözetilerek merkeze alındığı söylenebilmektedir. Kentler, farklı bireylerin ihtiyaç duyduğu farklı mekânları alternatifli ve özgürlükçü kullanım seçenekleriyle tasarlanmasına imkân verilen büyük çaplı tasarım alanlarıdır. Çalışma, yaşlanan nüfusla birlikte kentlerin aktif yaş almayı

* Sorumlu yazar e-mail adresi: naakyidiz@firat.edu.tr

destekleyerek planlanması ve kentsel morfolojinin yaş dostu mekân kriterlerini dikkate alarak tasarlanmasının gereğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Yaş dostu kentsel mekânların tasarımının yaygınlaştırılması; toplum refahını yükselten, tüm yaş gruplarını kuşatarak hizmetlere ulaşım açısından fırsat eşitliğini destekleyen kentsel planlama stratejisidir. Sosyo-ekonomik hayatın inşası için de bir araç olan kentsel mekânsal planlama kararları vasıtasıyla; yaş almakta olan tüm bireylerin gündelik sosyal hayata katılım düzeylerinin artırılması, yaş alanların desteklenmesi için mekânsal yaşam düzlemlerine eşit katılımcı fırsatlarının sağlanması esastır.

Kentsel tasarım, yerleşim alanlarının formu, oluşumu ve dönüşüm süreçleri, mekânsal yapı karakterini ve kentin tarihsel gelişim süreçlerini dikkate alarak hayata geçmektedir. Kentin tasarımının ne denli önemli olduğunun farkında olan WHO, 2005 yılından itibaren mimarlıkla birlikte kentsel tasarımı da gündeme alarak yaşlıların, engellilerin ve diğer tüm bireylerin yaşama katılım düzeylerini ve yaşam kalitelerini arttırmayı hedeflediği “Yaş Dostu Kentler” (Age Friendly Cities) projesi bu kapsamda büyük önem taşımaktadır. Bu proje, özellikle yaş alanların istek ve gereksinimlerini göz önünde bulundurarak, sosyal hayata katılımlarını kısıtlayan engelleri kaldırmayı ve maksimum duyarlılıkla tasarlanmış mekânları tüm kullanıcıların hizmetine sunmayı hedeflemektedir.

WHO (2007) Yaş-Dostu Kentler projesini gerçekleştirirken; bir kentin yaş-dostu olma düzeyini artırabilmek için aktif yaşlanma ile birlikte konu ele alınmış ve bu bakış açısı ekseninde çözümlere gidilmiştir. WHO'nun organize ettiği Küresel Yaş-Dostu Kentler ve Toplumlar Ağı projesi 2006'da başlatılmıştır. WHO'nun Küresel Yaş-Dostu kentler ve toplumlar ağı araştırma protokolüne göre, WHO tarafından hükümetler, sivil toplum örgütleri ve akademik gruplar birlikte çalışarak, yaş-dostu kent uygulamaları kapsamında aktif yaşlanma üzerine aldıkları tedbir ve yeniliklerle pek çok çalışma yapılmış ve başarılı sonuçlar alınmıştır. WHO'ya göre; insanlar yaşadıkları toplum içinde yaş aldıkça, kendilerinin hayat kalitelerini yükseltmek üzere tanınan sağlık, katılım ve güvenlik konularındaki fırsatları yükseltme sürecini aktif yaşlanma olarak tanımlamaktadır. Temelinde yaş-dostu şehir düşüncesi de aktif yaşlanma konusundaki çalışma çerçevesine dayalıdır. Çalışma buradan hareketle kentsel morfolojinin özünü oluşturan kentsel tasarımda yaş dostu kent kriterlerinin dikkate alınmasının gerekliliğini ortaya koymayı hedeflemektedir.

2. Aktif Yaşlanma ve Yaş Alma

Dünya ülkelerine bakıldığında, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin genç ve erişkin toplumları olduğunu, gelişmiş ülkelerin ise yaşlı veya çok yaşlı toplumları olduğunu görmekteyiz. Bu yaşlı toplumlarda doğurganlığın azaldığı, yaşlı nüfusunun sağlık ve yaşam kalitesinin artmasıyla birlikte doğuştan ortalama yaş beklentisinin artmasına bağlı olduğu belirtilmektedir. Bu yapı da bağımlı nüfusu artırarak yaşlı toplumları yaratmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte ülkelerdeki doğurganlık oranlarının yüksek olması ve ortalama yaş beklentisinin düşük olması nüfus yapılarının genç olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle bile istihdam ve iş imkânları nedeniyle bu bölgelere göçler gerçekleşmektedir. Göçlerle yaşanan kentleşme süreci, hem toplumu hem de bireyleri değiştirmiştir. Toplumsal yapıda aile açısından; alışılan aile bağları zayıflamış, ekonomik sebeplerle boşanmalarda ve tek ebeveynli ailelerde artışlar yaşanmış, bunlar da aile yapısını zayıflatarak çözmüştür. Bunlar da bireyselleşmenin artmasına gelenek, kültür ve değerlerde aşınma ve deformasyona neden olmuştur. Toplumsal yapıdaki bu değişimlerle birlikte yaşanan ve bağımlı nüfus oranlarındaki hızlı artış; tüm ülkelerde yaşanan nüfusu da içeren planlama ve mekânsal düzenlemelere hız kazandırmıştır. Yaşlı nüfusunun artması; hem

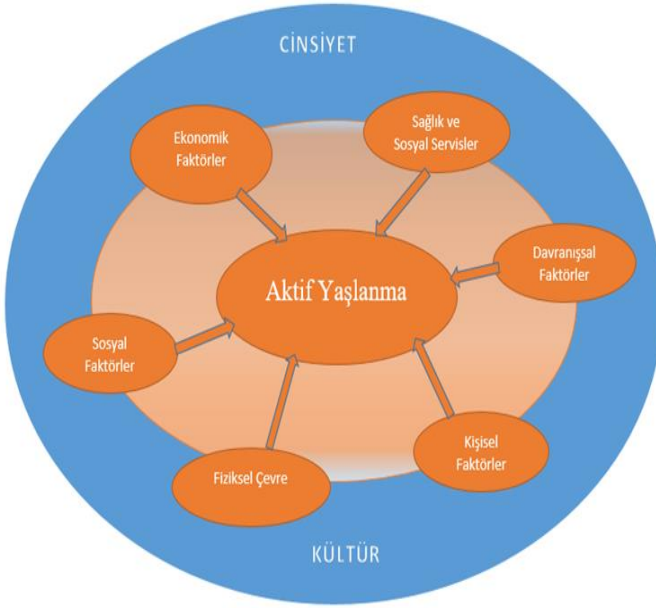
nüfus projeksiyonlarına ilişkin politikaları, hem de kentlerin tüm yaşları kuşatan çözümlerle planlanması gereğini tüm dünyaya hatırlattığından, toplumlar konuyla ilgili koruyucu ve önleyici politikalara yönelmişlerdir.

WHO tarafından 1990'ların sonlarına doğru geliştirilen 'aktif yaşlanma' kavramı, yaşlılık sürecine giderken ki döneme dikkat çekmesi bakımından çok önemli bir kavramdır. WHO aktif yaşlanmayı, bireylerin yaşlanırken yaşam kalitelerini daha iyi hâle getirmek amacıyla; bu bireylere yönelik sosyal hayata katılım, sağlık ve güvenlik konusundaki fırsatların en üst düzeye çıkarılması süreci olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda aktif olma kavramı, yalnızca fiziki anlamda aktif olmayı ve işgücüne katılmayı ifade etmez, aynı zamanda bireyin toplumsal ve kültürel katılımını da kapsamak suretiyle daha geniş bir olguyu ifade etmektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011). Aktif yaşlanma, bireyler yaş aldıkça yaşam standartlarını da arttırmalarına imkân tanımak için ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayabilmelerini sağlama süreci olarak tanımlanabilir. “Aktif” ifadesiyle anlatılmak istenen sadece çalışma hayatında aktif olmak değil, hayatın her alanında sürekli olarak mevcut olmayı anlatır. Bu bağlamda, emekli, hasta ve/ya düşkün yaşlılar, toplumsal yaşama sağlıklı bir süreç içerisinde katılım sağlayabilmektedir. “Sağlık” ifadesiyle kastedilen ise yalnızca fiziksel sağlık değil, aynı zamanda ruhsal ve sosyal iyi oluşur. Yine bu bakış açısıyla aktif yaşlanma; sadece bedensel sağlık politikalarına değil, ruh sağlığı ve toplumsal ilişkileri güçlendirmeyi hedefleyen politika, plan ve programlara da yer vermektedir. Böylece bireyler bu politikalar doğrultusunda yaş aldıkça kendi kendilerine yetebilmektedirler. Üstelik de yaş alma süreci başka insanların bulunduğu ortamlarda gerçekleşmekte, böylece hem bireyler hem de kuşaklararası dayanışma anlamında büyük mesafeler kat edilmektedir. Kuşaklararası iletişim penceresinden bakıldığında, dünün çocuğunun bugünün yetişkin insanı ve yarının yaşlı bireyi olduğunu görmekteyiz Dolayısıyla, aktif yaşlanmanın öngördüğü şekilde sağlıklı bir iletişimin sağlanması için karşılıklı destek her iki taraf için de önem kazanmaktadır (WHO, 2002:12). WHO aktif yaşlanmayı “toplum yaşlanırken yaşam kalitesini yükseltmek için sağlık, katılım ve güvenlik fırsatlarının en yararlı hale getirme süreci” olarak ele alarak tanımlama yapmıştır (Canatan, 2008:136). Bu kavram, yaşlı, engelli ve günlük yaşamında yardıma ihtiyacı olan dezavantajlıları da kapsayacak şekilde tüm toplum için yaşam kalitesini yükseltmeyi hedeflemektedir. Bu yaşlanma yaklaşımı, yaşlanmanın yaşam boyu bir süren aktif bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca WHO aktif yaşlanma belirleyicileri arasında; bireylerin yaşam biçimleri, sosyoekonomik durumları, sağlık ve kişisel bilgi birikimleri, sosyal yaşam katılımları, kültürel durumları ve cinsiyetlerinin de aktif yaşlanmayı etkileyen değişkenlerden olduğunu ifade edilmiştir.

Yaşlıların yaşadıkları sorunların önlenmesini amaçlayan aktif yaşlanma konusuna dikkat çekmenin bir önemi yanı sıra toplumda farkındalık yaratabilmektir. Bu amaçla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 14 Aralık 1990 gününde 1 Ekim'i “Uluslararası Yaşlılar Günü” olarak kabul ederek bu hususa katkı sağlamıştır. Her yılın Uluslararası Yaşlılar Günü'nde de farklı yaşlı sorunlarına dikkat çekmek bir görev addedilmiştir. 2015 yılı için de; ‘Tüm Yaşlıları Kapsayan ve Sürdürülebilir Kentsel Çevre’ (Sustainability and Age Inclusiveness in the Urban Environment) ana konu olarak seçilmiştir. Ayrıca yerinde yaşlanmayı desteklemek üzere makul fiyatlı barınma, sağlık hizmetleri ve toplumsal hizmetleri de kapsar” diyerek konunun önemini dile getirmiştir (WHO, 2015).

Şekil 1: Aktif yaşlanmanın belirleyici faktörleri

Kaynak: http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_city_s_Guide_English.pdf, WHO.

Aktif yaşlanmanın sağlanabilmesi durumunda, yaşlılığın insanın toplumsal ve bireysel rollerinde herhangi bir azalmanın yaşanmayacağı; küçük fonksiyon kayıplarıyla birlikte bireyin hayatına kendi birikimi ve artan tecrübesiyle devam edebileceği söylenebilmektedir (Onur, 1995). WHO (2007)'ye göre; aktif yaşlanmanın bireyi, ailesini ve yaşadığı ulusu çevreleyen çeşitli etkilere veya faktörlere bağlıdır. Bireysel ve toplumsal davranış türleri, yaşadıkları çevredeki sosyal faktörler ve diğer bireylerle aralarındaki etkileşim; ne kadar iyi yaşlandıklarına etki eden önemli faktörlerdir. Kente ait mekânsal düzenlemelerin ve hizmetlerin çoğu bu faktörlerin analizini yansıtmakta olup, Şekil 1'de yaş-dostu bir şehrin karakteristik özelliklerine de ifade edilmektedir.

Yaş-dostu kentler projesi, WHO'nun kriterlerine göre; özellikle yaşlıların -aktif yaşlanma kavramıyla birlikte- sosyal hayata katılımı sırasında karşılaştıkları engel ve kısıtlamaları ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Evrensel tasarım perspektifi ile bireylerin özellikle yaşlılık nedeniyle yaşadığı çevrede sosyal ilişkilerini ve gündelik hayat yapılarını etkileyen fiziki koşulları iyileştirmenin, dolayısıyla aktif yaşlanma ile gündelik yaşama maksimum katılımları hedeflenmektedir.

3. Yaş Dostu Kentler İçin Tasarım Kriterleri

Mekân toplumsal bir ürün olup, her toplumun ve üretim tarzının kendi mekân üretme kapasitesi bulunmaktadır. Lefebvre (1974), mekânın üç temel niteliği olan düşünsel, fiziksel ve toplumsal niteliklerin, çözümlenmesine olanak veren bütünleşik bir mekân kuramına gereksinim duyulduğunu belirtmektedir. Bu anlamda mekâna sadece soyut bir anlam vermenin dışında, bir yaşam alanı olarak somut mekân anlayışıyla irdelenmenin gerekliliğine de dikkat çekilmektedir. Makro mekân olan kentler için tasarım kriterleri, topografya, teknoloji, sosyo-kültürel ve ekonomik değişim ve gereksinimler kadar kullanıcı talepleri ile de şekillenmektedir. Bunu

dikkate alarak kent dizaynına katkı sunan tasarım aktörleri, mekânsal ortamları tanımlayan kuvvetli ipuçları ve kullanılacak verileri dikkate almaktadırlar. Bu nedenle insan eliyle yapılan çevresel değişimlerin tespitinde, tasarıma ilişkin ipuçlarının elde edilebilmesi gerekmektedir (Rapoport, 1982).

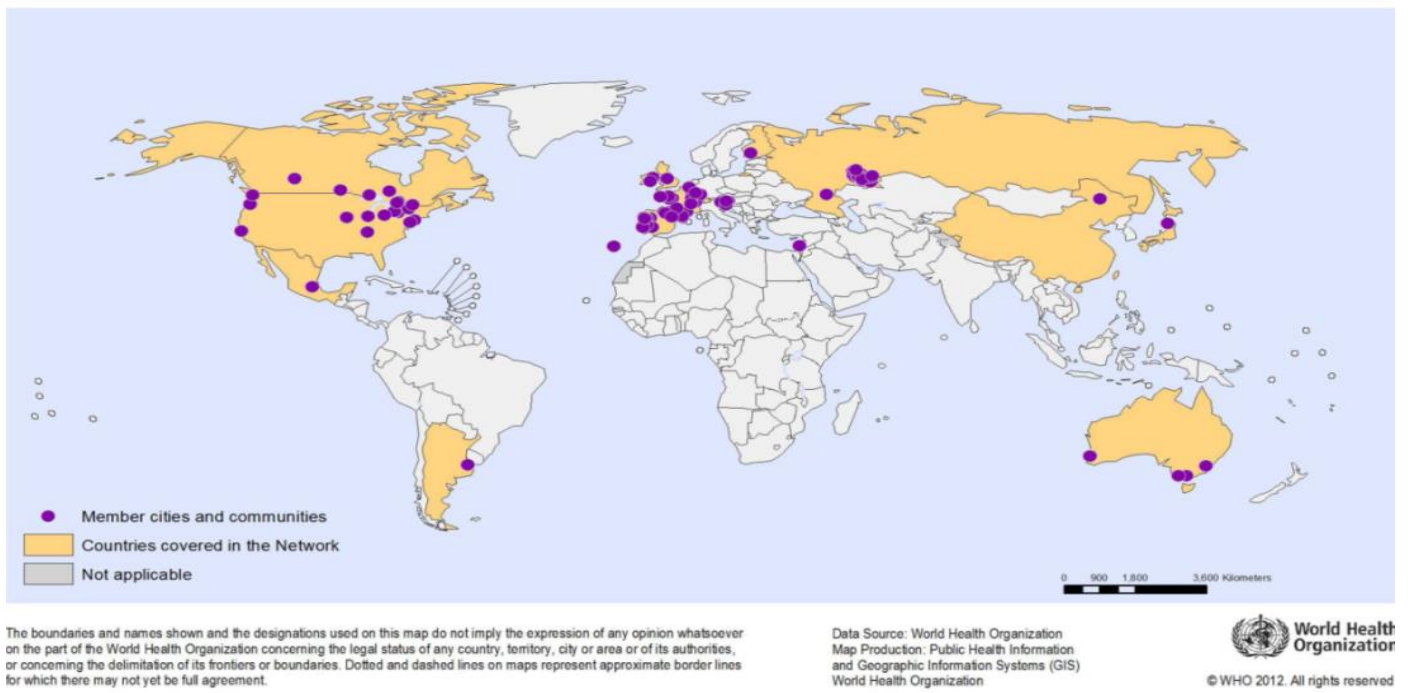
Kent incelendiğinde, şehir silueti, ulaşım arterleri, sokak yapıları, mekânsal hacimler ve açık/kapalı kamusal alanlar gibi pek çok bileşen; kent kullanıcı profilini, nüfus yapısını, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını dolayısıyla hangi kentsel tasarım kriterlerini öncelendiği gibi ipuçlarını barındırmaktadır. Kentsel tasarımın şekillendiricileri arasında; fiziksel/biçimsel yapı, sosyo-ekonomik yapı, kültürel değerler, yönetim biçimi, yasal yönlendiriciler ve teknoloji alanındaki değişim ve kapasiteler yer almaktadır. Yaşamsal değerlerle birlikte gereksinimlerde hareketlilik, mülk edinme ve inşa etme gibi üç temel unsur dikkat çekmektedir (Humpert, 1997).

Bununla birlikte dünyanın kentsel nüfusunun 2007 yılı ile birlikte kırsal nüfusunu aştığı, hatta kentsel nüfusun 2050 yılına kadar % 65'e kadar artmasının beklendiği belirtilmiştir (UN-Habitat,2006; UNESCO, WHO, CIGF & Space Group, 2008). Bu kentlerdeki aşırı kalabalıklaşma ve planlanmamış büyüme çeşitli ölçeklerde çevresel bozulmaları yaratırken; dünyanın dört bir yanında etkilerini göstermiştir. Kentlerin sahip olduğu nüfus yapısının talepleri kentleri şekillendirirken yaş alanların, yaşlıların ve engelli bireylerin kapasitelerini dikkate alarak tasarımın gerçekleşmesi tüm kent kullanıcılarının gündelik yaşamlarını kolaylaştırmaktadır. Buradan hareketle WHO, Yaş-Dostu Kentler projesi ile yeni bir kent dizaynı anlayışı ortaya koymuş ve konuyla ilgili çalışmalarını yoğunlaştırarak; bir kentin yaş-dostu olma düzeyini ölçebilmek amacıyla bir rehber ve kontrol listesi hazırlamıştır. WHO şu kriterlere uygun olarak şehirlerin revize edilmesi gerektiğini tüm dünyaya da ilan etmiştir:

- Dış mekânlar ve binalar,
- Ulaştırma,
- Barınma,
- Sosyal Katılım,
- Saygı ve sosyal içerme,
- Medeni katılım ve çalışma hayatı,
- İletişim ve bilgi,
- Toplum desteği ve sağlık hizmetleri kriterlerinden oluşmaktadır.

WHO bu çalışmaları yönetirken organize ettiği 'Küresel Yaş-Dostu Kentler ve Toplumlar Ağı' projesini de Haziran 2006'da başlatmıştır. Şu anda 22 ülkede 145 üyesi bulunmakta olup, ulusal ve bölgesel bazda 9 ilintili programla yaş alanlar için daha yaşanabilir dünya için karşılıklı destek, tartışma ve öğrenme zemini oluşturmaya çalışmaktadır. WHO (2007)'nin 'Küresel Yaş-Dostu Kentler ve Toplumlar Ağı' araştırma protokolüne göre; WHO ile hükümetlerin, sivil toplum örgütlerinin ve akademik grupların çabaları sayesinde 24 ülkeden 33 şehirde yaş-dostu kent uygulamaları yapılmış ve başarılı sonuçlar alınmıştır. Bu ülkelerde aktif ve sağlıklı yaşlanmayı sağlamak üzere kentsel düzenleme, eleman ve planlama kriterleri için bir araya gelinerek oluşturulan 'Küresel Yaş Dostu Kentler Rehberi' doğrultusunda düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Şekil 2: Yaş-Dostu Kent Uygulamalarını Gösteren Harita

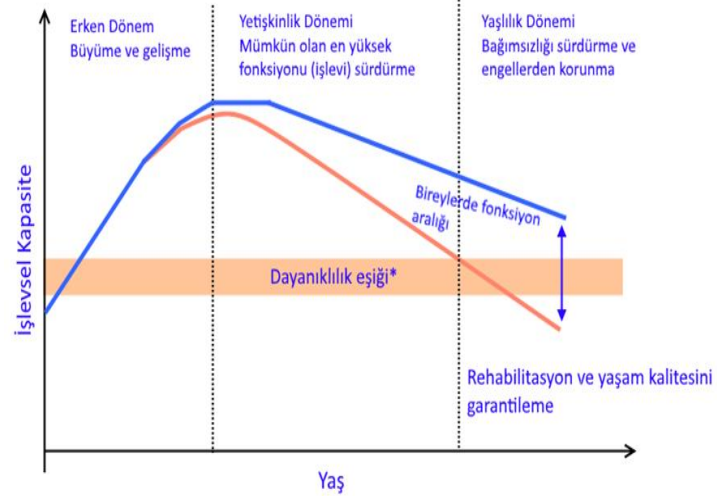
Kaynak: http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf, WHO

Yaş dostu kent kavramı, özellikle yaş alan için kentte yaşamını sürdürdüğü ve çoğu zaman da ömrünün geri kalanını bulunduğu kentte geçirmek durumunda kaldığı mekânsal ve sosyal sistemlerin bütününe ifade etmektedir (Gürdal, 2015:313). WHO (2007) yaş-dostu şehirler için Küresel Yaş-Dostu Kentler ve Toplular Ağı projesi kapsamında, Şekil 2’de gösterilen bölgelerde gerçekleştirilen çalışma çerçevesinde; planlanan hizmetler, düzenlemeler ve yapılarla; insanların aktif bir şekilde yaşlanmalarının sağlanması ve desteklemesi hedeflenmektedir. Ayrıca:

- Yaş alanların kapasitelerini ve kaynak aralığını tanıyarak,
- Yaşlanma/yaş almayla ortaya çıkacak olan ihtiyaç ve tercihlere yanıt vererek,
- Yaşlıların yaşam tarzlarına ve kararlarına saygı göstererek,
- Yaşlı grubunun en savunmasız durumda olanlarını koruyarak ve
- Yaş alanların sosyal yaşamın tüm alanlarına dâhil ederek, hayata maksimum katılımlarını da destekleyerek aktif yaşlanmalarına olanak tanımak bu konudaki temel prensiplerdir (WHO, 2007).

WHO’ya göre; aktif yaşlanmanın belirleyici faktörleri, yaşlı insanların homojen bir gruba sahip olmadıklarını belirterek, yaş aldıkça fiziksel kısıtlamaları ve yetersizliklerinin artmakta olduğuna işaret etmektedir. Bu husus, çocukluk döneminde artan, erken yetişkin döneminde en verimli çağını yansıtan ve yaş aldıkça azalmaya başlayan (kas gücü ile kalp damar performansı vb.) fonksiyonel kapasiteyi gösteren ifade edilmektedir. Şekil 3’de gösterildiği gibi, bu fiziksel faktörler kadar, sosyal, çevresel ve ekonomik faktörler de yaş alanların yaşamlarına etki eder. Yetişkinlik döneminde yüksek fonksiyon ve işlev sürdürülebilir kapasite aralığı yaşlılıkla birlikte açılmakta ve işlevsel kapasite düşmektedir. Bu nedenle aktif yaşlanma, ömür boyu olan bir süreci yansıttığından, yaş-dostu bir şehir yalnızca “yaşlı-dostu” değildir. Engelsiz olarak tasarlanmış yapılar, mekânlar, sokaklar ve kentler sadece yaşlı için değil her yaşta engelli olan insanların da hareketliliğini ve bağımsızlığını destekler.

Şekil 3: Yaşam süreci boyunca fonksiyonel kapasiteyi koruma

Kaynak: http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf, WHO.

WHO’ya göre; yaş-dostu kent perspektifiyle, mekân tasarımında tüm engellere meydan okuyabilen bir duyarlılıkla tasarlanan mikro ve makro mekân tasarımları sosyal hayata her grup insanın katılımını sağlamayı hedeflemektedir. WHO’ya göre; yaş-dostu mekân tasarımları, toplumsal ve fiziksel olarak aktif yaşlanmayı desteklediği gibi tüm engelliler ve yaş alanlar için de şehir düzenlemelerinde mekân dizaynının bakış açısından bakıldığında gecikmiş bir devrim niteliğindedir, ayrıca da sosyal hayata katılım ve insan hakları açısından da zorunlu hususları işaret etmektedir.

4. Kentsel Morfoloji ve Yaşlı Dostu Kent Kriterleriyle Kentsel Tasarım

Kentsel yerleşim alanlarının incelenmesine imkân sağlayan kent morfolojisi, günümüzün önemli çalışma konularından biri olmuştur. En basit anlamıyla, şekil bilgisi olarak ifade edilen “morfoloji”

kavramı, kentsel planlama disiplininde kentlerin fiziksel dokusunu tanımlayan öğelerin bir araya geliş sürecinde kent dokusunun değişiminin incelenmesi olarak tanımlanmaktadır. Kentsel morfolojinin temelinde bir yerleşim alanını fiziksel olarak kabul etmenin yanı sıra o alanda yaşayanların mekânsal, toplumsal, ekonomik, kültürel ve çevresel etmenlere bağlı kesintisiz bir etkileşimle gelişen süreçleriyle de şekillenmektedir. Kentsel mekânda gerçekleşen bu şekillenmeler, yapı yüksekliği, yapılaşma düzeni, parsel boyutları, yapı adası biçimi, sokak dokuları gibi morfolojik özelliklerdeki değişikliklerle kentsel tasarım olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentteki yapıların birbirleriyle ve diğer öğelerle olan ilişkilerini düzenleyen kentsel mekânlar kentsel tasarımın önemli argümanlarıdır (Usta, 1995). Kentsel tasarım, en geniş anlamıyla kentsel mekânın biçimlendirilme süreci ve bu süreci ihtiva eden eylemler bütünü olarak açıklanmaktadır.

Kentsel tasarımda fiziksel form, yapı ve bileşenlerin incelenmesi ve bunlar arasında ilişki kurulması kent morfolojisi olarak tanımlanmaktadır. Bir bilim dalı olarak kabul edilen kent morfolojisi kentin coğrafyasını, yerleşim alanlarının fiziksel formunu inceleyen tamamlayıcı özelliğiyle yaklaşık bir asırlık bir geçmişe sahip bir araştırma alanıdır. Kent coğrafyasının tamamlayıcı bir kısmını şekillendiren kent morfolojisinin özgün bir yöntem olarak kullanılması yirminci yüzyılın başlarında önemli bir bilim dalı olarak kabul edilerek geliştirilmiş ve kentleri oluşturan fiziksel yapılarının analizinde sıkça kullanılmaya başlanmıştır (Kubat ve Topçu, 2009:336). Kentin yapıları, bahçeleri, sokakları, parkları ve anıtları gibi yapısal karakteristikler ve morfolojik analizler yardımıyla kente dair fiziksel gelişim süreçlerini ortaya koyan bir çalışma alanıdır. Kentsel morfoloji en geniş anlamıyla, 'kentsel biçim üzerine çalışma (the study on urban form)' olarak tanımlanmaktadır (Larkham and Jones, 1991). Kentsel mekânı şekillendiren morfolojik nitelikler, temel olarak kentsel biçim (urban form) ve kentsel yerleşim (urban layout) gibi kentsel mekânın sahip olduğu fiziksel bileşenlerini kapsamaktadır (Carmona vd. 2003).

Kentsel morfoloji alanı, kentsel biçimlerin üretim/uyum/yeniden geliştirme süreçleri ile farklı aktörlerin bu sürece etkilerini incelerken, aynı zamanda da kentsel büyümenin döngüsel doğasını ve gelecekte kentsel biçimin şekillenmesine yönelik düşünce sistemlerine de dayanak oluşturur (Ünlü, 2018:62). Bu düşünce sistemlerinin ilgilendiği kentsel çevre; anlamlar, kurallar, standartlar vasıtasıyla gelişen fonksiyonlardan oluşmakta ve kültürel olarak değişkenlik gösteren mekânlar olarak kabul edilmektedir. Kurallar geçici olarak değiştiklerinde bile ortamlar, mekânlar ve dolaşım alanlarında insan davranışları da büyük değişimlere uğramaktadır (Giritlioğlu ve Gürleyen, 2018:217). Bu nedenle kentsel tasarım toplumsal yaşam alışkanlıklarını da dönüştürme kapasitesinde olup kültürel, sos-ekonomik ve gelenek değerlerle de kentte yaşayanlara etki eden bir güce sahiptir. Lynch (1981)'e göre, ideal kent formu için kentin performansını; canlılık, anlaşılabilirlik, erişilebilir, sağlıklı, denetim, etkinlik ve eşitlik üzere temel yedi kavramla açıklamaktadır. Bunlar aktif yaş almayı destekleyen yas dostu kentler için de önemli parametrelerdir. Lynch'e göre;

- Kullanıcıların ihtiyaçlarını güvenli bir biçimde karşılayıp aktivitelerini gerçekleştirdikleri *canlı kent*,
- Kent kullanıcılarının kolaylıkla kenti algılabilmelerini desteklemek üzere organize edilmiş *algılanabilir kent*,
- Kentin tüm nüfusunu kuşatan ve kamusal alanlara, eğlence-aktivite merkezleri ve ihtiyaç duyulan bilgiye erişime olanak sağlayan *erişilebilir kent*,
- Sağlıklı yapıların yanı sıra kamusal alanlar ve iletişim/bilgi döngüsünü sağlayabilen *sağlıklı kent*,

- Aktif, canlı, algılanabilir, erişilebilir ve sağlıklı bir kentin hedeflerinin en az maliyetle gerçekleştirilmesi ve kentsel fonksiyonlarının optimum şekilde dağıtılmasının sağlandığı *etkin ve adil kent*dir.

Lynch'in kent tariflerini destekleyen ve kentsel tasarımın öğeleri olan sokak örüntüleri, bina formları, yerleşim dokuları, açık ve yeşil alan sistemleri morfolojik analizin de ana elemanlarıdır. Bu öğeler zaman içerisinde dönüşüme uğrayarak kent organizmasındaki doluluk ve boşlukları şekillendirir (Sınmaz ve Özdemir, 2016:84).

Kent sıralanan nedenlerle yaşayan bir organizma olarak; toplumsal eylemlerin tiyatro alanı, ekonomik organizasyonu, kurumsal bir süreci olmanın yanında coğrafi bir pleksus ve yaratıcı bütünlüğün estetik bir sembolüdür (Mumford, 2013). Yaş dostu kent kriterlerinde de sıralanan dış mekan, ulaşım ağları, sosyal içermeyi destekleyen açık kamusal alanların önemi bu planlama ilkeleri ile de doğrulanmaktadır. Kentsel morfoloji bileşenleri olarak da kabul edilen açık yeşil alanlar, yapılar, sokak örüntüsü, parseller ve arazi kullanımıyla ve bunların alt bileşenleriyle birlikte açıklanarak anlam bulması da kent için gerekli olmaktadır (İlhan ve Ediz, 2019:118). Kentsel biçimin temel fiziksel bileşenleri olan sokak, parsel ve binaların bir araya gelerek oluşturdukları kentsel örüntüler kent desenini ve kent formunu belirlemektedir (Oliveira, 1991). Kentsel formunun morfolojik elemanları da yapılı çevre içerisinde yaşam bulan kamusal geçitler; yani sokak ve sokaklarla tanımlanan kentsel gelişimin yapı adası, parsel ve kentin kütle kompozisyonunu oluşturan makro yapısı olarak kabul edilmektedir (Uysal vd, 2015:107). Yaş dostu kentlerin de önemli kriterleri olan bu kentsel bileşenler ve öğeler doğru organizasyonlarla birlikte yaşanır, canlı, aktif kent tasarımlarına imkân sağlamaktadır.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Kentsel morfolojide kent planlama ve tasarım ilkeleri, yaşanan çevre ve bu çevrede yaşayan bireyler arasında oluşan ilişkiler sürecini etkileyen bir güce sahiptir. Bu ilişkiler sürecinin tanımlanması yoluyla kentsel tasarım çalışmalarını yönlendiren temel ilkeler aslında kent kullanıcıları tarafından dolaylı olarak belirlenmektedir. Kentin ulaşım arterleri, açık kamusal alan ve parkları, mekânsal hacimleri kent morfolojisinin doku ve desenini ortaya koymaktadır. Şekil bilgisi olarak tanımlanan morfolojinin kent planlama disiplininde; kentlerin fiziksel dokusunu tanımlayan öğelerin bir araya geliş sürecinde, dokuda gözlenen desenin ve değişim süreçlerinin incelenmesi olarak kabul edildiği belirtilmiştir. Söz konusu planlama sürecinde kent kullanıcılarının demografik yapısına bağlı yaş alanların desteklediği ve aktif yaşlanmanın sağlandığı kentlerde kentsel morfolojinin yeşil bantlar, parklar ve doğru ulaşım arterleri ile planlandığı belirlenmiştir. WHO'nun yaş dostu kentler için belirlediği kriterlerden olan dış mekânlar, ulaşım, barınma mekânları, sosyal katılım, iletişim/bilgi, toplumsal destek ve yeterli sağlık hizmetleri ve erişimi olduğu görülmektedir. Yaş dostu kent kriterlerine bağlı olarak tasarlanan kentsel planlarda sosyal ve kültürel hayatı da destekleyen, rahat ve konforlu gündelik yaşam seviyelerini yaratan düzlemlerle karşılaşılmaktadır. Bu anlamda hemen her kentin yaş dostu kent kriterleri ile planlanarak kentsel morfolojisini biçimlendirmesinin kente sağlayacağı faydaları öngörmek mümkündür. Bu bağlamda kentsel planlamada dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır;

- Kentsel morfoloji oluşturulurken kentsel mekân kullanıcı gereksinimlerinin araştırılması ve belirlenmesi,
- Belirlenen gereksinimlerin planlılar tarafından karşılanabilmesi için gerekli planlama çalışmalarının yürütülmesinin yaş dostu kent kriterlerinin sağlanması,

- Yaş alanlara bağlı olarak desteklenen kentsel mekânların, engelli, yaşlı, çocuk ve diğer tüm bireylerce de rahat kullanım kapasitesine sahip olacağı,
- Mekânsal çevrelerin aktif yaşlanmayı destekleyerek yapılandırılması, yaş dostu kent kriterleri bağlamında farkındalık, empatik yaklaşımla duyarlılık ve bilinçlendirme de başlatacağı için, toplumsal hassasiyeti artırmayı hedeflediği,
- Bir araç olarak kentsel planlama, kent kullanıcılarının sosyal, kültürel, ekonomik ve mekânsal tüm yaşam kulvarlarını destekleme niteliğine sahip olduğu,
- Kent morfolojisinin yoğunlaştığı hipotez olan parça ve bütün arasında kurulan ilişkinin; kent dokusu ve kent bileşenleri arasındaki sağlanacağı,
- Kentin fiziksel formu, alan ve yapıların yerleşme düzeninin yaş alanların yaşamlarını destekler niteliğe kavuşturacağı,
- Kent morfolojisinin yaş alanları destekler niteliğe kavuşturulması, ekonomik ve işlevsel açıdan olduğu kadar tarihsel, algısal ve sezgisel yöntemlerle de kentin doku ve desenine katkılar sağlayacağı,
- Mimariyi de destekleyen kentsel morfolojinin bu anlamda dizaynı Vitruvius'un üçlemesiyle utilitas (kullanışlılık), venustas (güzellik) ve firmitas (sağlamlık) şeklinde tezahür edebileceği,
- Kentsel planlamada yaş dostu kentler için de arzu edilen, Herbert and Thomas (1982)'ın cadde ve sokak planı/düzeni, binaların mimari stil/dizaynı ve arazi kullanımındaki başarılı üç önemli bileşeni bulundurarak kente destek sağlayacağı,
- Kentin fiziksel mekânlarını yaş alanların gereksinimleri doğrultusunda kullanarak değiştiren planlama kriterleri; kullanıcı yaşamı ve kentsel yaşamda sürekliliği sağlamaya ilişkin davranışlarla kent biçimlenmesinde etkin olacağı,
- Kentsel yapı örüntüsünde çok-işlevli ve esnek kullanımların etkin bir şekilde kullanılmasına imkân sağlanması kentin gündelik yaşamına canlılık getirecek ve kent kullanıcılarının birbirleriyle olan etkileşimini artıracığı düşünülmektedir.

Yaş dostu kentlerin aktif yaşlanmayı destekleyen morfolojisi sayesinde yaş alanların güvenli ve yaşam koşullarına uygun bir çevrede yaşamasının sağlanması önemli bir tasarım kararı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm kent kullanıcılarının aktif kent yaşamından kopmadan, sağlıklı bir şekilde yaş alabilmesinin desteklenmesi üzerine yapılan çalışmaların artırılması; yaş alanların ve yaşlıların fiziki mekânlarındaki eksikliklerin düzenlenmesini, sosyal yaşamını kolaylaştıran sosyo-kültürel etkinliklerini destekleyen parametreleri ortaya koymaktadır. Nüfus yapısının mekânsal ihtiyaçları, tespit edilen eksiklikleri ve beklenen çözümlerin belirlenmesi açısından önemli yer tutmaktadır. Yaş alanların kentsel morfoloji içinde tasarım eksikliklerinden doğan mekânsal kısıtların fiziksel ve teknolojik olarak minimuma indirilmesi üzerinde çalışmaların artırılması ve yaş dostu kent kriterlerinin tüm kentler için uygulamaya geçilmesi gerekmektedir. Toplumsal anlamda konuyla ilgili farkındalık oluşturulup; yerel yönetimler, kamu desteği ve kent kullanıcılarının da işbirliği içerisinde mekânsal uygulamalara destek vermesi gerekmektedir. Bu bilinçle planlanan kentsel alanlar tüm yaş alanları kucaklayacak, aktif yaş almayı destekleyecek ve gelecek kuşaklara daha planlı kentler bırakma olanağı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Alexander, C. (1977). *A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*. Oxford University Press.
- Altan, İ. (1992). *Mimarlıkta Mekân Kavramı, Mimarlık ve Şehircilikte Mekân*, Yıldız Üniversitesi Yerleşme ve

Mimarlık Bilimleri, Uygulamalı Araştırma Merkezi.

- Avrupa Birliği Bakanlığı (2011), 2012 Avrupa Aktif Yaşlanma ve Nesiller Arası Dayanışma Yılı Hakkında Bilgi Notu. Web: https://www.ab.gov.tr/files/SBYPB/Sosyal%20Politika%20ve%20C4%B0stihdam/aktif_yaslanma_bilgi_notu.pdf Erişim tarihi: 04.10.2020.
- Canatan, A. (2008), *Sosyal Yönleriyle Yaşlılık*, Palme Yayınları, Ankara.
- Canter, D. (1977). *The Psychology of Place*, Architectural Press, London.
- Carmona, M., Oc, T., Tiesdall, S. and Heath, T. (2003), *Public Places, Urban Spaces*, Architectural Press, Oxford.
- Erdoğan, G. ve Çubukçu, K. M. (2015). *Kentsel Morfolojide Yeni Bir Yöntem: Fraktal Boyut Metodu, Bodrum Örneği*, Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 92-103.
- Erkan, N. Ç. ve Akın, O. (2015). *Kentsel Dokuyu Oluşturan Bileşenler Işığında Doku Çözümlemesinde Farklı Yöntem ve Tekniklerinin Değerlendirmesi*, Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 432-452.
- Giritlioğlu, C. ve Gürleyen, T. (2018). *Kentsel Morfoloji Dinamikleri ve Yönetimsel Çerçevesi*, Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 213-224.
- Gürdal, F. Y. (2015). *Yaşlıların Toplumsal Hayata Katılımı ve Yaşlılara Saygı Dinar Örneği*, Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri, Ankara, Afşar Matbaacılık, 334-354.
- Gürer, T. K. (2016). *Tipomorfoloji: Kentsel Mekânın Yapısını Anlamak*, İdealkent Dergisi, 7(18), 8-21.
- Hertzberger, H. (2015). *Architecture and Structuralism: The Ordering of Space*.
- Humpert, K. (1997). *Einführung in den Städtebau*. Kohlhammer Architekture. Stuttgart.
- Husserl, E. (1970). *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy*. Northwestern University Press.
- İlhan, C. ve Ediz, Ö. (2019). *Kent Dokusu Morfolojik Değişiminin Fraktal Geometri Aracılığıyla Hesaplanması: Bursa Örneği*, Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 4(1), 117-140.
- Kaya, H. S. ve Bölen, F. (2011). *Kentsel Dokudaki Değişimin Fraktal Geometri Yöntemiyle İncelenmesi*, İTÜ Dergisi/A, 10(1), 39-50.
- Kaya, T. A. (2019). *Afetler ve Kent Morfolojisine Etkileri: Düzce Örneği*, İdealkent, 10(28), 942-961.
- Kubat, A. S. ve Topçu, M., (2009), *Antakya ve Konya Tarihi Kent Dokularının Morfolojik Açıdan Karşılaştırılması*, International Journal of Human Sciences, 6 (2).
- Kubat, A. S. (2015). *Kentlerin Biçimsel Yapısındaki Sayısal Mantık: Space Syntax*, Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 32-58.
- Larkham, P. and Jones A. N. (1991). *A Glossary of Urban Form*. Birmingham: Historical Geography Research Series no:26, Urban Morphology Research Group, University of Birmingham.
- Lefebvre, H. (1974). *The Production of Space*. Translated by Donald Nicholson-Smith, Blackwell Publishing, USA.
- Moudon, A. V. (1997): *Urban Morphology As An Emerging*

- Interdisciplinary Field, Urban Morphology, 1, 3-10.
- Mumford, L. (2013). Tarih Boyunca Kent. (Çev. G.Koca ve T.Tosun) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Nazemi, P. (2013). A Comparison Between Beauty in Islamic Urban Textures and European Historic Cities: Differences in Urban Conservation Strategies, Conservation Science in Cultural Heritage, 13, 193 – 211.
- Oliveira, V. (2016). Urban Morphology: An Introduction to the Study of the Physical Form of Cities. Switzerland: Springer.
- Onur, B. (1995), Gelişim Psikolojisi, İmge Yayınları, Ankara.
- Rapoport, A. (1982). The Meaning of the Built Environment. Beverly Hills, Sage Publications.
- Sınmaz, S. ve Özdemir, H. A.,(2016). Türkiye Şehir Planlama Pratiğinin Kentsel Morfoloji ve Tipoloji Üzerindeki Etkileri, Siverek Kenti İçin Bir Değerlendirme, İdealkent Dergisi, 7(18), 80-115.
- UNESCO, WHO, CIGF & Space Group (2008). Historic Districts for All: A Social and Human Approach for Sustainable Revitalization. United Nations Human Settlements Programme.
- Usta, A. (1995). Kentsel Çevre Modeli Olarak Kampüs Yerleşmelerinde Dış Mekân Kaliteleri, Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, İstanbul.
- Uysal, B., Uzunoğulları, E. E., Başak, M., Kurum, I. ve Akman, S. D.,(2015). Parametrik morfoloji: morfolojiyi tasarıma açan arayüz, Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 106-113.
- Ünlü, T. (2011). Kentsel Mekânın Niteliği, Yeni Bir Kent Morfolojisi Arayışı ve Kentsel Tasarım Yarışmaları, Planlama, 21(2), 9-19.
- Ünlü, T. (2018). Mekânın Biçimlendirilmesi ve Kentsel Morfoloji, Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 59-70.
- Ünver, H. (2016). Kentsel Morfolojinin Geleneksel Bir Sokak Dokusunu Şekillendirmesi: Kurşunlu Cami Sokak, Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 4, 127-143.
- World Health Organization (2002). Active Ageing: A Policy Framework, World Health Organization, Madrid.
- World Health Organization (2007). Global Age-friendly Cities: A Guide Web: https://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf Erişim tarihi: 04.09.2020.
- World Health Organization (2015). Sustainability and Age Inclusiveness in the Urban Environment, Web: <http://www.un.org/en/events/olderpersonsday/>, Erişim tarihi: 03.08.2020.
- Yücel, A. (1981). Mimarlıkta Biçim ve Mekânın Dilsel Yorumu Üzerine, İTÜ Yayınları, İstanbul.

Feminist Foreign Policy Approaches of the European Union Member States: An Index Proposal

Adviye Damla ÜNLÜ^{1,*}

¹ Arş. Gör. Dr. – İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye – ORCID 0000-0002-5902-4096

Sosyal Çalışma Dergisi (2020) 4 (2), 91-100
Copyright © 2020 İZU

YAYIN BİLGİSİ

Yayın geçmişi:

Gönderilen tarih: 11 Kasım 2020

Kabul tarihi: 10 Aralık 2020

Yayınlanma tarihi: 11 Aralık 2020

Anahtar kelimeler:

Avrupa birliği

Feminist dış politika

Toplumsal cinsiyet

Anaakımlaşırma

Toplumsal cinsiyet eşitliği

Key words:

European union

Feminist foreign policy

Gender mainstreaming

Gender equality

ABSTRACT

Many countries have made gender equality a foreign policy priority and have aimed gender mainstreaming in their external affairs in recent years. Along with individual states like Sweden, Canada, France, and Mexico, the European Union (EU) has also developed a variety of initiatives, policies, and strategies within its external action that either incorporate a gender perspective or that actively aim at fostering gender equality as the strategic approach. However, member states retain a high level of control over external action, mainly security and defense. This requires further member state engagement to feminist foreign policy as a priority to develop the EU feminist foreign policy. In this context, this study investigates the feminist foreign policy approach of the EU member states through indicators of feminist foreign policy. The study is structured as follows: discussion on the conceptual development, definition, and indicators of feminist foreign policy, evaluation of EU member states based on the theoretical background, and indicators of the feminist foreign policy. The results provided a functional framework to evaluate feminist foreign policy approaches of different states and their strengths and weaknesses in different sub-dimensions of feminist foreign policy. These findings may guide states which have the aim of gendering their foreign policies.

ÖZ

Son yıllarda birçok ülke toplumsal cinsiyet eşitliğini bir dış politika önceliği haline getirmiş ve dış ilişkilerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaşırılmasını hedeflemiştir. İsveç, Kanada, Fransa ve Meksika gibi ülkelerin yanı sıra, Avrupa Birliği (AB), dış eylemleri kapsamında bir cinsiyet perspektifi içeren veya aktif olarak cinsiyet eşitliğini teşvik etmeyi amaçlayan çeşitli girişimler, politikalar ve stratejiler geliştirmiştir. Bununla birlikte, üye ülkeler, başta güvenlik ve savunma olmak üzere, dış eylemler üzerinde yüksek düzeyde kontrol sahibidir. Bu durum, AB feminist dış politikasının geliştirilmesi için bir öncelik olarak üye ülkelerin feminist dış politikaya daha fazla katılımını gerektirmektedir. Bu bağlamda bu çalışma, feminist dış politika göstergeleri üzerinden AB üye ülkelerinin feminist dış politika yaklaşımını incelemektedir. Çalışma, feminist dış politikanın kavramsal gelişimi, tanımı ve göstergeleri üzerine gerçekleştirilen tartışma ve feminist dış politikanın teorik arka planı ve göstergelerine dayalı olarak AB üye ülkelerinin değerlendirilmesi şeklinde yapılandırılmıştır. Sonuçlar, farklı ülkelerin feminist dış politika yaklaşımlarını ve feminist dış politikanın alt boyutlarındaki güçlü ve zayıf yönlerini değerlendirmek için işlevsel bir çerçeve sağlamıştır. Bu bulguların, dış politikayı toplumsal cinsiyet temelinde şekillendirmeyi hedefleyen ülkeler için yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

1. Introduction

By 2020, neither a state has achieved a full feminist foreign policy nor has agreed on the definition and components of feminist foreign policy. However, the number of states aiming to transform their foreign policies based on gender is increasing. Besides, the EU supports a transformation towards feminist foreign policy. Sweden, the pioneer of this initiative and the first country to officially adopt a feminist foreign policy, is a member of the EU and actively campaigns for the gender-based transformation of EU external relations. In addition to Sweden, France, which implements a feminist diplomacy policy, also supports the restructuring of EU foreign relations based on gender. In this background, the feminist foreign policy approach of the EU has recently been opened to

discussion. In June 2020, The Centre for Feminist Foreign Policy (CFPP) (Bernarding and Lunz, 2020) commissioned a study to “bring gender equality in foreign policy to the top of the EU agenda” to set the foundation for an EU feminist foreign policy.

The feminist foreign policy of the EU has emerged “in a context where gender equality policies and gender mainstreaming are already well known in other foreign policy areas” (Kronsell, 2012: 114). Concerning this, there has been a potential of gendering both the EU’s external policy and member states’ foreign policies. However, the distribution of norms in foreign and security policy areas remains on the margins, and the control of the member states has a direct influence on the formation of feminist foreign policy. While the tendencies of the states in the formation of feminist foreign policy are important, the policies and practices of states

* Sorumlu yazar e-mail adresi: damla.unlu@istanbul.edu.tr

towards gender equality are of primary importance. From this perspective, any EU member state has achieved full gender equality, and the progress is not fast. The Gender Equality Index 2020¹ shows that the average of member states scored 67.9 out of 100, a score which has increased by 4.1 points since 2010, and 0.5 points since 2017. Considering all these, the actions of the member states towards the structuring of foreign policy based on gender are determinant in shaping the EU feminist foreign policy. This requires the evolution of EU member states through feminist foreign policy indicators. Against this background, the purpose of this research is to create a functional analysis framework that reveals the feminist foreign policy approaches of states in the context of conceptual and theoretical debates on feminist foreign policy.

The study has four parts. Firstly, the concept of feminist foreign policy is discussed in the context of its development and examples of its implementation. This is followed by the description of the research methodology including data collection and analysis. Next, the findings of the study are discussed. The study concludes with a discussion on limitations, and directions for further research.

1.1. Conceptual Framework: Feminist Foreign Policy

Thinking of foreign policy based on gender dates back to before the official announcement of feminist foreign policy by the Swedish government. At the beginning of the 20th century, one of the most important organizations of feminist international relations, Women's International League for Peace and Freedom (WILPF), was established at the end of the Hague Congress, which was held in 1915 and revealed the relationship between war, patriarchy, and militarism. In the following years, the feminist foreign policy approach is articulated by academia, civil society, and politics. Feminist international relations theory has gained ground by the publication of the special issue of "Women in International Relations" of Millennium magazine in 1988, followed by the publication of Cynthia Enloe's "Bananas, Beaches & Bases". It came to the fore with studies that establish the relationship between gender and international relations as Ann Tickner's "Gender in International Relations" which was published in 1992. After these developments, the number of studies increased, and the topics diversified. For example, Cynthia Cockburn (2010: 152) pointed out that masculinity and militarism are systems that create and feed each other continuously. These systems, as well as being the basis of wars, form an order that will disturb the peace forever with their pre- and post-peace existence.

Efforts of activists and scholars paved the way for the governments to consider a transformation of foreign policy by prioritizing gender. In 2014, Sweden became the first country to pursue a feminist foreign policy by integrating a gender perspective throughout its foreign policy agenda. Canada seizes a feminist international assistance approach, and France is developing feminist diplomacy. Lastly, Mexico introduced a feminist foreign policy in January 2020. In six years between Sweden's and Mexico's announcements, some questions regarding the content of feminist foreign policy continue to be discussed by various circles, mainly civil society, academy, and actors of politics. Although the feminist foreign policy concept is discursively powerful, the definition of the concept is not agreed

on yet, therefore open to different interpretations and approaches.

By combining definitions of foreign policy and feminism of the Merriam Webster's dictionary, feminist foreign policy can be defined as "the policy of a sovereign state in its interaction with other sovereign states based on the theory of political, economic and social equality of the sexes, delivered to advance women's rights and interests" (Thompson and Clement, 2019: 6). However, this definition focuses on the state-centered global order and women by excluding non-state actors, the link between power relations and gender equality, and intersectionality. For this reason, Thompson and Clement (2019: 6) define the feminist foreign policy as

"The policy of a state that defines its interactions with other states and movements in a manner that prioritizes gender equality and enshrines the human rights of women and other traditionally marginalized groups, allocates significant resources to achieve that vision and seeks through its implementation to disrupt patriarchal and male-dominated power structures across all of its levers of influence (aid, trade, defense, diplomacy), informed by the voices of feminist activists, groups and movements".

By this definition, feminist foreign policy requires a nonbinary, gendered lens, an effort to show and change historical patriarchal imbalances. It requires tools as aid, trade, and defense policies along with diplomacy and international assistance. Another element of feminist foreign policy is intersectionality as the "Feminist Foreign Policy: A Framework" indicates. The "Framework" which was prepared by feminist scholars, advocates, experts of governments and aims to consider what a "global gold standard for feminist foreign policy" is, states that "feminist foreign policy should be rooted in an intersectional approach" (Thompson and Clement, 2019: 3). It is required by governments to consider intersectionality fundamentally while gendering their foreign policies. However, until today, feminist foreign policy has been designed and evaluated through the indicators of liberal feminism such as the integration of women to the institutions as military and government, legal reform to achieve equality in law, representation in elected offices, and leadership in appointed positions (Garner, 2013).

Apart from intersectionality and liberal feminism, the pacifist and anti-militarist approach of feminist foreign policy considers the commitment to demilitarization as a prerequisite for the development of feminist foreign policy. Institutions as the Center for Feminist Foreign Policy and Reaching Critical Will argue that it is impossible to have a genuine feminist foreign policy without strong political commitment towards a nuclear-weapon-free world and towards demilitarization. However, until now, only Mexico signed the Treaty on Prohibition on Nuclear Weapons among states that adopted a feminist foreign policy directly or have a gender-sensitive feminist foreign policy.

Alwan and Meldon (2017: 7) specify three approaches to feminist foreign policy as "liberal, anti-militarism and pacifist, and global intersectional feminism". They develop empirical indicators² for these approaches and evaluate 34 OECD countries in this context. Referring to indicators set by Alwan and Meldon, this study examines the feminist foreign policies of states across four

¹The Gender Equality Index has been developed by the European Institute for Gender Equality (EIGE) since 2013. It is comprised of six main areas: power, time, knowledge, health, money, and work.

²These indicators include "the presence of a military, %GDP devoted to military, women in combat, women integrated into the military, CEDAW ratification, advocacy for human rights, adoption of a NAP under SC

Resolution 1325, women's political presence in foreign policy executive, race discrimination treaty, development assistance, gender as a basis for granting refugee status, a total number of women in foreign policy executive positions, average aid contributions to gender equality" (Alwan and Weldon, 2017: 29).

fundamental themes instead of theoretical approaches: women in decision-making, ratification of international treaties, aid to contribute to gender equality, and anti-militarism.

Women in Decision Making

It is widely accepted that, as stated in the Beijing Declaration 25 years ago (1995: 79), “without the active participation of women and the incorporation of women’s perspective at all levels of decision-making, the goals of equality, development, and peace cannot be achieved”. The active participation of women in the foreign policy process has also been discussed for a long time. However, as Tickner argues (2001:54), “in the West, the image of a foreign policymaker has been strongly associated with elite, white males and representations of hegemonic masculinity”. This gendered institutional framework necessarily affects all foreign policymaking processes or outcomes³ (Smith, 2019: 4).

Ratification of International Treaties

States' commitment to the advancement of women’s rights is an important element of feminist foreign policy. One of these commitments is the ratification of international treaties that promote and protect women's rights, especially of the Convention on the Elimination of Violence Against Women (CEDAW), without reservations. Making reservations to treaties is very important in determining the tendency of states and the proper implementation of treaties. "Feminist scholars of international law have emphasized how such reservations to CEDAW undermine the Convention" (Alwan and Meldon, 2017: 13).

In recent years, the importance of advancing women’s rights in conflict and post-conflict processes, supporting women’s involvement in the conflict solution processes and involving women in the implementation of international treaties and women’s role in the post-conflict reconstruction period has been accepted by a large circle by the adoption of the United Nations Security Council Resolution 1325 in 2000. After that, countries have begun to develop National Action Plans (NAP) to implement and screen the implementation process of the SC Resolution 1325. Whether a state has a national action plan or not is a functional tool in evaluating feminist foreign policy.

It is stated in article 226 of the Beijing Declaration (1995: 92) that “the factors that cause the flight of refugee women, other displaced women in need of international protection and internally displaced women may be different from those affecting men. These women continue to be vulnerable to abuses of their human rights during and after their flight”. As a tool to prevent and combat all forms of violence against women, the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, Istanbul Convention also contains provisions (Article 60 and 61) specific to asylum-seeking and refugee women (Hooper, 2019: 5). This raises the importance of ratification of the Istanbul Convention related to the feminist foreign policy.

Aid to Contribute to Gender Equality

Aid to advance gender equality and women’s empowerment is also an element of the feminist foreign policy. In this context, donor countries aim to support programs advancing gender equality and women’s empowerment in other nations, particularly poor nations. OECD’s “gender marker” helps to analyze gender spending in terms

of the foreign assistance spending that commits resources for gender equality and women’s empowerment. Contributions to the UN Women also show the voluntary financial contributions of government partners that are committed to make gender equality and women’s empowerment a global priority.

Anti-Militarism

The connection between patriarchy and militarism is one of the powerful arguments of feminism. Almost all feminists agree that “most forms of militarism and militarization are fundamentally anti-feminist” (The Conversation, 2018). Viewing feminist foreign policy in terms of anti-militarism goes beyond the foreign policy approach towards the articulation of women to existing structures, and it includes a vision for the transformation of structures that are constructed on hegemonic masculinity. Therefore, feminist foreign policy should promote non-violence and anti-militarism. It should be designed to address “the gendered structural causes of conflict, including patriarchy and gender inequalities, militarism and violence, the political economy of war, and the impact of neo-liberalism” (Rees and Chinkin, 2016: 1213) Because all institutions of foreign policy are inherently gendered, a feminist foreign policy requires rethinking gendered structures of institutions and governance systems. As Scheyer and Kumskova (2019: 59) argue, “it cannot be equivalent to a foreign policy that merely aims to ensure equal representation meaningful participation of women in the position of power”. The relationship between patriarchy and militarism necessitates a reverse relationship between the militarist policies of the states and the feminist foreign policy.

1.2. Pioneers of the Feminist Foreign Policy

In December 2014, the newly formed Swedish government, a coalition of the Social Democrats and the Green Party, officially introduced the feminist foreign policy of Sweden. In the first place, this policy was not clear, and the details were not submitted to the public by the government. Relatedly Swedish feminist foreign policy has been met with skepticism and criticism (Sundström and Elgström, 2020: 423). Over time, the government elaborated on how the feminist foreign policy would take place in practice. In 2018, to clarify the discussions on the feminist foreign policy and to outline the concept, “the Handbook”, Sweden’s feminist foreign policy was published. The Handbook reflected Sweden’s feminist foreign policy takes three Rs, “rights, representation, and resources as its starting point and is based on a fourth R”, the reality in which women and girls live.

In terms of rights, as stated in the “Swedish Foreign Service Action Plan for Feminist Foreign Policy 2019–2022” (2019: 4), it is aimed to contribute to "all women’s and girls’ full enjoyment of human rights, freedom from physical, psychological and sexual violence, participation in preventing and resolving conflicts, and post-conflict peacebuilding, political participation and influence in all areas of society, economic rights and empowerment, sexual and reproductive health, and rights”. With regards to representation, it is aimed to promote “women’s participation and influence in decision-making processes at all levels and in all areas, dialogue with women representatives at all levels, including in civil society”. In terms of resources, it is planned to work “to ensure that resources are allocated to promote gender equality and equal opportunities for all women and girls to enjoy human rights”. In this context, foreign and

comprehensive research by considering different contexts.

---

³Smith (2019) asks an important and under-discussed question regarding the growing number of women in foreign policymaking institutions: “will they make a difference to foreign policy decisions?” This question requires

security policy, international development cooperation, and trade and promotion policy are three policy areas of the Swedish foreign policy (Government Communication, 2019: 13). Objectives and context of Sweden's feminist foreign policy reflect its transformative agenda. This policy is defined by Swedish Foreign Service as "it is based on intersectionality, which means taking into account the fact that people have different living conditions, levels of influence, and needs" (Government Offices of Sweden, 2019: 11).

Although Sweden became the first country that announced to pursue a feminist foreign policy and released a well-designed plan that is inclusive and gives intersectionality a priority, it has been met with criticism. A group of Swedish non-profit organizations has noted hypocrisies in the implementation of the feminist foreign policy, particularly concerning Swedish arms exports and migration policy, both of which have gendered consequences. The Swedish-European civil society-based organization for global development, CONCORD, has made several critical interventions to contest the contradictory policy of Sweden in regards to the arms trade, which according to CONCORD is inconsistent with a feminist foreign policy (Aggestam and Rosamond, 2018: 38).

Following Sweden, on 7 June 2017, the first official government declaration of Canada appeared when "Strong, Secure, Engaged: Canada's Defence Policy" was released. The report itself refers explicitly to Canada's "feminist approach to international policy" Two days later, Canada's "Feminist International Assistance Policy (FIAP)" was introduced to guide its foreign aid programming (Open Canada, 2017). The FIAP was aimed to focus on six principal action areas: "gender equality and the empowerment of women and girls, human dignity, growth that works for everyone, environment, and climate change action, inclusive governance, and peace and security" (Government of Canada, 2020). In 2018, Canada held the G7 Presidency, put gender equality—for the first time—on the agenda for the G7 annual meeting, and established a G7 Gender Equality Advisory Council. By 2019, the second foreign minister of the Trudeau government, Chrystia Freeland, proclaimed the feminist approach of Canada to international relations by stating "it is important—and historic—that we have a prime minister and a government proud to proclaim themselves as feminists. Women's rights are human rights.....These rights are at the core of our foreign policy" (Chapnick, 2019: 202-203). François-Philippe Champagne, the next foreign minister following Freeland, announced extending Canada's feminist approach beyond the FIAP in February 2020.

As in the Swedish case, gender equality has been a central value in foreign policy debates for more than a decade, however, Canada's FIAP has met with skepticism because it was not enough to implement a fully feminist foreign policy. It is argued that Canada's feminist approach is limited to the aid sector when it is compared with the application of feminist principles of Sweden or Mexico to their entire foreign policy practices. Additionally, the FIAP "adopts mainstream liberal feminism that excludes many peoples and groups from the core of Canada's aid efforts" (Morton, Muchiri and Swiss, 2020: 330-332). In other words, it seems that the principle of intersectionality is not at the root of Canadian feminist foreign policy practices.

Apart from Sweden and Canada, France also developed strategies to adopt the elements of feminist foreign policy. One of them was the definition of the first gender and development strategy in 2007. By this development, French cooperation policy gained a gender dimension. A second strategy adopted by the "Interministerial Committee for International Cooperation and Development (CICID)" in July 2013, was an extension of the first strategy and

further secured the inclusion of gender in development policy until 2017. The third strategy, "International Strategy on Gender Equality 2018-2022" was the groundwork behind the transition to feminist diplomacy. Minister for Europe and Foreign Affairs Jean-Yves Le Drian and Secretary of State for Gender Equality Marlène Schiappa announced a feminist approach to their diplomacy in 2019.

Mexico became the first state in the global South that announced a feminist foreign policy. In his address during the 74th session of the United Nations General Assembly in September 2019, Mexico's Secretary of Foreign Affairs, Marcelo Ebrard, stated that Mexico would adopt a feminist foreign policy. Following this statement, in January 2020, during the annual meeting of ambassadors and consuls, an international policy that emphasized gender equality was announced. Mexico's feminist foreign policy has both domestic implications and international implications. With the launch of a feminist foreign policy, in terms of domestic policy, it strives to achieve gender equality within the Foreign Ministry personnel. Parity within the Foreign Ministry and organizational reforms to achieve gender equality in the workplace is of the five goals of Mexico. Others include a foreign policy with a gender perspective and international leadership on this issue, a foreign ministry that is free of violence and that emphasizes collective action to create a working environment free of gender-based violence, making feminist leadership visible and raising awareness of women's contributions to Mexico's foreign policy, and finally an intersectional feminist approach to all foreign policy actions (Delgado, 2020: 36). Considering that, a comprehensive approach, for example, the link between gender discrimination and climate justice is created within Mexico's feminist foreign policy. More importantly, it has both concrete targets and an evaluation scheme when it is compared with Canada or France.

Although there are differences between feminist foreign policy approaches, all four countries, Sweden, Canada, France, and Mexico, are the countries with the most comprehensive feminist foreign policies to date. Spain, Luxembourg, Malaysia, and Cyprus are expected to launch feminist foreign policy soon. Besides, the EU, different from individual states, is expected to implement a feminist foreign policy. In this transition process, from traditional, male-dominated, and structured in masculinity foreign policy to feminist foreign policy, certain member states' experiences and all member states' tendencies to embrace feminist foreign policy are crucial. In this context, Sweden distinguishes itself from other member states. Sweden's most important foreign policy platform is the EU and the feminist foreign policy is "a clear profile issue for Sweden's work in the EU". Sweden is the leading member state that encourage the EU to work for gender equality foreign policy actions and advocate for gender mainstreaming by the treaties. For example, the EU has proposed an entire chapter on gender equality for the first time for the free trade agreement with Chile (Government Offices of Sweden, 2019: 62). The perception of Swedish feminist foreign policy by the actors of the EU and other member states is also crucial. In this context, Sweden is mainly accepted as a norm entrepreneur by external actors (Sundström and Elgström, 2020).

1.3. Feminist Foreign Policy of the European Union

Over the last decade, the EU has developed a variety of strategies and policies within its external action that either incorporate a gender perspective or that actively aim at fostering gender equality as the strategic approach or EU Global Strategy. Various developments have encouraged the feminist foreign policy of the EU. One of them is the increasing number of states within and outside of the EU adopting a feminist foreign policy, primarily Sweden and recently

France. A growing number of states making gender equality a priority within and for their foreign policies (Bernarding and Lunz, 2020: 11). Denmark has a strong equality focus on foreign policy. Spain, Luxembourg, Cyprus have very recently announced their intent to either develop a feminist foreign policy or make gender equality a priority to their foreign policies. In March 2020, the German Federal Foreign Ministry launched the report on gender equality in German foreign policy and the Federal Foreign Office (Federal Foreign Office, 2020).

The other significant development is the declaration of gender-sensitive priorities of the new European Commission. Personally, the President of the European Commission Ursula von der Leyen is an advocate of gender equality. Her “Union of Equality” that describes a feminist vision for the EU is one of the major priorities of the European Commission, as outlined in her political guidelines. “A Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020-2025” can be seen as a starting point for the development of EU feminist foreign policy. Strategy 2020-2025 portrays action plans for five years and the commitment of the Commission to include an equality perspective in all EU policy areas, major initiatives, and challenges such as climate and digital transformations, also known as gender mainstreaming. The implementation of Strategy 2020-2025 is planning to be “based on the dual approach of targeted measures to achieve gender equality, combined with strengthened gender mainstreaming” (European Commission, 2020: 2). It is also stated in the Strategy that it is “implemented using intersectionality - the combination of gender with other personal characteristics or identities, and how these intersections contribute to unique experiences of discrimination - as a cross-cutting principle” (European Commission, 2020: 2).⁴

The WPS agenda has provided the necessary momentum for the inclusion of gender as a factor in peace and security issues and the development of mechanisms in this direction. (Guerrina and Wright, 2016: 293). Member states of the EU come into prominence for the realization WPS Agenda because the majority of national action plans on UNSCR 1325 have been developed by European states (Table 1). In 2008 “Comprehensive Approach to the EU Implementation of the United Nation Security Council Resolution 1325 and 1820 on Women, Peace, and Security” made the link between gender and security explicit for the first time and outlined how WPS should be integrated into the EU external action (Council of the European Union, 2018a). The EU Strategic Approach to Women, Peace, and Security (WPS) is annexed to the Foreign Affairs Council Conclusions on WPS adopted on 10 December 2018 (Council of the European Union, 2018b). “Strategic Approach on Women, Peace, and Security” represented “a framework for the implementation, and indeed, a clear normative position on the EU on gender and foreign policy” for the first time (Haastrup, Wright, and Guerrina, 2019: 67). In 2019, the EU Action Plan on Women, Peace and Security 2019-2024 outlined how the Strategic Approach should be implemented.

Table 1: European States and National Action Plans (NAPs) as of November 2020

Denmark	2005	Portugal	2009	Macedonia	2013
Norway	2006	France	2010	Germany	2013
Sweden	2006	Italy	2010	Kosovo	2014
The United Kingdom	2006	Slovenia	2010	Czechia	2017
Switzerland	2007	Serbia	2010	Montenegro	2017
Austria	2007	Bosnia-Herzegovina	2010	Poland	2018
Spain	2007	Estonia	2010	Albania	2018
Finland	2008	Latvia	2011	Luxembourg	2018
Holland	2008	Ireland	2011	Slovakia	2020
Belgium	2009	Croatia	2011	Letonia	2020

Source: PeaceWomen, 2020.

The aforementioned developments have fostered a EU approach to feminist foreign policy. However, there are still challenges and shortcomings regarding feminist foreign policy mainly derived from the EU’s narrow gender approach and its neoliberal orientation, although in Strategy 2020-2025 implementation is planned through intersectionality. It is widely stated that the EU refers to women and men when conceptualizing gender and excludes other identities. Muehlenhoff (2017: 11) argues that “the EU conceptualizes gender as a social construct but only refers to women and men, excluding other gender identities”. Besides, “the EU documents constitute women as neoliberal subjects, meaning self-responsible individuals with resources for economic development or security”. The gender regime of the EU is largely neoliberal in orientation with economic concerns overshadowing feminist ones (Guerrina and Wright, 2016: 298). This approach is built on the “add women and stir principle”. Chappell and Guerrina (2020) analyze the status of gender equality within the European External Action Service (EEAS) and argue that “the neo-liberal foundations of the EU permeate the way the EEAS incorporates the principle of equality, leading to a shallow understanding that focuses on adding women into existing structures”.

The EU also intends to empower “women as resources for effective military missions by aiming at gender equality in ESDP missions” Muehlenhoff (2017: 11). Kapur and Rees (2019) interpret this kind of policy as the normalization of the use of force and a militarized approach to security. Growing EU members’ interest to further defense and military cooperation and to strengthen the EU’s military capacity. Instead of adding women to positions in an isolated way, a holistic approach to foreign and security policy is needed. This approach should have a comprehensive definition of gender and reverse militarization. It should prioritize human security, pursue intersectional gender equality, enhance cooperation with and support feminist civil society, show political leadership towards implementing a feminist foreign policy.

To date, this leadership has been undertaken in the EU largely by supranational institutions such as the European Parliament, the European Commission, and the European Court of Justice. They have become key actors in the advancement of the EU’s role as a

⁴This approach is coherent with Article 10 TFEU, when “defining and implementing its policies and activities, the Union shall aim to combat discrimination based on sex, racial or ethnic origin, religion or belief,

disability, age or sexual orientation” (Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 2012).

gender actor. One of the most important reasons for this is that member states retain a high level of control over external relations of the EU. Lack of member state engagement is a major obstacle for the development of the feminist foreign policy of the EU. This raises the importance of the feminist foreign policy approaches of the member states.

2. Methodology

The Feminist Foreign Policy Index (FFPI) examines the foreign policies of countries across four fundamental subindexes: Women in Decision-Making, Ratification of International Treaties, Aid to Contribute to Gender Equality, and Anti-Militarism. In the context of these themes, subindexes and 11 indicators that compose them have been designed as in Table 2.

Table 2. Structure of the Feminist Foreign Policy Index (FFPI)

Subindex	Indicator
Women in Decision-Making	Representation in Parliaments (% of Total, 2020)
	Members of the Government or Political Executive (% of Total, 2020)
	Foreign Policy Executive Positions (Number, 2020) (Foreign Minister, Defense Minister, Head of Government or Political Executive, President)
Ratification of International Treaties	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) Ratification (Y/N)
	Adoption of an National Action Plan (NAP) under Security Council Resolution 1325 (Y/N)
Aid to Contribute to Gender Equality	Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) (Y/N)
	Aid in Support of Gender Equality and Women's Empowerment (% of Total, 2018) Contribution to UN WOMEN (% of Total, 2019)
Anti-Militarism	Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons
	Gross Domestic Product (GDP) Devoted to Government Expenditure on Defense (% of GDP, 2018)
	Arms Export-Value of Export Licenses (% of Total, 2019)

2.1. Data Collection

Data on the percentage of women in national parliaments were collected from the Interparliamentary Union (IPU) monthly rankings by separating EU member states. IPU data include numbers and proportion of members of a lower or single house and upper chamber. For countries that have a single house, data on the *percentage of women* in parliaments were used as they are. For countries that have a lower house and upper chamber, the average percentage of women in parliaments was used. Data on the numbers of women head of government or political executive and president, percentage of women members of the government or political executive (junior and senior ministers) were collected from EIGE, the Gender Statistics Database (GDS). The numbers of women foreign and defense ministers were calculated through the websites of relevant ministries of the EU member states.

Data on the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) and the Treaty on the

Prohibition of Nuclear Weapons were reached through the UN treaties database. Data on the Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) were collected from the Council of Europe Treaty Office. Data on the national-level implementation of UNSCR 1325 on Women, Peace, and Security were sourced from the WILPF's Peace Women Programme.

Percentage of contribution to UN Women by EU member states data were collected through UN Women publication of "UN Women 2019 Revenue Contributions by Donor". Aid in support of gender equality and women's empowerment data were collected from the OECD database by identifying official development assistance (ODA) allocated by EU member states among the 30 members of the OECD Development Assistance Committee (DAC) in 2018. To calculate the percentage of GDP devoted to aid in support of gender equality and women's empowerment and UN Women, the GDP (current US\$) data of the World Bank were used as a general indicator.

GDP devoted to government expenditure on defense data were sourced from Eurostat. Arms export data, specifically data on the percentage of the value of export licenses, were collected from the online database of the EEAS that aims increasing transparency on EU member states' arms exports. In this database, there are three indicators: the number of export licenses, the value of export licenses, and the value of actual exports. Due to some member states such as Germany does not share the amounts of actual exports, complete data on the value of export license were used in the study.

2.2. Data Analysis

The overall FFPI was constructed with a three-step process. Firstly, all data of indicators apart from foreign policy executive positions and ratification of international treaties were converted to percentages. Foreign policy executive positions are the sum of the number of foreign ministers, defense ministers, heads of governments or political executives, and presidents. Ratification of international treaties was given 1 and 0 (Y/N). Reservations to treaties were calculated with less than half a point, 0.5.

Each of the four subindexes was computed as the equal weighting of the underlying individual indicators. Therefore, all variables were given the same weight. Equal weighting can be used when there is insufficient information about causal relationships or a lack of consensus on the alternative (OECD, 2008: 31). In this study, the reason for using equal weighting is that there is no consensus in the literature on the elements of feminist foreign policy. Further studies in this direction will strengthen the determination of the constituents of feminist foreign policy in the future.

The min-max method of normalization was used to analyze the data. When normalizing data on the GDP devoted to government expenditure on defense and arms export-value of export licenses, they were reversed. After the normalization process, for all subindexes, the highest possible score was 1, and the lowest possible score was 0. The results were centuplicated, and finally, the score distribution occurred between 100 and 0.

A simple average of each subindex score was used to calculate the overall FFPI score. Similar to subindex scores, the final value ranges between 100 and 0.

3. Findings and Discussion

The FFPI consists of four subindexes: women in decision-making, ratification of international treaties, aid to contribute to gender equality, and anti-militarism. The findings are evaluated in the context of the subindexes, the main index, and the correlation between them.

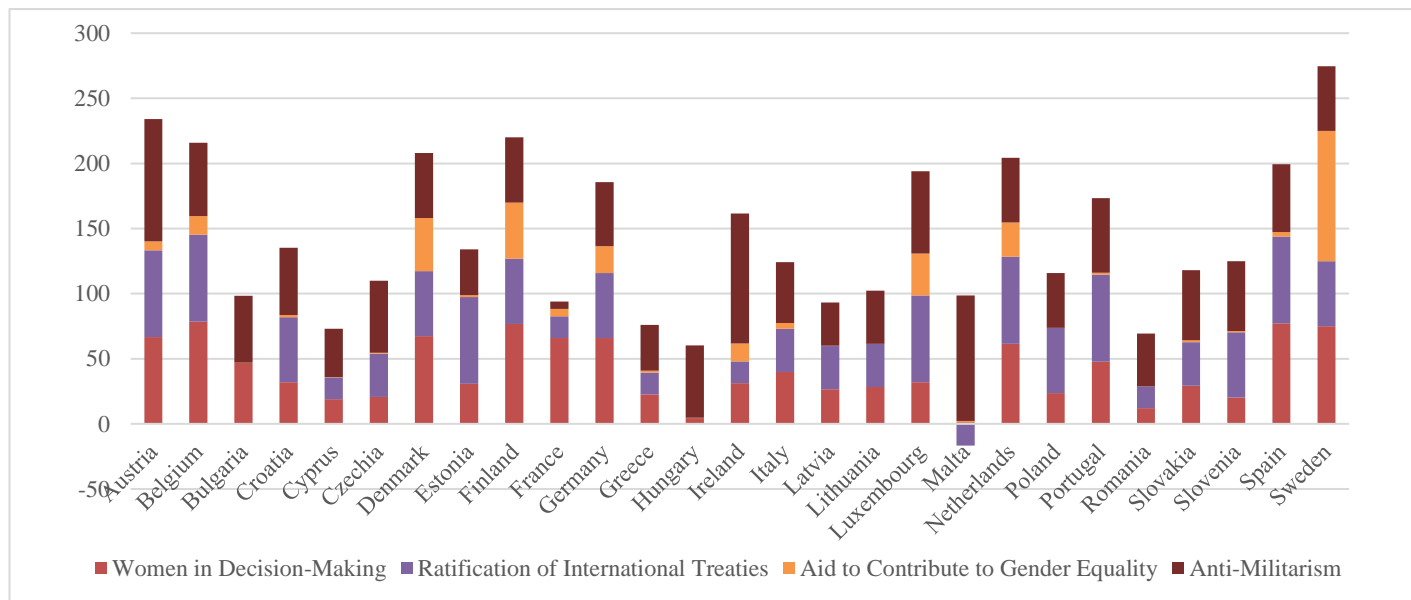
In the subindex of women in decision-making, Belgium, Spain, Finland, and Sweden ranks high, while countries such as Cyprus, Romania, Hungary, and Malta ranks lower. When the correlation between the subindex and the main index is examined, this subindex is the one with the highest correlation with the main index ($r=0.82$).

Austria, Belgium, Estonia, Luxembourg, the Netherlands, Poland, and Spain ranks high in the subindex of ratifying international agreements. The reason for this is that these countries ratify the CEDAW and Istanbul Convention⁵ without reservation and at the same time adopt a NAP under UNSCR 1325. Bulgaria, Cyprus, Greece, Hungary, Malta, and Romania, which do not adopt a NAP, rank lower in this subindex as well as they are in the lower ranks of the main index. The correlation of this index with the main index is quite high ($r=0.74$).

Sweden leads the subindex of aid to contribute to gender equality, while countries such as Finland, Denmark, the Netherlands, and Germany are at the top. Countries such as Hungary, Cyprus, Latvia, Lithuania, Bulgaria, Poland, and Romania ranked lower in this subindex, as their share of GDPs for programs and projects aimed at gender equality and women's empowerment is quite low. The correlation of this subindex with the main index is 0.73.

The scores on the subindex of anti-militarism presented different results from other subindexes and main index. Countries such as Sweden, Finland, Denmark, and the Netherlands, which are at the top of other subindexes and the main index, are in the middle or lower ranks in the anti-militarism subindex, which is formed on the basis of the share allocated from the GDP to defense expenditures, arms trade, and ratification of the nuclear weapons abolition agreement. On the other hand, countries such as Malta and Hungary, which rank lower in all subindexes and main index, were ranked higher in this subindex. Therefore, the correlation of this subindex with the main index is different from other correlations ($r=0,3$).

Figure 1: Contribution of Subindexes to Overall Feminist Foreign Policy Index (FFPI)

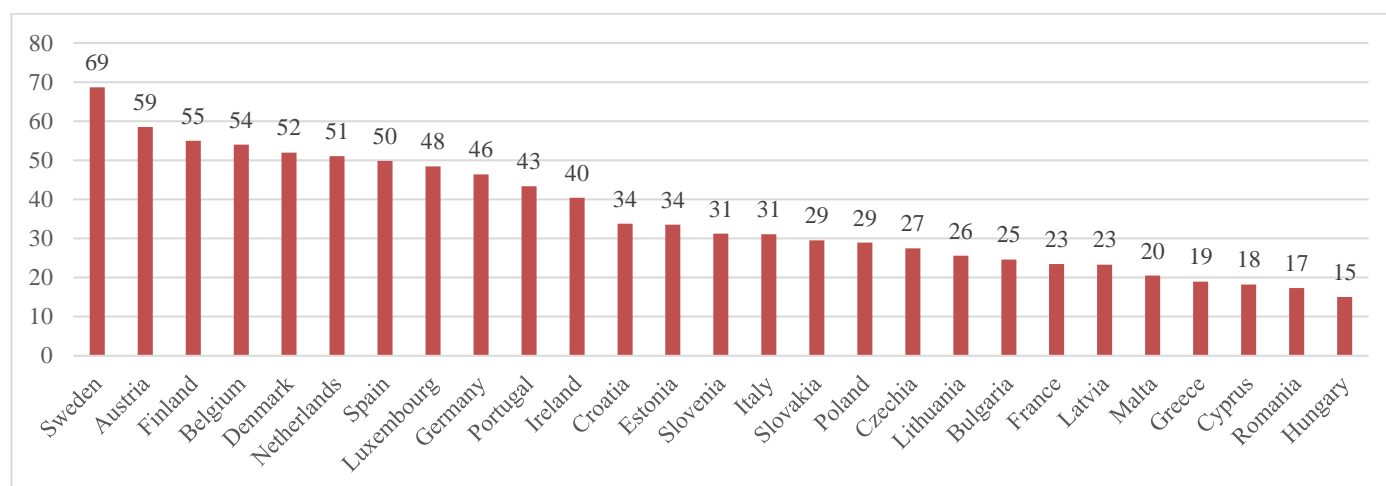
When the main index is analyzed, Sweden, which is the first country that officially announced to pursue a feminist foreign policy, is ranked first. Sweden is followed by Austria, Finland, and Belgium (Figure 2). At the end of the study, the main index was compared with the Gender Equality Index of EIGE, and the correlation between them was analyzed after the EIGE index scores were normalized. In consequence, a high correlation between the index of EIGE and the FFPI was observed ($r=0.79$). This situation reveals that there is a relatively strong positive relationship between national gender equality policies and practices and feminist foreign policy policies and practices. Countries such as Sweden, Denmark, France, and Finland are at the top of the Gender Equality Index. It is noteworthy that Austria remains out of this trend. Following Sweden in the FFPI, Austria ranks in the middle of the EIGE index. The

reasons for this are that Austria approves the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons and its share of GDP for defense is low compared to other countries. In addition to these, Austria has ratified agreements such as CEDAW and Istanbul Convention and adopted a NAP for the implementation of UNSCR 1325. The position of France, which officially announces its transition to feminist diplomacy in the context of feminist foreign policy, is also striking. While France is at the top of the Gender Equality Index of EIGE, it is in the lower ranks of the FFPI. The most important reason for this is that FFPI contains the anti-militarism subindex. France ranks first in arms exports, leaving other countries behind, while the denominator allocated to defense expenditures from the GDP ranks second. France is one of the nine states that possess nuclear weapons, as it has not signed the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons

⁵ “As of November 2020, it has been signed by all EU member states and ratified by 21 (Austria, Belgium, Croatia, Cyprus, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Ireland, Italy, Luxembourg, Malta, Netherlands, Poland, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Spain, and Sweden). The Polish government announced its intention to withdraw from the Convention in July 2020. One of the priorities in the European Commission's new EU

Gender Equality Strategy 2020-2025 that adopted on 5 March 2020, is concluding the EU's accession to the Istanbul Convention” (European Parliament, 2020).

Figure 2: Feminist Foreign Policy Index (FFPI) Score for EU Member States

4. Conclusion

Feminist foreign policy has been an important topic of discussion in global politics in recent years. However, there is no consensus on the definition and constituents of feminist foreign policy. The theoretical dimension of feminist foreign policy will gain strength with the deepening of the debates in this direction and the proliferation of practical examples. This study contributed to the discussion by forming a functional model within the framework of the elements of feminist foreign policy through the EU member states.

This study has limitations and is open to further research. In the study, data collection took place through open data sources. Different indicators can be constructed by using alternative data. In other words, although basic indicators were reached in this study, these indicators can be enriched and included in this index. Another limitation of the study is that it is designed on the case studies of EU member states. Discussions of feminist foreign policy outside the global North and implementation of it outside Europe, as in Mexico, requires the index to be applied to different groups of states. In this respect, feminist foreign policy studies can focus on the discussion and enrichment of indicators and their evaluation in the context of geographies outside the global North.

References

Alwan, Christine & Weldon, Laurel S. (2017). *What is Feminist Foreign Policy? An Exploratory Evolution of Foreign Policy in OECD Countries*. European Conference on Politics and Gender. Retrieved from: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/05def9c8-34c6-4415-8df1-55144d2fd016.pdf> (Accessed: 4 November 2020).

Aggestam, Karin & Rosamond, Annika Bergman. (2018). Re-politicising the Gender-Security Nexus: Sweden's Feminist Foreign Policy. *ERIS*, 5(3), 30–48.

Bernarding, Nina & Lunz, Kristina. (2020). *A Feminist Foreign Policy for the European Union*. The Centre for Feminist Foreign Policy, 2020.

Chapnick, Adam. (2019). The Origins of Canada's Feminist Foreign Policy. *International Journal*, 74(2), 191-205.

Chappell, Laura & Guerrina, Roberta. (2020). Understanding the Gender Regime in the European External Action Service. *Cooperation and Conflict*, 0, 1-20.

Cockburn, Cynthia (2010). Gender Relations as Causal in Militarization and War. *International Feminist Journal of Politics*, 12(2), 139-157.

Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union. (2012). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF> (Accessed: 4 November 2020).

Convention of the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. (1979). Retrieved from: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&lang=en#6 (Accessed: 14 October 2020).

Council of Europe. (2014). *Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention)*. Retrieved from: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures?p_auth=Ckr7PZ7g (Accessed: 1 November 2020).

Council of the European Union. (2018a). *Comprehensive Approach to the EU Implementation of the United Nations Security Council Resolutions 1325 and 1820 on Women, Peace and Security*. Retrieved from: <https://www.seesac.org/f/img/File/Res/Gender-and-Security-Resources/EU-implementation-of-the-UNSC-resolutions-Women-639.pdf> (Accessed: 4 November 2020).

Council of the European Union. (2018b). *Council Conclusions on Women, Peace, and Security*. Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/media/37412/st15086-en18.pdf> (Accessed: 1 November 2020).

Council of the European Union. (2019). *EU Action Plan on Women, Peace, and Security (WPS) 2019-2024*. Retrieved from: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11031-2019-INIT/en/pdf> (Accessed: 1 November 2020).

Delgado, Martha. (2020). Mexico's Feminist Foreign Policy, *TPQ*, 19(1), 35-39.

Enloe, Cynthia. (1989). *Bananas, Beaches & Bases: Making Feminist Sense of International Politics*. London: Pandora.

European Commission. (2020). *A Union of Equality: Gender Equality Strategy*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0152&from=EN> (Accessed: 1 November 2020).

European Institute for Gender Equality (EIGE). *Gender Statistics Database*. Retrieved from: https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_pol_gov_wmid_natgov_m_inis/metadata (Accessed: 12 November 2020).

European Institute for Gender Equality (EIGE). *Gender Equality Index*. Retrieved from: <https://eige.europa.eu/gender-index>

- [equality-index/about](#) (Accessed: 12 November 2020).
- European Parliament. (2020). *Legislative Train Schedule*. Retrieved from: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-civil-liberties-justice-and-home-affairs-libe/file-eu-accession-to-the-istanbul-convention> (accessed 2 November 2020).
- Eurostat. (2020). *General Government Expenditure by Function*. Retrieved from: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10a_exp/default/table?lang=en (accessed 1 November 2020).
- Federal Foreign Office. (2020). *Gender Equality in German Foreign Policy and in the Federal Foreign Office*. Retrieved from: <https://www.auswaertiges-amt.de/blob/2314180/31e4d4f4035a37b3cfa86f3b536e487/geschlechtergerechtigkeit-data.pdf> (Accessed: 2 November 2020).
- Garner, Karen. (2013). *Gender and Foreign Policy in the Clinton Administration*. FirstForumPress.
- Government Communication. (2019). *Sweden's Feminist Foreign Policy*, 20:17. Retrieved from: <https://www.regeringen.se/4a732d/contentassets/8db3c4560ab0466faf82edaa1c209fe0/swedens-feminist-foreign-policy-skr-20192017.pdf> (Accessed: 1 November 2020).
- Government of Canada. (2020). *Canada's Feminist International Assistance Policy*. Retrieved from: https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_development-enjeux_developpement/priorities-priorites/policy-politique.aspx?lang=eng (Accessed: 4 November 2020).
- Government Offices of Sweden, Ministry for Foreign Affairs. (2019). *Handbook, Sweden's Feminist Foreign Policy*. Retrieved from: <https://www.government.se/4ae557/contentassets/fc115607a4ad4bca913cd8d11c2339dc/handbook---swedens-feminist-foreign-policy.pdf> (Accessed: 2 November 2020).
- Guerrina, Roberta & Wright, Katharine A. M. (2016). Gendering Normative Power Europe: Lessons of the Women, Peace and Security Agenda. *International Affairs*, 92(2), 293–312.
- Hastrup, Toni, Wright, Katharine A. M. & Guerrina, Roberta. (2019). Bringing Gender In? EU Foreign and Security Policy after Brexit. *Politics and Governance*, 7(3), 62-71.
- Hooper, Louise. (2019). *Gender-Based Asylum Claims and Non-Refoulement: Articles 60 and 61 of the Istanbul Convention*. A Collection of Papers on the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, Council of Europe.
- Inter-Parliamentary Union. *Monthly Ranking of Women in National Parliaments*. Retrieved from: <https://data.ipu.org/women-ranking?month=10&year=2020> (Accessed: 1 November 2020).
- Kapur, Bela & Rees, Madeleine. (2019). *WPS and Conflict Prevention*. The Oxford Handbook of Women, Peace, and Security. Oxford: Oxford University Press, 135-147.
- Kronsell, Annica. (2012). *Gender, Sex and Post-National Defence*. New York: Oxford University Press.
- Millennium: Journal of International Studies*. (1988). Women and International Relations, 17 (3).
- Morton, Sam E., Muchiri, Judyannet & Liam Swiss. (2020). Which feminism(s)? For Whom? Intersectionality in Canada's Feminist International Assistance Policy. *International Journal*, 75(3), 329-348.
- Muehlenhoff, Hanna L. (2017). Victims, Soldiers, Peacemakers and Caretakers: the Neoliberal Constitution of Women in the EU's Security Policy. *International Feminist Journal of Politics*, 1-15.
- OECD. *Aid Projects Targeting Gender Equality and Women's Empowerment (CRS)*. Retrieved from: https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=DV_DC_D_GENDER&lang=en# (Accessed: 1 November 2020).
- OECD. (2008). *Handbook on Constructing Composite Indicators: Methodology and User Guide*. Retrieved from: <https://www.oecd.org/sdd/42495745.pdf> (Accessed: 2 November 2020).
- Open Canada. (2017). *Is the Future of Foreign Policy Feminist?* Retrieved from: <https://www.opencanada.org/indepth/future-foreign-policy-feminist/> (Accessed: 4 November 2020).
- PeaceWomen. *WPS Implementation*. Retrieved from <http://www.peacewomen.org/member-states> (Accessed: 5 November 2020).
- Rees, Madeleine & Chinkin, Christine. (2016). Exposing the Gendered Myth of Post Conflict Transition: The Transformative Power of Economics and Social Rights. *International Law and Politics*, 48(4), 1211-1226.
- Report of the Fourth World Conference on Women, Beijing, 4-15 September 1995*. Retrieved from: <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/Beijing%20full%20report%20E.pdf> (Accessed: 1 November 2020).
- Scheyer, Victoria & Kumskova, Marina. (2019). Feminist Foreign Policy: A Fine Line Between “Adding Women” and Pursuing a Feminist Agenda. *Journal of International Affairs*, 72(2), 57-76.
- Smith, Karen E. (2019). Missing in Analysis: Women in Foreign Policy-Making. *Foreign Policy Analysis*, 0, 1-12.
- Sundström, Malena Rosén & Elgström, Ole. (2020). Praise or Critique? Sweden's Feminist Foreign Policy in the Eyes of its Fellow EU Members. *European Politics and Society*, 21(4), 418-433.
- The Conventional Arms Export Control Outreach Project (COARM)*. Retrieved from: <https://webgate.ec.europa.eu/easqap/sense/app/75fd8e6e-68ac-42dd-a078-f616633118bb/sheet/64c1cfa7-bf1a-4300-8600-a0ec26bcf753/state/analysis> (Accessed: 1 November 2020).
- The Conversation. (2018). *The Uneasy Co-existence of Arms Exports and Feminist Foreign Policy*. Retrieved from: <https://theconversation.com/the-uneasy-co-existence-of-arms-exports-and-feminist-foreign-policy-93930> (Accessed: 5 November 2020).
- The French Ministry for Europe and Foreign Affairs. *Feminist Diplomacy. Gender Equality: A Priority for France*. Retrieved from: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/feminist-diplomacy/> (Accessed: 1 November 2020).
- The Swedish Foreign Service Action Plan for Feminist Foreign Policy 2019–2022, including Direction and Measures for 2019. Retrieved from: <https://www.government.se/4a7783/contentassets/66afd4cf15ee472ba40e3d43393c843a/the-swedish-foreign-service-action-plan-for-feminist-foreign-policy-20192022-including-direction-and-measures-for-2019.pdf> (Accessed: 2 November 2020).
- The World Bank*. Retrieved from:

- <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
(Accessed: 2 November 2020).
- Thompson, Lyric & Clement, Rachel. (2019). *Defining Feminist Foreign Policy*. International Center for Research on Women. Retrieved from: <https://www.icrw.org/publications/defining-feminist-foreign-policy/> (Accessed: 5 November 2020).
- Thompson, Lyric. (2020). *Feminist Foreign Policy: A Framework*. International Center for Research on Women. Retrieved from: <https://www.icrw.org/publications/feminist-foreign-policy-a-framework/> (Accessed: 5 November 2020).
- Tickner, Ann J. (1992). *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*. New York: Columbia University Press.
- Tickner, Ann J. (2001). *Gendering World Politics: Issues and Approaches in the Post-Cold War Era*. New York: Columbia University Press.
- Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons* (1970). Retrieved from: <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text> (Accessed: 1 November 2020).
- Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons*. (2017). Retrieved from: <http://disarmament.un.org/treaties/tpnw> (Accessed: 1 November 2020).
- UN Women. *2019 Revenue Contributions by Donor*. Retrieved from: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/partnerships/donor%20countries/2019-total-contributions-to-un-women-en.pdf?la=en&vs=1829> (Accessed: 1 November 2020).
- Von der Leyen, Ursula. (2019). *A Union that strives for more. My agenda for Europe*. Retrieved from: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/political-guidelines-next-commission_en.pdf (Accessed: 5 November 2020).

Covid-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeği'nin Değerlendirilmesi

Taner ARTAN^{1,*}, Merve KARAMAN², Irmak ATAK³, Fatih CEBECİ⁴

¹ Doç. Dr. – İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye – ORCID 0000-0002-8716-2090

² Doktora Öğrencisi – İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, SBF, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye – ORCID 0000-0002-3210-3325

³ Doktora Öğrencisi – İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, SBF, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye – ORCID 0000-0001-5427-4355

⁴ Doktora Öğrencisi – İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, SBF, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye – ORCID 0000-0003-3866-5967

Sosyal Çalışma Dergisi (2020) 4 (2), 101-107

Copyright © 2020 İZU

YAYIN BİLGİSİ	ÖZ
<p>Yayın geçmişi: Gönderilen tarih: 10 Ağustos 2020 Kabul tarihi: 12 Aralık 2020 Yayınlanma tarihi: 27 Aralık 2020</p>	<p>Amaç: Bu çalışmanın amacı, COVID-19 pandemisi sürecinde, kişilerin hastalığa yönelik algı ve tutumlarını değerlendirme amacıyla COVID-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik açısından incelenmesidir. Gereç ve Yöntem: Çalışma örneklemini, Türkiye’de yaşayan 18 – 71 yaş aralığındaki 423 kişi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu ve COVID-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Söz konusu ölçeğin Genel Algı, Nedenler Algısı, Kontrol Algısı ve Kaçınma Davranışları olmak üzere 4 alt ölçeği ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Güvenirlik hesaplaması için Cronbach Alfa değerleri; yapı geçerliliği için Açıklayıcı Faktör Analizi kullanılmıştır. Bulgular: Gerçekleştirilen analizler sonucunda ölçeklerin Cronbach Alfa değerleri sırasıyla 0.650, 0.847, 0.780 ve 0.849 olarak bulunmuştur. Faktör analizi sonucu; Genel Algı (bulaşıcılık, tehlike) ve Kaçınma Davranışları (temastan kaçınma, bilişsel kaçınma) alt ölçeklerinin iki boyutlu; Nedenler Algısı (komplo, çevre, inanç) ve Kontrol Algısı (kişisel kontrol, makro kontrol, kaçınılmazlık) alt ölçeklerinin ise üç boyutlu bir yapıda olduğu tespit edilmiştir. Sonuç: Araştırma sonucu, COVID-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeği'nin Türkiye örneklemini için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu görülmüştür.</p>
<p>Anahtar kelimeler:</p> <p>Covid-19 Pandemi Algı Tutum</p> <p>Key words:</p> <p>Covid-19 Pandemic Perception Attitude</p>	<p>ABSTRACT</p> <p>Objective: The aim of this study is to evaluate the reliability and validity of Perceptions and Attitudes towards COVID-19 Pandemic Questionnaire. The questionnaire is formed to evaluate individuals' perception and attitudes towards COVID-19 pandemic. Material and methods: The sample of the study consisted of 423 people between the ages of 18 – 71 who live in Turkey. Personal Information Form and Perceptions and Attitudes towards COVID-19 Pandemic Questionnaire were used for data collection. The questionnaire consists of four subscales which are General Perception, Causes Perception, Control Perception and Avoidance Behavior. The subscales were evaluated separately. Cronbach Alpha values were used for reliability, and Exploratory Factor Analysis was used for construct validity. Results: The analysis showed that Cronbach Alpha values were found as 0.650, 0.847, 0.780, and 0.849 respectively. As a result of the factor analysis, it was found that General Perception subscale (Dangerousness, Contagiousness), and Avoidance Behavior subscale (Cognitive, Contact) had two dimensions. Control Perception subscale (Macro, Personal, Inevitability), and Causes Perception subscale (Conspiracy, Environment, Belief) had three dimensions. Conclusion: It was concluded that Perceptions and Attitudes towards COVID-19 Pandemic Questionnaire was a valid and reliable measurement tool for Turkish population.</p>

1. Giriş

Dünya Sağlık Örgütü (2020) tarafından pandemi olarak ilan edilen COVID-19 solunum yolu bulaşıcı hastalığı tüm dünyayı 2020 yılında etkisi altına almıştır. COVID-19; ateş, öksürük, solunum zorluğu gibi farklı belirtilerle seyreden bir virüsdür ve ölüm gibi ciddi sonuçlar doğurmaktadır (Symptoms of Coronavirus CDC, 2020). Dünyayı etkisi altına almış olan bu hastalık sürecinde insanların fiziksel olduğu kadar ruhsal açıdan da etkilendikleri bilinmektedir. Mevcut durumda; UNICEF'e göre Nisan 2020 sonu

itibarını ile 186 ülkede tüm ülke çapında, 8 ülkede ise bazı bölgelerde okullar tatil edilmiştir (Erkut, 2020). Ülkemizde ise uzaktan eğitime geçilmiş, sokağa çıkma kısıtlamaları, sosyal mesafe vb. gibi birçok önlem alınmıştır. Yine COVID-19'un ilk günlerinde Türkiye’de yapılan bir araştırmaya göre çalışmakta olan bireylerin salgınla beraber %72,4'nün iş yaşamında değişiklik meydana geldiği, %38,20'sinin ise uzaktan çalışma sistemine geçtiği, %29,50'sinin nöbet sisteminde çalışmaya başladığı ve %5,50'sinin işten çıkarıldığı ya da işyerini kapattığı tespit edilmiştir (Artan, Atak, Karaman & Cebeci, 2020). Benzer şekilde dünya genelinde, küresel

* Sorumlu yazar e-mail adresi: t.artan@hotmail.com

COVID-19 salgını sırasında insanların psikolojik uyumlarını ve dayanıklılıklarını temel alan ruh sağlığı alanında ve farklı popülasyonlarda yapılan birçok araştırma ortaya çıkmaya başlamıştır (Chen ve Bonanno, 2020). Bu bağlamda insanların hayatlarında meydana gelen değişiklikleri anlamak, hastalığa karşı tavır ve tutumlarını kanıta dayalı yöntemlerle ortaya koymak, doğru sağlık politikaları ve sosyal hizmet müdahaleleri belirleyebilmek adına son derece önemlidir.

Yapılan alanyazın taraması sonucu Türkiye’de kişilerin COVID-19’a karşı algı ve tutumlarını ölçmeyi sağlayan objektif ve geçerlik ve güvenilirliği gerçekleştirilmiş bir ölçme aracı bulunmadığı tespit edilmiştir. Benzer bir salgın sürecinde Çırakoğlu (2011) tarafından N1H1 (Domuz Gribi) ile ilgili algı ve tutumları değerlendirmek amacıyla bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışma kapsamında kullanılmış olan anketlerin pek çok alanı kapsamı ve işlevsel olması sebebiyle araştırmacıdan gerekli izin alınarak formun geçerlik ve güvenilirliğini gerçekleştirilen ve COVID-19 sürecine uyarılmanın yerinde olacağı düşünülmüştür. Mevcut araştırma kapsamında geliştirilen COVID-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeği ile bu sürece yönelik değerlendirme ihtiyacına cevap verilmesi beklenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yaşayan bireylerin COVID-19’a karşı algıları ve tutumlarını (hastalığa yönelik genel algı, salgının nedeni ve kontrolüne ilişkin algılar ve salgından kaçınma davranışları) değerlendirmek amacıyla COVID-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeği’ni geliştirmek ve Türkiye örnekleminde geçerlik ve güvenilirliğini değerlendirmektir.

Bu doğrultuda şu sorulara yanıt aranmıştır:

- COVID-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeği Türkiye popülasyonu için geçerli bir ölçek midir?
- COVID-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeği Türkiye popülasyonu için güvenilir bir ölçek midir?

2.Yöntem

2.1. Evren ve Örneklem

COVID-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeği adlı ölçeği geliştirmeyi amaçlayan bu araştırmanın evrenini Türkiye’de bulunan yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Çalışmaya dair; COVID-19 ile ilgili araştırmalar kapsamında T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nden 2020-05-06T16_41_44No’lu başvuruya 27.05.2020 tarihinde bilimsel araştırma onayı ile İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi’nden 29.05.2020 tarih ve 2020/05 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. Araştırmaya katılan 432 kişinin yanıt kalıpları ağırlıklandırılmış ortalama kareler indeksiyle incelenerek sıra dışı olduğu tespit edilen katılımcılar araştırmaya dâhil edilmemiştir. Sonuç olarak örneklem, gönüllülük esasına göre araştırmaya katılmış ve Türkiye’nin çeşitli illerinde yaşamakta olan 18-71 yaş aralığındaki 423 bireyden oluşmaktadır. Katılımcılara internet tabanlı veri toplama tekniğiyle (Google Forms) ulaşılmıştır. Katılımcılar, araştırmanın başındaki bilgilendirilmiş onam formunu okuduktan sonra “Araştırma hakkında bilgilendirildim. Katılmayı kabul ediyorum.” ifadesinde “evet” seçeneğini işaretleyerek ilerlemişlerdir. Katılımcılara ait demografik özelliklerin dağılımı Tablo 1’deki gibidir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		Frekans	%Frekans
Cinsiyet	Kadın	262	61.9
	Erkek	161	38.1
Eğitim	İlkokul	4	0.9
	Ortaokul	4	0.9
	Lise	42	9.9
	Önlisans	43	10.2
	Lisans	270	63.8
	Lisansüstü	60	14.2
Çalışma Durumu	Öğrenci	144	34
	Çalışıyor	214	50.6
	Çalışmıyor	39	9.2
	Emekli	26	6.1
Kronik Hastalık	Var	71	16.8
	Yok	352	83.1
		Ortalama	Standart Sapma
	Yaş	26.69	11.09
	Gelir	3194	3145

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında Kişisel Bilgi Formu ve COVID-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeği’nden faydalanılmıştır.

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların sosyodemografik özelliklerini değerlendirmek amacıyla oluşturulmuş formda yaş, cinsiyet, gelir, eğitim durumu, çalışma durumu ve kronik hastalık soruları yer almaktadır.

2.2.2. COVID-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeği

Mevcut durumda, COVID-19’a yönelik algıların değerlendirilmesi için henüz geçerlik ve güvenilirliği gerçekleştirilmiş bir ölçek bulunmamaktadır. Yapılan alanyazın değerlendirmesi sonucu, domuz gribi (H1N1) salgını sürecinde Çırakoğlu (2011) tarafından oluşturulmuş formlardan faydalanılmasına karar verilmiştir.

Çırakoğlu (2011), Domuz Gribi (H1N1) salgını sürecinde kişilerin hastalığa yönelik algı ve tutumlarını, kaygı ve kaçınma düzeyleri bağlamında incelemek amacıyla 5 form oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini 697 (379 kadın, 318 erkek) yetişkin bireyden oluşmaktadır. Katılımcıları üniversite öğrencileri (422) ve öğrenci olmayan (275) şeklinde iki ayrı grupta değerlendirmiştir. İlk form hastalığın doğasına ilişkin 8, ikinci form hastalığın nedenlerine ilişkin 18, üçüncü form salgının kontrol edilme yöntemlerine ilişkin 14, dördüncü form aşya yönelik tutumları değerlendiren 9 ve son form kaçınma davranışlarını değerlendiren 14 ifadeden oluşmaktadır. Maddelerin belirlenmesinde, araştırmacılar tarafından medyada salgın sırasında sunulan tartışmalardan ve daha önceki araştırmalardan faydalanılmıştır. Sonuç olarak; H1N1 Algısı, H1N1’in Nedenleri Algısı, H1N1’in Kontrolü Algısı, Aşya Yönelik Tutumlar ve Kaçınma Davranışları adlı ölçekler oluşturulmuştur. Tüm ölçekler 5’li likert tipindedir ve ölçeklerden alınan yüksek puanlar o alandaki inancın yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

Ölçekteki bazı maddeler ters kodlanmıştır.

Mevcut araştırmamız odağında; hastalığa yönelik genel algı, hastalığın nedenleri ve kontrol algısını değerlendiren alt ölçeklere ek olarak, kaçınma davranışlarını içeren alt ölçek araştırmacıdan izin alınarak uyarlanmış ve toplamda 4 alt ölçek oluşturulmuştur. Ölçeklerin her biri bağımsız olarak değerlendirilmekte olup ayrı puanlar elde edilmektedir. Ölçeklerin alt boyutlarının da ayrı ayrı ele alınması ve değerlendirilmesi uygundur. Ölçekteki ifadeler, koronavirüse yönelik revizyonlar dışında orijinal ölçekteki halleriyle kullanılmıştır. Tüm ölçekler için alınan yüksek puanlar o alandaki inancın yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Genel Algı, Nedenler ve Kontrol Algısı Ölçekleri “1- Kesinlikle Katılmıyorum” ile “5-Kesinlikle Katılıyorum” arasında işaretleme yapılabilen 5’li likert türündedir. Anketin hastalığa yönelik genel algıyı değerlendiren alt ölçeği, “bulaşıcılık” ve “tehlike” alt boyutlarını kapsayan 8 maddeden oluşmaktadır.

18 maddelik ikinci alt ölçek (Nedenler), hastalığa neden olan faktörleri değerlendirmektedir. Komplo, çevre ve inanç alt boyutlarından oluşmaktadır. Komplo alt boyutu, koronavirüsün bir tür komplo motivasyonu ile yaratıldığına yönelik inanç ifadelerinin yer aldığı bir algıyı değerlendirmektedir. Çevre alt boyutu ise hastalığın çevresel sebeplerden ötürü ortaya çıktığına dair bir algıyı değerlendirmektedir. İnanç alt boyutu ise hastalığı dini gerekçelere dayandırma düzeyini ölçmektedir.

Sonraki alt ölçek (Kontrol), hastalığa yönelik kontrol algısını değerlendirmektedir ve 13 maddeden oluşmaktadır. Kontrol algısı ölçeğinden alınan yüksek puanlar kontrol algısının yüksek olduğunu ifade eden olumlu bir tabloyu ifade etmektedir. Makro kontrol, kişisel kontrol ve kaçınılmazlık alt boyutları bulunmaktadır. Kaçınılmazlık alt boyutundaki tüm ifadeler ters kodlama gerektirmekte olup bu alt boyuttan alınan yüksek puanlar, kişinin hastalıktan kaçınabileceğine dair inancının yüksek olduğunu göstermektedir.

Kaçınma davranışlarını değerlendiren alt ölçek ise “Bu davranışı hiç yapmadım.” ve “Bu davranışı çok sık yaptım.” arasında seçeneklerin yer aldığı 5’li likert tipi 14 ifadeden oluşmaktadır. Bu ölçeğin alt boyutları ise; bilişsel kaçınma, ortak alanlardan kaçınma ve kişisel temastan kaçınma şeklindedir. Ölçek maddeleri ve alt boyutlara göre dağılımı Tablo 2’deki gibidir.

Tablo 2. Alt ölçekler ve Boyutları

		Madde Sayısı
Genel Algı	Tehlikelilik (Te)	5
	Bulaşıcılık (Bu)	3
Nedenler	Komplo (NK)	6
	Çevre (NÇ)	8
	İnanç (Nİ)	4
Kontrol	Makro (Ma)	5
	Kişisel (Ki)	5
	Kaçınılmazlık (Ka)	3
Kaçınma Davranışları	Bilişsel Kaçınma (BK)	7
	Ortak Alanlardan Kaçınma (OAK)	4
	Kişisel Temastan Kaçınma (KTK)	3

2.3. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 25.0 istatistiksel analiz programından faydalanılmıştır. COVID-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeklerinin geçerlik ve güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) kullanılmıştır. Ayrıca iç tutarlılık güvenirliliği için ölçeklere ait Cronbach Alpha katsayıları hesaplanmıştır.

3. Bulgular

Bu araştırmanın amacı COVID-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeklerinin geçerlik ve güvenilirliğini değerlendirmektir. Bu doğrultuda ölçeklerin faktör analizine uygun olup olmadığını değerlendirme amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2006). Sonuç olarak tüm KMO katsayıları yeterli ve Barlett’s testleri anlamlı olduğundan faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Ölçeklerin geçerliği için yapılan AFA sonuçları ve Cronbach Alpha katsayıları Tablo 3 ve Tablo 4’teki gibidir.

Tablo 3. Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları -Genel Algı ve Kaçınma Davranışları

	Bileşenler	
	1	2
Genel Algı		
(Bu) Kolay bulaşan bir hastalıktır.	0.926	
(Bu)Koronavirüs herkese bulaşabilir.	0.906	
(Bu) Koronavirüsün kadınlara ve erkeklere bulaşma olasılığı eşittir.	0.767	
(Te)Medya koronavirüs salgını abartıyor.		0.882
(Te)Sağlık çalışanları koronavirüs salgını abartıyor.		0.809
(Te)Bu hastalık söylendiği kadar tehlikeli değil.		0.798
(Te)Koronavirüs, tedavisi olan bir hastalıktır.		0.324
Bu: Bulaşıcılık, Te: Tehlike KMO = 0.671 ve Barlett’s Testi $\chi^2=1121.461$ df = 21 p = 0.000		
Açıklanan Varyans: %64.972 Cronbach Alpha: 0.595		

	Bileşenler	
	1	2
Kaçınma Davranışları		
(KTK) Koronavirüse yakalanmamak için tanıdığımız insanlarla selamlaşırken ellerini sıkılmamak	0.893	
(KTK) Koronavirüse yakalanmamak için tanıdığımız insanlarla selamlaşırken onları öpmemek	0.888	
(OAK) Koronavirüse yakalanmamak için sosyal etkinliklere katılmamak (sinema, tiyatro vs.)	0.863	
(OAK) Koronavirüse yakalanmamak için toplu taşıma araçlarına binmemek	0.830	
(KTK) Koronavirüse yakalanmamak için umumi tuvaletleri kullanmamak	0.825	
(OAK) Koronavirüse yakalanmamak için alışveriş merkezlerine gitmemek	0.776	
(OAK) Koronavirüse yakalanmamak için işe/okula gitmemek	0.704	
(OAK) Koronavirüse yakalanmamak için hastane veya doktora gitmemek	0.458	
(BK) Hastalıkla ilgili konuşmaları sonlandırmak için konuyu değiştirmek		0.870
(BK) TV’de hastalıkla ilgili haberler çıktığında kanalı değiştirmek		0.863
(BK) Hastalıkla ilgili haberlere maruz kaldığınızda dikkatinizi başka yere çevirmek		0.842
(BK) Çevrenizde hastalıkla ilgili konuşmalar olduğunda ortamdan uzaklaşmak		0.822
(BK) Hastalıkla ilgili konulardan söz edilirken başka şeyler düşünmek		0.821
(BK) Salgınla ilgili gazete haberlerini okumamak		0.721
KTK: Kişisel Temastan Kaçınma, OAK: Ortak Alandan Kaçınma, BK: Bilişsel Kaçınma KMO = 0.864 ve Barlett’sTesti $\chi^2 = 4411.461df = 91 p = 0.000$		
Açıklanan Varyans: %65.451 Cronbach Alpha: 0.849		

Tablo 3’e bakıldığında Genel Algı ve Kaçınma Davranışları Alt Ölçeklerinin 2 boyutlu bir yapıda olduğu görülmektedir. Yapılan analizler sonucu, koronavirüsün ölümcül olduğuna yönelik bir ifade, Tehlike alt boyutunda yer alması gerekirken Bulaşıcılık alt boyutu içerisinde yer almış ve dolayısıyla analizden çıkarılmıştır. Sonuç

olarak; Tehlike ve Bulaşıcılık alt boyutları, Çırakoğlu (2011) tarafından tasarlanmış ölçeklerle uyumaktadır.

Öte yandan orijinal ölçekte Ortak Alanlardan Kaçınma, Kişisel Temastan Kaçınma ve Bilişsel Kaçınma alt boyutları olan Kaçınma Davranışları alt ölçeğinin mevcut araştırmada iki boyutlu bir yapı gösterdiği bulunmuştur. Görüldüğü üzere, Ortak Alanlardan Kaçınma ve Kişisel Temastan Kaçınma boyutları, iç içe geçmiş ve tek bir boyut (Temastan Kaçınma) oluşturmuştur. Bu yapının kavramsal olarak çelişir özellikte olmadığı düşünülmektedir. İki boyutta da esas olan; fiziksel temastan kaçınmaktır. Nedenler Algısı ve Kontrol Algısı alt ölçeklerine ilişkin AFA sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Nedenler Algısı – Kontrol Algısı AFA Sonuçları

Nedenler Algısı	Bileşenler		
	1	2	3
(NK) Bu salgının nedeni gelişmiş ülkelerin ilaç ve aşı satma çabasıdır.	0.910		
(NK) Bu virüs ekonomik sisteme katkı sağlamak için bilinçli olarak yayıldı.	0.909		
(NK) Bu hastalık gelişmiş ülkelerin ortaya koyduğu politik bir oyundur.	0.903		
(NK) Koronavirüs biyolojik silah olarak üretildi.	0.901		
(NK) Bu salgın koronavirüs ile ilgili büyük bir deneyin parçasıdır.	0.863		
(NK) Bu hastalığın nedeni ekonomik krizdir.	0.724		
(NÇ) Salgının nedenlerinden biri su kaynaklarının kirlenmesidir.		0.804	
(NÇ) Küresel ısınma salgının nedenlerinden bir tanesidir.		0.764	
(NÇ) Sebze ve meyvelerdeki hormonlar koronavirüse neden oluyor.		0.748	
(NÇ) Katkı maddeli yiyecekler koronavirüsün yayılmasını sağladı.		0.743	
(NÇ) Çevre kirliliği hastalığın önemli nedenlerinden biridir.		0.713	
(NÇ) Bu hastalık sağlıklı yaşam tarzının bir sonucudur.		0.682	
(NÇ) Bu salgın sağlıklı beslenme nedeniyle ortaya çıktı.		0.551	
(NÇ) Bu tür salgınlar tabiatın dengesini kurması çabasıdır.		0.488	
(Nİ) Bu salgın toplumsal bozulmaya karşı Tanrı’nın bir gazabıdır.			0.899
(Nİ) Bu tür salgınlar toplumun dinden uzaklaşmasına karşı Tanrı’nın verdiği			0.886

bir cezadır.			
(Nİ) Bu salgın kaderimizde var.			0.791
(Nİ) Yarasa eti tüketimi koronavirüse neden olur.			0.446
NK: Komplo, NÇ: Çevre, Nİ: İnanç KMO = 0.850 ve Barlett test sonucu $\chi^2 = 4896.130df = 153 p = 0.000$			
Açıklanan Varyans: %62.437 Cronbach Alpha: 0.847			
	Bileşenler		
Kontrol Algısı	1	2	3
(Ki) Kişisel temizliğime dikkat edersem koronavirüs bana bulaşmaz.	0.886		
(Ki) Koronavirüsten kişisel tedbirler alarak korunmak mümkündür.	0.855		
(Ki) Beslenmeme dikkat edersem bu hastalık beni etkilemez.	0.837		
(Ki) Bu hastalığa yakalanmamak için aldığım kişisel tedbirler yeterlidir.	0.775		
(Ki) Salgını durdurmak için herkesin ellerini sıkça yıkaması yeterli olur.	0.664		
(Ma) Hastalığın yayılmasını durdurmak için yapılanlar yeterlidir.		0.917	
(Ma) Hastalıkla mücadele için sağlık kurumlarının yaptığı çalışmalar yeterlidir.		0.878	
(Ma) Türkiye'deki önleyici çalışmalar yeterlidir.		0.852	
(Ma) Dünyadaki önleyici çalışmalar yeterlidir.		0.769	
(Ka) Görmediğin bir virüsten kaçınmak mümkün değildir.			0.816
(Ka) Ne kadar önlem alınırsa alınsın hastalığın bulaşmasını engelleyemeyebiliriz.			0.768
(Ka) Hastalığa yakalanmak kişinin kendi elinde değildir.			0.736
(Ka) Alacağım kişisel tedbirler hastalıktan korunmam için yetersiz kalır.			0.708
Ki: Kişisel, Ma: Makro, Ka: Kaçınılmazlık KMO = 0.817 ve Barlett test sonucu $\chi^2 = 2538.456 df = 78 p = 0.000$			
Açıklanan Varyans: %66.066 Cronbach Alpha: 0.782			

Tablo 4'e bakıldığında Nedenler Algısı ve Kontrol Algısı Ölçeklerinin 3 boyutlu bir yapıda olduğu görülmektedir. Nedenler Algısı alt boyutları (Komplo, Çevre ve İnanç), orijinal ölçekle birebir uyumaktadır. Kontrol Algısı alt boyutlarının ise (Kişisel, Makro ve Kaçınılmazlık), bir ifade dışında orijinal ölçek alt boyutlarıyla örtüştüğü görülmektedir. Kavramsal olarak çelişkili bulunduğu karar verilen aşı ile ilgili bu ifade analizden çıkarılarak değerlendirme yapılmıştır.

Ayrıca iç güvenilirlik Cronbach Alpha Katsayılarının her bir ölçek için yeterli düzeyde olduğu görülmektedir. Yapılan istatistiksel analizlerin, alt ölçeklerin güvenilir ve geçerli ölçme araçları olduğunu desteklediği sonucuna varılmıştır.

4. Tartışma

İlk olarak Çin'in Wuhan kentinde 2019 yılının aralık ayında ortaya çıkan ve 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilen COVID-19 hastalığıyla birlikte pek çok alanda akademik çalışmalar yürütülmeye başlamıştır (Altın, 2020). Elbette ki aşı bulma, hastalığa etkin müdahale ve tedavi yöntemlerine yönelik fiziksel sağlık alanında yapılan çalışmaların yanı sıra sosyal bilimler alanlarında da pandeminin ruhsal sağlığımıza etkilerine yönelik farklı araştırmalarda sürdürülmektedir.

COVID-19'un küresel olarak hızlı bir şekilde yayılması artık dünyanın hiçbir yerinde güvenli bir yer yok düşüncesini beraberinde getirmiş ve insanların ruh sağlığında korku, umutsuzluk, stres, kaygı, çaresizlik ve depresyon krizlerin yaşanmasına neden olmuştur (Yamaguchi ve Takebayashi, 2020). Bu kapsamda COVID-19 salgınının insanlar üzerindeki psikolojik sonuçlarını araştırmak ve insanlara hizmet sunan klinik uygulayıcılara (sosyal hizmet uzmanı, psikolog, vb.) yol göstermek amacıyla Li, Wang, Xue, Zhao, & Zhu (2020) tarafından bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu araştırmada; pandemi döneminde bireylerin anksiyete, depresyon ve kızgınlık düzeyleri artarken olumlu duygularının ve yaşam doyumlarının azaldığı; aileleri ve arkadaşlarını daha az önemsedikleri saptanmıştır. Pandemi döneminde Çin'de yapılan salgının sağlık çalışanları üzerindeki psikososyal etkilerine yönelik başka bir araştırma ise COVID-19 hastaları ile temas riski altında olan sağlık çalışanlarında uykusuzluk, anksiyete ve depresyonun en yüksek risk faktörleri arasında olduğu görülmüştür (Zhang, et al., 2020). Bu bilgiler ışığında; insanların COVID-19 salgınına yönelik algı ve tutumlarının psikososyal sorunlar ile ilişkisinin tartışılması düşünülmektedir. Bu ilişkinin şiddeti ve ilişkinin doğasının iyi anlaşılması; olası sorunları önleyici sağlık politikaları geliştirmek için gereklidir. Dolayısıyla pandemiye yönelik algı ve tutumların değerlendirilmesi ve elde edilen sonuçlar üzerinden anksiyete, depresyon veya kişiler arası ilişkiler açısından incelemeler yapılması gerek uygulama alanında gerekse teorik alanda faydalı olacaktır.

Dünyada ve Türkiye'de pandemi döneminde toplum ruh sağlığına ve sosyal yaşama yönelik çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. COVID-19 pandemisine yönelik sınırlı sayıda araştırmanın olması ve geçerli ve güvenilir ölçme araçlarına ihtiyaç duyulacağı düşünülmesi bu ölçeğin ele alınmasında etkili olmuştur.

5. Sonuç

Özellikle COVID-19 pandemisinin dezavantajlı gruplara yönelik etkileri araştırma konusu olmuştur. Salgının sosyal, siyasal, ekonomik ve psikolojik yansımalarıyla birlikte küresel bir travmaya dönüştüğü ve yaşanan durumun sadece medikal bir sağlık sorunu

olmadığı; COVID-19 salgınıyla beraber depresyon, kaygı, sağlık anksiyetesi, damgalanma ve sosyal izolasyon gibi etkilerle ruh sağlığı sorunu da olduğu belirtilmektedir (Aşkın, Bozkurt, & Zeybek, 2020). Bu sebeplerle, toplumun COVID-19'a yönelik algı ve tutumlarını bilme ihtiyacı doğmuştur. İnsanların koronavirüs hastalığına karşı olan algı ve tutumlarının tespiti; kriz yönetimi, stresle başa çıkma, dezavantajlı farklı grupların gereksinimlerinin belirlenmesi gibi konularda kanıta dayalı stratejilerin geliştirilmesi açısından faydalı olacaktır.

Yapılan değerlendirmeler sonucu, COVID-19 Salgınına Yönelik Algı ve Tutumları Değerlendirme Ölçeklerinin geçerli ve güvenilir ölçekler oldukları görülmüştür. Ölçeklerin COVID-19 pandemi sürecinde algı ve tutumların değerlendirilmesinde güvenle kullanılması mümkündür.

Kaynakça

- Altın, Z. (2020). COVID-19 Pandemisinde Yaşlılar. Tepecik Eğitim ve Araştırma Dergisi, 49-57.
- Artan, T., Atak, I., Karaman M. & Cebeci, F. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Salgınında Sosyodemografik Özellikler, Psikolojik Sağlık ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki. Turkish Studies, 15(6), 79-94.
- Aşkın, R., Bozkurt, Y., & Zeybek, Z. (2020). COVID-19 Pandemisi: Psikolojik Etkileri ve Terapötik Müdahaleler. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 304-318.
- Aziz, A. (2013). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri. Ankara: Nobel.
- Büyüköztürk, Ş. (2006). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı İstatistik Araştırma Deseni - SPSS Uygulamaları ve Yorum. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Chen, S., Bonanno G. A. (2020). Psychological Adjustment During the Global Outbreak of

- COVID-19: A Resilience Perspective. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 12 (1), 51-54. <http://dx.doi.org/10.1037/tra0000685>
- Çırakoğlu, O. (2011). Domuz Gribi (H1N1) Salgınıyla İlişkili Algıların, Kaygı ve Kaçınma Düzeyi Değişkenleri Bağlamında İncelenmesi. Türk Psikoloji Dergisi, 26(67), 49-64.
- Erkut, E. (2020). COVID-19 Sonrası Yükseköğretim. Yükseköğretim Dergisi, 125-133.
- Li, S., Wang, Y., Xue, J., Zhao, N., & Zhu, T. (2020). The Impact of COVID-19 Epidemic Declaration on Psychological Consequences: A Study on Active Weibo Users. International Journal of Environmental Research and Public Health.
- Symptoms of Coronavirus CDC. (2020). 04 28, 2020 tarihinde www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/symptoms-testing/symptoms.html adresinden alındı
- WHO. (2020). World Health Organisation. 04 29, 2020 tarihinde https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200419-sitrep-90-covid-19.pdf?sfvrsn=551d47fd_2 adresinden alındı.
- Yamaguchi, K., Takebayashi, Y. (2020). Role of Focusing on the Positive Side During COVID-19 Outbreak: Mental Health Perspective From Positive Psychology. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 12 (1), 49-50. <http://dx.doi.org/10.1037/tra0000807>
- Zhang, W.-r., Wang, K., Yin, L., Zhao, W.-f., Xue, W.-f., Xue, Q., et al. (2020). Mental Health and Psychosocial Problems of Medical Health Workers during the COVID-19 Epidemic in China. Psychother Psychosom

KORONAVİRÜS (COVID-19) SALGININA YÖNELİK ALGI VE TUTUMLARI DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

I.BÖLÜM	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Hastalık Algısı					
1. Bu hastalık söylendiği kadar tehlikeli değil.	1	2	3	4	5
2. Medya koronavirüs salgını abartıyor.	1	2	3	4	5
3. Sağlık çalışanları koronavirüs salgını abartıyor.	1	2	3	4	5
4. Koronavirüs tedavisi olan bir hastalıktır.	1	2	3	4	5
5. Koronavirüs ölümcül bir hastalıktır.	1	2	3	4	5
6. Koronavirüs herkese bulaşabilir.	1	2	3	4	5
7. Kolay bulaşan bir hastalıktır.	1	2	3	4	5
8. Koronavirüsün kadınlara ve erkeklere bulaşma olasılığı eşittir.	1	2	3	4	5
Nedenler Algısı					
9. Bu hastalık gelişmiş ülkelerin ortaya koyduğu politik bir oyundur.	1	2	3	4	5
10. Bu salgının nedeni gelişmiş ülkelerin ilaç ve aşı satma çabasıdır.	1	2	3	4	5
11. Bu virüs ekonomik sisteme katkı sağlamak için bilinçli olarak yayıldı.	1	2	3	4	5
12. Koronavirüs biyolojik bir silah olarak üretildi.	1	2	3	4	5
13. Bu salgın koronavirüs ile ilgili büyük bir deneyin parçasıdır.	1	2	3	4	5
14. Bu hastalığın nedeni ekonomik krizdir.	1	2	3	4	5
15. Çevre kirliliği hastalığın önemli nedenlerinden biridir.	1	2	3	4	5
16. Salgının nedenlerinden biri su kaynaklarının kirlenmesidir.	1	2	3	4	5
17. Bu salgın sağlıksız beslenme nedeniyle ortaya çıktı.	1	2	3	4	5
18. Sebze ve meyvelerdeki hormonlar koronavirüse neden oluyor.	1	2	3	4	5

19. Katkı maddeli yiyecekler koronavirüsün yayılmasını sağladı.	1	2	3	4	5
20. Bu hastalık sağlıklı yaşam tarzının bir sonucudur.	1	2	3	4	5
21. Küresel ısınma salgının nedenlerinden bir tanesidir.	1	2	3	4	5
22. Bu tür salgınlar tabiatın dengesini kurması çabasıdır.	1	2	3	4	5
23. Bu tür salgınlar toplumun dinden uzaklaşmasına karşı Tanrının verdiği bir cezadır.	1	2	3	4	5
24. Bu salgın toplumsal bozulmaya karşı Tanrının bir gazabıdır.	1	2	3	4	5
25. Bu salgın kaderimizde var.	1	2	3	4	5
26. Yarasa eti tüketimi koronavirüse neden olur.	1	2	3	4	5
Kontrol Algısı					
27. Türkiye'deki önleyici çalışmalar yeterlidir.	1	2	3	4	5
28. Hastalığın yayılmasını durdurmak için yapılanlar yeterlidir.	1	2	3	4	5
29. Hastalıkla mücadele için sağlık kurumlarının yaptığı çalışmalar yeterlidir.	1	2	3	4	5
30. Dünyadaki önleyici çalışmalar yeterlidir.	1	2	3	4	5
31. Kişisel temizliğime dikkat edersem koronavirüs bana bulaşmaz.	1	2	3	4	5
32. Beslenmeme dikkat edersem bu hastalık beni etkilemez.	1	2	3	4	5
33. Koronavirüs salgınından kişisel tedbirler olarak korunmak mümkündür.	1	2	3	4	5
34. Salgını durdurmak için herkesin ellerini sıkça yıkaması yeterli olur.	1	2	3	4	5
35. Bu hastalığa yakalanmamak için aldığım kişisel tedbirler yeterlidir.	1	2	3	4	5
36. Hastalığa yakalanmak kişinin kendi elinde değildir.	1	2	3	4	5
37. Görmediğin bir virüsten kaçınmak mümkün değildir.	1	2	3	4	5
38. Ne kadar önlem alınırsa alınsın hastalığın bulaşmasını engelleyemeyebiliriz.	1	2	3	4	5
39. Alacağım kişisel tedbirler hastalıktan korunmam için yetersiz kalır.	1	2	3	4	5
II. BÖLÜM	Bu davranışı hiç yapmadım.	Bu davranışı nadiren yaptım.	Bu davranışı bazen yaptım.	Bu davranışı sık yaptım.	Bu davranışı çok sık yaptım.
Kaçınma Davranışları					
1. Hastalıkla ilgili haberlere maruz kaldığımızda dikkatinizi başka yere çevirmek	1	2	3	4	5
2. Hastalıkla ilgili konulardan söz edilirken başka şeyler düşünmek	1	2	3	4	5
3. Salgınla ilgili gazete haberlerini okumamak	1	2	3	4	5
4. TV'de hastalıkla ilgili haberler çıktığında kanalı değiştirmek	1	2	3	4	5
5. Hastalıkla ilgili konuşmaları sonlandırmak için konuyu değiştirmek	1	2	3	4	5
6. Çevrenizde hastalıkla ilgili konuşmalar olduğunda ortamdan uzaklaşmak	1	2	3	4	5
7. Koronavirüse yakalanmamak için hastane veya doktora gitmemek	1	2	3	4	5
8. Koronavirüse yakalanmamak için alışveriş merkezlerine gitmemek	1	2	3	4	5
9. Koronavirüse yakalanmamak için sosyal etkinliklere katılmamak (sinema, tiyatro vs.)	1	2	3	4	5
10. Koronavirüse yakalanmamak için işe/okula gitmemek	1	2	3	4	5
11. Koronavirüse yakalanmamak için toplu taşıma araçlarına binmemek	1	2	3	4	5
12. Koronavirüse yakalanmamak için tanıdığımız insanlarla selamlaşırken onları öpmek	1	2	3	4	5
13. Koronavirüse yakalanmamak için tanıdığımız insanlarla selamlaşırken ellerini sıkılmamak	1	2	3	4	5
14. Koronavirüse yakalanmamak için umumi tuvaletleri kullanmamak	1	2	3	4	5

Qualitative Study In Turkey: Who Are the Social Workers?*

Tuğba CANBULUT^{1,†}

¹ Arş. Gör. Dr. – İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, SBF, Sosyal Hizmet Bölümü ve İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Programı Öğrencisi, İstanbul, Türkiye - ORCID: 0000-0002-0055-1684

Sosyal Çalışma Dergisi (2020) 4 (2), 108-114
 Copyright © 2020 İZU

YAYIN BİLGİSİ

Yayın geçmişi:
 Gönderilen tarih: 17 Ağustos 2020
 Kabul tarihi: 07 Aralık 2020
 Yayınlanma tarihi: 26 Aralık 2020

Anahtar kelimeler:

Social workers
 Turkey
 Social policy
 Social welfare

Key words:

Sosyal hizmetler
 Türkiye
 Sosyal politika
 Sosyal refah

ABSTRACT

This study is a social policy criticism based on the perception of social workers by the state. Social workers appear to have an important role and authority in the implementation of social policies. The study was conducted interviews with 21 social workers working in Turkey. Data are about the roles and powers of social workers. The interviews were conducted in the form of in-depth interviews. The work is part of the master's thesis. Throughout the study, narratives about how the state views social workers were discussed. Social workers shared stories about the state seeing themselves as mediators, passive policy practitioners, and dissidents. However, social workers are equipped to direct the policies to be implemented due to their professional formations. It is an important result of this study that they aim to increase social welfare as well as claiming that they should be active in politics. In this context, this study argues that the social welfare policies need to be revised in Turkey.

ÖZ

Bu çalışma, sosyal hizmet uzmanlarının devlet tarafından algılanmasına dayalı bir sosyal politika eleştirisidir. Sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal politikaların uygulanmasında önemli bir rol ve yetkiye sahip olduğu görülmektedir. Araştırma, Türkiye'de çalışan 21 sosyal hizmet uzmanıyla görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Veriler, sosyal hizmet uzmanlarının rolleri ve yetkileri hakkındadır. Görüşmeler derinlemesine görüşmeler şeklinde yapılmıştır. Çalışma, yüksek lisans tezinin bir parçasıdır. Çalışma boyunca, devletin sosyal hizmet uzmanlarına nasıl baktığına dair anlatılar tartışılmıştır. Sosyal hizmet uzmanları, kendilerini arabulucu, pasif politika uygulayıcıları ve muhalifler olarak gören devlet hakkında hikayeler paylaşmışlardır. Ancak sosyal hizmet uzmanları mesleki oluşumları nedeniyle uygulanacak politikalara yön verecek donanıma sahiptir. Siyasette aktif olmaları gerektiğini iddia etmelerinin yanı sıra sosyal refahı artırmayı hedeflemeleri bu çalışmanın önemli bir sonucudur. Bu bağlamda bu çalışma, Türkiye'de sosyal refah politikalarının revize edilmesi gerektiğini savunmaktadır.

1. Introduction

Social workers are important actors for social welfare and social policy studies as the face of the social policies of states. So what should social workers really do and where are they positioned by the government? It is believed that the answers to these questions will shed light on three important issues: (1) how states shape their social policies, (2) how people relate to the state, (3) what kind of social service formation is organized for the state.

In this context, interviews were conducted with social workers in this study. Social workers work in negative positions compared to the majority of society and others. The interpretation of how social workers are positioned by the "employer" state provided the opportunity to obtain very important data in this study. In the study, primarily located in a section that provides ground for the academic research literature related to social workers in Turkey. This section, in which the conceptual definitions of social workers are kneaded with professional content, is followed by a method section explaining how the work is done. In the methodology section, all the situations the researcher encountered during the study are also

mentioned, and it is thought that seeing the process as a whole in qualitative research has made a significant contribution to the study. The findings of the study were obtained through in-depth interviews with social workers. The findings and discussion section touches on the narratives of social workers about how the state sees itself: the state sees them as intermediaries, dissidents, and unskilled. After discussions, the study is completed with a conclusion section.

2. Conceptual Framework: To Be a "Social Worker" in Turkey

According to International Social Work Federation, "Social work is a game changer. Social workers work in communities with people finding positive ways forward in the challenges they face in their lives. Through co-determination, co-production and social responsibility, they help people build the kind of environments in which they want to live. Economic health cannot be achieved without social health" (<https://www.ifsw.org/what-is-social-work/>, Access Date: 11.6.2020).

According to Barker's (1999: 453) definition, social services are used to improve the health and well-being of people. It is a whole of activities carried out by social workers and other professionals to

* This study was produced from the master's thesis.

† Sorumlu yazar e-mail adresi: tugba.canbulut@istanbul.edu.tr

help individuals, families, groups or communities successfully fulfill their social functions in preventing people's dependence on others and strengthening their family ties. Social work is a profession that has the knowledge, methods and skills that can be intervened in raising awareness of the individual in terms of using his freedom of decision for his own benefit, creating the necessary change in terms of being an efficient element in society. (Kut, 1988: 16). Employees of the profession are social workers, who are in a position to qualify as the pulse of the field of social services, they do expected work focusing on disadvantage. In general terms, these jobs, which include a number of professional interventions with individuals, families and groups who are exposed from social exclusion for various reasons, are services that are offered to a wide audience. As Gökçeşlan Çiftçi and Gönen (2011: 155) stated, it is sometimes difficult to balance the interests of the society with the interests of the client. While it is somewhat understandable that the applicants prefer economic support to psychosocial support, the important thing is to question the social structure and the role of the state in this matter that leads them to this interest.

In addition, in order to be aware of the provision of social services as right to the customer, it is imperative that practitioners are feed more than critical social work practice and applicants gain more visibility as a political issue. (Atasü Topçuoğlu, Akbaş, 2016: 180). The social worker should have the ability to perceive, evaluate and interpret the individual and the world surrounding it beyond what is visible. Only in this way can it serve social change and social justice (Tuncay, Erbay, 2006: 54).

It is seen in many countries that social services between citizens and the state are gradually changing from being an obligation of the state, while social services are changing (Atasü Topçuoğlu, Akbaş, 2016: 177). Individuals become powerless as long as they are objects rather than subjects of social change and do not take part in the construction of social reality. (Tuncay, Erbay, 2006: 66).

The professional focus of social work can be defined as increasing the level of social welfare by solving social problems. At this point, in the processes of analyzing social problems, determining the underlying needs of these problems and implementing policies and practices to meet these needs, social services make great use of the social policy field (Denney 1998: 36). According to Berkük (2010: 101) correctly detected adoption by the social work profession of institutions and society, especially the distribution of social justice and was felt intensely the problems in increasing social welfare is of critical importance in developing countries such as Turkey. Social workers, who are the professional representatives of the social work profession, contribute to the process of solving the problems of individuals of different ages and needs groups, which are of interest to the social work profession (Danış, 2007: 58). Social workers try to increase social change and social justice on behalf of their clients. (Gökçeşlan Çiftçi, Gönen, 2011: 149)

Social workers take their power from the laws and carry out their professional practices within the framework of official social and economic policies. They carry out their professional knowledge and skills acquired during the training process by adhering to legal regulations and the working area of the social service institution they work for (Denney 1998: 30). Social service intervention aims to help the clients to access the resources so that they can meet social and vital demands (Gökçeşlan Çiftçi, Gönen, 2011: 153). In this case, the legal regulations applied by social workers are also expected to facilitate the access of the clients to the resources. However, the point that Atasü-Topçuoğlu and Akbaş (2016: 179) convey from Healy (2000: 2-3) should be carefully pointed out: According to

most activists, the traditional understanding of social work tends to see the situation of the clients. However, critical social workers should claim to steer towards the elimination of the original structural causes of the problems faced by the service users.

Confusion about social services in Turkey is primarily seen in the identification of social workers. Professionals who are considered as social workers within the scope of the study are also defined as social workers (SW) / social service worker (SSW) in the field. The concept discussion on nomenclature remains confusing in each of the academic, administrative and field parts of the business. Undoubtedly, it is not just an education system problem that causes this conceptual difference. This issue is also discussed in the social policy axis. Professionals working in the field of social services are not only graduates of the social work department. Occupational groups such as sociologists, psychologists, teachers, child development specialists, pedagogues are also regarded as "social service worker" with a roof name that destroys their own professional names. In the following sections, this issue is discussed with quotations from the interviews.

The definition of the professional member other than those described above may also differ (in content) depending on the job description drawn by the institution in which it works. For example, the job description of the Ministry of Family Labor and Social Services, which is envisaged to provide expert employment, is as follows: "Social worker: Refers to graduates from institutions providing education in the fields of psychological counseling and guidance, psychology, sociology, child development, teaching, family and consumer science, and social work." (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>, Update Date: 30.04.2015). Karakuş (2015: 182) says that, a decision issued by the general manager of the Social Services Child Protection Agency in 2007, has been instructed not to use titles other than the staff title. In order to stay away from the socio-political debate of the concept and to highlight the evaluation through the eyes of the interviewees, their professional expression has been respected.

3. Methodology

The study consists of a part of the research carried out within the scope of the master's study. The sample of the study was formed by selecting social workers working as professors in Istanbul and Ankara as snowballs. The data of 21 interviewees were used within the scope of this study. The study is a qualitative research and continued with in-depth interviews with interviewees. During the interviews, the voice recordings taken with the permission of the interviewees were stopped if they so desired, so that the participants were able to answer the questions without feeling uncomfortable. Data analysis was done by deciphering the sound recordings and dividing the transcriptions into categories and codes. In accordance with ethical concerns, the names of the interviewees were coded as "X (number)" and the places where they worked were not said.

In the data received within the scope of the study, the ages or genders of the interviewees were not an effective variable in the way they dealt with the subject. Their professional experience has created a language difference only in the transfer of experiences related to the transformation of the profession.

The validity and reliability of the research is to consider validity and reliability according to qualitative research principles. What makes a qualitative research reliable is to ensure consistency both in application and analysis. It is believed that consistency and robustness, and hence reliability, are achieved in recording and using data (via voice recording) in a consistent manner in both practice and

analysis. On the other hand, since validity represents accuracy and qualitative research does not proceed only on a line, there is a different perception of validity in this study. Accuracy is handled as transferring information that has not been distorted and transforming this information into data and an attempt has been made to ensure validity over individual lines without being tied to a single line. Although the concepts of validity and reliability are used together and leave the impression that they support each other, these concepts may also contradict. In this study, while reliability, in other words, a consistent trend was generally provided, the validity of the data obtained with a consistent application style - due to the lack of a single focus - could vary. While taking data close to each other increases reliability, the differentiation of the platforms on which these data are evaluated led to the questioning of "accuracy" in the data. As a result, since this research is based on a perception study and the interview subjects have close business areas and common professional formations, the answers given by each interviewer were respected, while consistency was provided.

The limitation experienced in the research regarding the recording of the voice from the interviewees can be related to the data collection period of the research. It should be noted that the research was conducted with members of a profession group who considered themselves "opposed" to a "any" government in general because of their position of "being with people who have been infringed".

4. Findings and Discussion

In this section, the findings of how the state sees the interviewees are discussed with various supports from the literature. Accordingly, an interviewer's execution analogy said, "My teacher always said something, we are social workers, we take people from the rope and we take them to the rope." (X.6, 2014) keeping the words aside along the following two sections seems to be appropriate. Although this point of view expresses a situation that can be generalized, it is desired to underline that the essential thing is that the roles of the experts in social policy determination should be rearranged and deployed at the level of a rights-based social state.

4.1. Social Worker as a Profession Between State and Clients

As a historical mission, social service has been advocating for discriminated and oppressed groups since its birth and contributed to the change of social policies to improve the social welfare of these groups (O'Melia, Miley and DuBois 1998: 12; transferred by Daniş, 2007 : 58). This transfer of Daniş is included in the section where the findings are discussed as a subject that the social workers interviewed frequently emphasize. In addition, the minister said that the management of the Republic of Turkey and examining the number of politicians related to social work in the parliament shows that there is actually a way to social policy from social services. Because there is no minister or deputy who has received social work education in the assembly. Representation in state administration does not come from the bottom. Karatay (2007: 315) states that the demand for a social worker did not turn into a demand from the bottom, as there is not enough organization in the public sector in general, such as the field of social work, health, education or local governments. Which resulted in the state seeing social workers as a mediator with its citizens.

Under the scope of this study, Ministry of Family, Labor and Social Work (MFLSW), which has taken a significant part of the fight against poverty, is considered as the point representing the state. The place and importance of MFLSW in the context of this policy within the scope of this struggle is explained by an interviewer as follows:

"Before, the perspective was different. A viewpoint towards producing a little more policy. It was a little different in our social work. It was more practice-oriented than policy. Problem solver. Now something has happened to make some more policy" (X.5, 2014).

While the view and mission of the ministry is seen as such, it is very important that the interviewees, who argue that the state, social workers, as the implementer of the social policies produced by the government and the neo-liberal system to protect the power, are the means of establishing the link between individuals and the state.

"It sees us as the main employee of this ministry, but it's a lie. Normally, it actually sees us as the lowest employee. It is seen at the bottom. Let them stay here" (X.7, 2014).

It should be noted that, as the interviewee quoted above highlights, not to be seen as a basic employee is actually the basis of the social policy that is desired to be implemented. The solid construction of the ground allows the policy to turn into service in parallel direction. The information added by the same interviewee with the following sentence shows that social workers are used both as a ground and a backbone:

"There is already a minister's words in the past, we see you as the backbone of this ministry. The reason is, you carry the load, we manage it" (X.7, 2014).

Another social worker who thinks that he is the mediator of the state with the economic support package offered under the fight against poverty is as follows: "The state, unfortunately, sees social workers as a means of social aid, to save the day. I think the help provided is absolutely insufficient. Looking at the conditions, the minimum wage is also insufficient" (X.3, 2014).

It is noteworthy that the interviewer, who stated that he found the inadequacy of the aid provided with the economic support package as a social service application, hoped to be seen as a part of a system that does not aim to bring the client to the level of well-being. It seems appropriate to continue the narratives of the interviewees who think that they cannot really do their job properly:

"The state has to produce policies to meet its own needs rather than the existence and importance of our profession. Or he prefers. Because it is also a political material for them. That's why it doesn't need to understand our profession right now. Because there is also a charity culture event that comes with history. Since we often produce policies to cover the problem of those who need it, rather than taking protective or preventive measures, this is a common problem in the perception of the profession, since this is our general habit" (X.4, 2014).

In the same context, another interviewee emphasizes not being aware of the importance of the profession but not wanting to be understood. The reason for this is that the state sees the social worker only as a practitioner of temporary solutions: "You will do the works of the state, but the education you receive from your professional opinion does not matter much while doing those works. What needs to be done is determined by legislation, you cannot exceed it" (X.5, 2014).

Professional formation is neglected. Complaints of being restricted as a profession group implementing the legislation required by the existing social policy rather than the teaching and requirements of the professional formation. In addition, another interviewer who argues that personal comments added to the profession says "There is no point in being you" (X.6, 2014).

The following comment brought by one of the social workers who explained their position as an intermediary in the context of making the professional formation trivial takes the issue to a different dimension: "We are used to be mediator. We were an intermediary that brought the resources of the state and the needy together. People did not know, to learn how to make use of the state's resources" (X.8, 2014). The interviewer says that while being a mediator, it can perform as a task during the equitable distribution of the state's resources, while implementing their professions with a hardware that carries out awareness and informative work, they have been transformed into a protector of the state's resources. Another social worker says: "When I talked to social workers, they were actually punished for what they did. A lot of things that don't touch others touch them. Behold, people who did not expect expertise before, when a problem occurs, the social worker did not work. But what did you provide to the social worker, what did you do as the administration, nobody is looking at it!" (X.9, 2014).

The fact that the social workers who exceed the lines determined by the political authorities during the practice of professional teachings are being questioned because of both their work and the things they cannot do, emphasizes not only their wear, but also the desire of the state to control: "The state says that it actually needs social workers, but it wants to use social workers in some way. It wants to use social workers as a mediator to create a dependent society in some way, but also wants to keep social workers under control as they create a force against it" (X.10, 2014).

Saying that the desire to keep their mediators under control is not a government-specific situation, but also a product of all power, the social worker says that the profession is thought to have a structure that serves power: "Whoever takes the sword of democracy, says I'm the king" (X.18, 2014).

4.2. Social Worker as Opponents of the State

While social workers play a role in the production and distribution mechanisms of social welfare as a professional structure within the state, they should take a radical, critical and opposing stance against social policy practices and goals that can harm the functioning of social justice. (Berkün, 2010: 100) In support of this wish, in addition to blinding their professional skills as their mediators, social workers say that the state sees themselves as an opponent of the state.

"Actually, we are one side as a profession. Since we are a side, we are a group that constantly conflicts with the authority. We look a little bit more like we are working with people whose sociocultural level of society is lower and who are outside the circle. The greatest thing of capitalism is to get rid of the social state. But we also say 'no! the social state will fulfill its requirement! ' When you are in this dilemma, you seem to be opposed" (X.10, 2014).

Explaining the reason of his opposing appearance as a part of his goal of becoming a social state, the social worker also provides information about the group he works for. The professional approach of social workers, who are on the poor side of social inequality, including their resistance to the status quo, causes the status quo to see themselves as confrontational. It is also striking that the "not able to be silence" by another social worker who stated that they were not on the side of the administrative structures of the state because they defended the ones at the bottom of the hierarchical structure in the state system: "You see the deficits. You see injustices to people, or you see unfair behavior in aids. You feel that you need to do something as a state or as a profession, you express it" (X.11, 2014)

While explaining the reason why the interviewer is not able to be

silence and therefore opposed, the transfer of a vocal group that stands against social injustice is the expression of how important social workers are in the social service pillar from their own language. Another point emphasized by the interviewed social workers while expressing that the state sees them as opposition is the narrative that opposition formation is a duty assigned to them by the state: "The state sends us towards itself, there. Go, it says, fight against me" (X.15, 2014). The interviewer, who states that the state uses social workers as part of the field and is fed from this situation in order to create self-study, describes the job as "fighting". The narrative of the same interviewee, "The state is throwing us over to harm itself," also makes it possible to conduct a social policy analysis structured to eliminate losses.

As a result of the functioning of the social service, it is important to create an audience that needs this issue and becomes open to management with this need. It is precisely at this point that Thompson (2013: 26) is complicated by the place where social work discipline is located, the role and structural position it plays in relation to the problems of the society. The "structural positions" of social workers, who are the field practitioners of the social work discipline, and the "dirty jobs" in the middle, are perhaps the most important part of a state-organized social policy on the fight against poverty. Unfortunately they are complement to the structure fed by the presence of dirty works: "In other words, we are looking at all the problematic people in the society. We take care of them. As such, it becomes a little bit of the conscience of society. In other words, the one whose conscience is uncomfortable attacks us" (X.18, 2014).

Although the most clients who are served are seen as individuals who exist at various stages of the society as a social problem, attention should be paid to the emphasis on "conscience" in this transference. Social workers who try to bring the poor individuals who have become the conscience of the society to the level of welfare perform a profession based on a kind of conscience relief. Another indication that the institutions and organizations where social workers work is conscientiously serving the conscience of those institutions and / or organizations. Conscience is one of the important criteria that ensures the feasibility of the "activating social resources" issue in which the expert takes office. The section on social assistance and philanthropy discussions discusses the conscientious aspect of the social work profession in more detail. But what is essential to say here is the reality that the social worker serves.

It is necessary to include the words of the social worker, who interprets the social workers interviewed as opposed to the state in the eyes of the state, as a political threat to the professional formation dynamics. One of the social workers who stated that they were considered as a threat, said: "The presence of a social in our name harmonizes a direct ideology. There is prejudice, from people and institutions" (X.4, 2014). The social worker, who started his speech by explaining that some ideological designs as a presenter of social work can be the cause of prejudice even with only social emphasis, cites the reason for the assumptions that they pose a political threat about the source of prejudice as follows: "Political prejudices lead us to a labeling. We have to work as human rights. But this particular patriarchal structure, especially when you work on women's rights, is like doing a political work". The interviewer, who carried the opposition of his profession to the political arena, emphasizes that it is perceived as a disadvantage by the state to advocate within the paternalist system.

Explaining being a political threat with the emphasis on "social" and the context of the paternalist perspective, the interviewer is

accompanied by a more general view of the social worker: "Professionals working with people are seen as a threat by the state. How much you empower people, they will create channels that can be included in the management" (X.12, 2014).

This interpretation of the expert, who makes a general comment by associating being an opponent and also a political threat not only with expertise, but with all the professions that try to increase the welfare of the human, can be analyzed by combining it with the previously mentioned dirty work issue. That is to say, it is not maximizing the welfare level that the state power expects from the social worker and even any professional group working with people. Rather, it is about covering the dirty works with superficial cleaning and making them sustainable and manageable with sustainability. As a power, the state, which does not want to emerge another power with high intervention power, therefore makes social workers feel opposed.

4.3. Social Worker as an Unqualified Professional

The public service preserves its "excitement and importance" throughout its history of more than 5000 years; it resembles an "adventure" with "dangers and opportunities" for public officials (Shafritz, Russell, 2000: 35; transferred by Öktem, 2006: 43).

Other important points that draw attention in the records in which the social workers interviewed talk about themselves and their professions in the eyes of the state are the interpretations of the social workers' being unqualified, not recognized and emptied of the profession. Social workers describe the efforts of the state to make their work as a profession group above all a priority: "The state has a social policy and supports certain needy people through this policy. They have a well-established system and, as their social welfare levels are high, they are progressing by closing the problems that arise now. But since we have no such tradition, this is something imported like laws, such as the constitution, since it is not built on need, it is now seen from above as something that is also done for the European Social Charter. While this is considered as a profession abroad, it is seen here as a charity institution that everyone can do, as a result of perception and mentality" (X.4, 2014).

Other social workers also have support phrases about the issue of turning into a job that everyone interviewed can do. "We have undervalued in terms of personal rights. I feel it. This is done consciously. For example, something called a social worker emerged. You may have heard. It makes this profession so ordinary that it can make this profession to anyone. And as soon as everyone becomes able to do, the higher the value of a person, the higher the fee he gets, but the more he makes it worthless that anyone can do it. When he gets ordinary, the salary he gets or the salary he will pay becomes so worthless. For this reason, the salary that social workers are currently receiving is below the poverty line. People who work in this profession receive wages that they never deserve, and I also include other professionals" (X.10, 2014). "So, he no longer wants specialized professional staff. Anyone can do any job, anyone can do any job after a 6-month and 3-month certificate program. For example, here they give things to prepare a social review report to other professionals, but not only to prepare that report" (X.13, 2014).

"I say in the state right now, either everyone is trying to do everyone's business. So this applies to you (sociologist) and to psychologists. Politics is too much right now. You feel it. You are a minority" (X.14, 2014).

Ordinating a profession is an obstacle for individuals belonging to that profession to form an organizational culture. It is also a situation

that paves the way for facilitating their repression and management by not being able to carry out organized struggles. The interviewees, who stated that the discomfort of being seen as a "job" that everyone can do and that this view is proceeding on the basis of de-qualification, also say that they do not have professional recognition. "The social workers do not even know what they are doing, even the state does not know" (X.18, 2014). The fact that the social workers, whose legal regulation of what they are doing is actually working, is working with other professional groups determined by the direction of the political wind under the name of multi-discipline. "Social work is a multi-disciplinary field. But within the multi-disciplinary field there are no agricultural engineers, metalwork teachers, or handicraft teachers. They are included in a system that frustrates their meaning and meaning" (X.1, 2014).

An interviewer, one of the members of the unqualified profession group, explains that this is a management tactic, saying: "We fought with the teachers because you cannot do our job. They were on top, we thought we were protecting our profession. It has nothing to do with. They broke it apart. They dropped each other. 26 years after I could not even imagine what the specialist should do, I realized that I was not doing anything except the regulation that the state put before me. But that's not the social worker. This was not" (X.18, 2014).

Another issue emphasized by the interviewees is the lack of professional recognition. Social workers report their efforts to explain themselves as follows: "In Turkey, I think social workers struggle for existence, struggle for existence. It's like being, we are, there is such a profession!" (X.21, 2014).

The struggle for assets actually includes the stages of being visible / accepted / valued. The fact that the social work profession, which has been formalized with the education system since the 1960s, is still struggling to be recognized, can be attributed to the unwillingness of a strong professional organization. "No validity like a teacher, no nurse. They did not know our profession. I witnessed a patient living in the toilet of an old mosque, cleaning the rate. I wanted to start procedures to be taken into institution care. I was told that what is needed is that we already provide monthly financial aid. At this point, everything is over with me already. I guess I could show you the institution's view of me and my profession" (X.16, 2014). The example of nurses and teachers is meaningful here. Because the social worker in this narrative also states that he has internalized teaching and nursing, which are among the organized professional groups, as valid professions. As seen in this narrative, professional groups that can demonstrate a strong will through their professional organizations are within the scope of "valid profession" even in the eyes of the social worker. The effort to prove himself and his "invalid profession" is described by another social worker with more professional experience than the previous one: "We are not a very lucky professional group. Unfortunately, we always tried to prove ourselves. So I entered the university in 1982, we are still trying to prove ourselves. Then we would try to explain the social worker, we could not. One day I said, my psychologist. After that, they started to explain their problems. At that time we used to go to the way of the Faculty of Agriculture, I would say, I am an agricultural engineer. We always had to prove ourselves to such a situation" (X.2, 2014).

This unrecognized occupational group is also rendered unqualified once again by ignoring its ideas. "The Social Service Child Protection Institution was not very professional, had a dear sergeant relationship but was more sincere, had a family structure, a peasant sincerity. Now, career experts at the ministry are involved. These

experts are not from the field, they do not know the field, they do not know the process, they do not know the troubles. And social workers were pushed aside as professions and started not to be involved in any projects or events. He fell into a profession that was not respected” (X.19, 2014).

Another social worker explains that these jobs will not work with those who do not know the business or who do not know the process: “Actually, the laws and regulations that directly affect us. If they make the laws and regulations, by taking care the opinions of us or at least the association of social workers, we will have no problems” (X.17, 2014).

4.4. Social Worker as a Government Officer Against Government

Another point that draws attention in the views received from the social workers about how the state sees the social worker is the narratives of only the interviewees working in the field of health that the state considers themselves as the profession that harms the budget. “For example, it says to me that you don't have a benefit for me. The point of view is this ministry of health” (X.20, 2014).

Again, another interviewer working as a social worker in the ministry of health details the issue of being seen as a loss to the budget: “The state has a financial loss from this point of view, but I think this is not a loss. Unfortunately, these are also in the constitution, Turkey is a social state. So Turkey is a social state, must look to people regardless of financial status. The employees say something to me in the hospital, the social doctor” (X.15, 2014).

Social work is one of the tools used by the state to fulfill social justice. Because there is a redistribution of resources by the state (Küçükkaraca, 2004: 21). In other words, the state has to deliver the budget allocated to the needy in order to present social welfare and social justice equally. And the state does this through social workers. While this is the case, the fact that the work done by the social worker is seen as a loss is a situation that should be looked at by questioning. Social workers who give their opinions on this issue are the employees of the Ministry of Health. The fact that the social worker is known as a “social doctor” because of his efforts to provide social welfare rather than a medical service where he works can be considered as an example showing the professional makeshift in the ministry of health.

In addition, some interviewees talk about a different dimension of the issue of harming the state budget by talking about the social and economic support package. This money for the education of children is also part of the family's subsistence strategy. Taking the child into institutional care both changes the form of the child's family subsistence strategy and increases the amount the government spends from the budget for child care. In this way, it can be said that the social worker who provides the “unspentful” economic support to individuals is strived for the sustainability of the system rather than the welfare level of the client. A social worker explains the part of sustainability, which has become the advantage of power, as follows: “I know that the time of the election said to us, give it to everyone, don't discriminate between the applicants” (X.14, 2014).

In this meeting, the direction that the social worker claims to have provided economic support without discrimination, especially during the election period, should be evaluated. This alleged orientation shows that the government uses the economic support that the social worker tries to offer the client within the framework of certain criteria. Here, it turns the social worker into a tool that serves this purpose.

5. Conclusion

With this study it is shown that social workers in Turkey are not acting according to the social services according to the requirements of the state's expectations. As a matter of survivability, the state ignores the discourse of social workers with their professional equipment. This ignoring is a neoliberal policy. The state needs a mediator to communicate with the public. Of course, this mediator has knowledge about human behavior and social environmental effects, and the ability to manage crisis. But what the state expects is more obedience than these features. Thus, the state does not allow the social worker to use his qualification as it should be. The social worker who cannot use his qualification is the face of the state visible to the client. In this case, the social worker is the reflection of the state to the applicant. Thus, citizens who depend on various aids of the state, and hence on that state (government), accept the social worker who comes to their door as a representative of the state and allow the state to intervene in their homes.

Another important result is that while the profession is rendered unqualified, other professions are dragged into this chaos. Turkey does not have enough businesses in the field of social sciences, people from different professions are forced to accept any job that works as a social worker. This situation causes various problems between social worker licenses and others. The state also uses these problems in its favor.

Perhaps the most important goal of social work is to strive for a rights-based social welfare environment. There is no doubt that they learned what should be done for this in their education. But in order to use these teachings, the state must first respect them and then open their way. In order for social workers to be in a strengthening position, their mandate must first be strengthened, the most important output of this study.

References

- Akbaş E (2014) Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler. Ankara: SABEV.
- Atasü Topçuoğlu R and Akbaş E (2016) Küreselleşme Sürecinde Daralan Sosyal Haklar ve Türkiye’de Sosyal Hizmet Sunumunda Yaşanan Dönüşümün Kuramsal ve Politik Çerçevesi, Berlin Humboldt Üniversitesi-Hacettepe Üniversitesi, <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:q1or9upiqr8j:www.sosyalhaklar.net/2009/bildi-ri/topcuoglu.pdf+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>. (accessed 13 April 2020)
- Barker LR (1999) The Social Work Dictionary. USA: NASW Press.
- Berkün S. (2010) Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Mesleki Sorunlar: Bursa Örneği. Toplum ve Sosyal Hizmet 21(1): 99-109.
- Danış MZ (2007) Sosyal Hizmet Mesleği Ve Disiplininde Sosyal Politikanın Yeri Ve Önemi. Toplum ve Sosyal Hizmet 18(2): 51-64.
- Denney D (1998) Social Policy and Social Work. New York: Oxford University Press.
- Gökçearsan Ç Gönen E (2001) Sosyal Hizmet Uygulamalarında Etik Karar Verme Süreci. Toplum ve Sosyal Hizmet 22(2): 149-160.
- Karakuş B (2015) Sosyal Hizmet Mezunlarının Kadro ve Unvanı Sosyal Hizmet Uzmanı/ Sosyal Çalışmacı. Toplum ve Sosyal Hizmet 26(2): 169-190.
- Karatay A (2007) Cumhuriyet dönemi çocuklara ilişkin politikanın

- oluşumu. Unpublished PhD thesis. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Kut S (1988) Sosyal Hizmet Mesleği, Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri. Ankara.
- Küçükkaraca N (2004) Küreselleşme, Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmetler, 6. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı Küreselleşme Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmetler. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.
- International Social Work Federation (2020) <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/> (accessed 11 June 2020).
- Öktem MK (2006) Kamu Yönetimi Tartışması Bağlamında Sosyal Hizmetler. Toplum ve Sosyal Hizmet 17(2): 41-57.
- T.C. Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf> (accessed 30 April 2015).
- Thompson N (2013) Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak Ankara: Dipnot Yayınları.
- Tuncay T and Erbay E (2006) Sosyal Hizmetin Temel Hedefi: Sosyal Adalet Güçlendirmeyle Retorikten Pratiğe. Toplum ve Sosyal Hizmet 17(1): 53-69.

Göç ve Kentleşme Sürecinde Ergenlerin Madde Kullanımına Yönelten Sosyal Bağlamın Analizi

Fatma ŞENCAN^{1,*}, Kadir CANATAN²

¹ Dr. – Üsküdar Belediyesi, İstanbul, Türkiye - ORCID: 0000-0003-1203-9511

² Prof. Dr. – İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye - ORCID: 0000-0003-2358-6051

Sosyal Çalışma Dergisi (2020) 4 (2), 115-125

Copyright © 2020 İZU

YAYIN BİLGİSİ	ÖZ
<p>Yayın geçmişi: Gönderilen tarih: 17 Eylül 2020 Kabul tarihi: 25 Aralık 2020 Yayınlanma tarihi: 30 Aralık 2020</p>	<p>Bu makalede, İstanbul'un Üsküdar İlçesine bağlı, kentleşme sürecinin devam ettiği mahallelerden Yavuztürk veya Kirazlıtepe Mahallelerine göçle gelmiş ergenleri madde kullanımına yönelten sosyal bağlamın analizi yapılmıştır. Bu bağlamda yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle, madde kullanan ve okul terki yaşamış 13 ergen ile onların sosyal bağlamlarında etkileşimde buldukları farklı alanlardan 27 katılımcı olmak üzere toplam 40 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulguların betimsel bir analize tabi tutulması neticesinde kentleşme sorunlarının devam ettiği mahallelerde yaşayan göçmen aileler ve çocuklarının kente uyum sürecinde maruz kaldığı sorunlar, ebeveynlerin sosyo-ekonomik durumlarının çocuk yetiştirme ve madde kullanım tutumlarına etkisi, ergenlerin yakın çevresinde olumlu rol modellerin eksikliği veya yanlış rol modellerin varlığı, akran gruplarının madde kullanımına karşı yaklaşımları ve sosyal medyanın ergenlerin bu maddeleri kullanmaya yönelten belirleyici etkenler olduğu görülmüştür. Bu çalışma, söz konusu iki mahallede yaşayan ergenleri madde kullanımına yönelten sosyal bağlamı geniş bir örneklem üzerinden inceleyen nitel bir çalışma yaparak ilgili yönlerden alandaki eksikliği doldurmayı amaçlamaktadır. Özellikle herhangi bir sebeple okul terki yaşamış ergenlerin araştırmaya dâhil edilmesi, bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayırmaktadır.</p>
<p>Anahtar kelimeler:</p> <p>Madde kullanımı Ergenlik Sosyal bağlam Kentleşme</p> <p>Key words:</p> <p>Substance use Adolescent Social context Urbanization</p>	<p>ABSTRACT</p> <p>In this study, the social context of the adolescents who migrated to Yavuztürk or Kirazlıtepe neighborhoods in Üsküdar District of İstanbul, which are under the urbanization Project, was analysed. In this context, a total of 40 interviews were conducted using a semi-structured interview technique, including 13 adolescents who have dropped out of the school and 27 participants from different areas in their social context. As a result of a descriptive analysis of the obtained findings, the challenges immigrant families and their children living in the neighborhoods where urbanization problems continue face during the adaptation process, the impact of the socioeconomic status of the families on raising children and their attitude toward substance use, the lack of positive role models in their immediate surroundings or the presence of wrong role models, the approaches of peer groups towards substance use and the social media's orientation are determining factors for adolescents use of these substances. This study aims to fill a gap in the literature by studying the social context of the adolescents that drags them to substance use in the aforementioned neighborhoods through qualitative methods with a large number of participants. Particularly, inclusion of the adolescents who have dropped out of the school is a distinctive feature of the study.</p>

1. Giriş

Bireysel ve toplumsal etkileri bakımından küresel bir olgu haline gelen madde kullanımına bağlı problemler, sadece kullanan bireyler için değil toplum sağlığı açısından da çeşitli riskler içermektedir. Sosyal bir problem olarak toplumda inşasına ve yaygınlaşmasında rol oynayan etkenler değişkenlik gösterse de genel kanı artık bağımlılığın bireysel bir sorun olmadığı yönündedir. Tekli ve çoklu etkenlerin karmaşık bir örüntü oluşturduğu bağımlılık problemi insan yaşamının her dönemi için tehdit oluşturmakla birlikte ergenlik dönemi; bu dönemin kendine özgü gelişim özellikleri dikkate alındığında daha fazla hassasiyet içermektedir (Patton vd.,

2004:1-2). Bu sebeple, bu araştırma kapsamında ergenlerin etkileşim halinde olduğu sosyal çevrelerindeki risk etkenleri ile bu etkenlerin madde kullanımına yönelmedeki etkileri ele alınmıştır.

Tüm dünya ile beraber Türkiye'de de artan madde ve diğer bağımlılık türleri günümüzün önemli sosyal sorunları arasında yer almaktadır. İlk bakışta madde bağımlılığı bireyin kişisel bir tercihi gibi görünse de kısa süre içerisinde hem kullanan kişi hem de yakın çevresini etkileyerek toplumun diğer üyeleri için de ciddi riskler oluşturmaktadır. Bu çok boyutlu problemi ele alırken tarihsel gelişim süreci içinde bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmek, maddenin kötüye kullanımına etki eden bireysel ve sosyal etkenlerin karşılıklı etkileşimini anlamaya da yardımcı olacaktır. Örneğin

* Sorumlu yazar e-mail adresi: sencanfatma@gmail.com

günümüzde sigara gibi maddelerin kullanım yaşının 10 yaş gibi çocukluk yaşlarına düşmesi tehlikenin boyutunu görmek açısından önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır (Alkaç vd., 2018: 227). Bu bakımdan gençleri tehdit eden madde bağımlılığı riskinin birçok boyutta ve farklı yöntemlerle ele alınması gerekmektedir.

Sosyal bir problem olarak madde kullanımının kentleşme sürecinin devam ettiği yerlerde daha görünür hale gelmesi göç-kentleşme ilişkisinin önemini ortaya koymaktadır. Çocuk yaşta göç eden ya da göçmen bir ailede dünyaya gelen bireyler kültürel farklılıklar arasında baskılanır. Aileleri tarafından kendi kültürleri içinde muhafaza edilmeye çalışılan gençler, değişen sosyal çevreye uyum sağlarken çelişkili durumlara karşılaşır. Değişen koşulların ve yaşam alanlarının gençlerin madde kullanımına yönelmesindeki önemine bir röportajında dikkat çeken Ögel, 2005'lere kadar sosyoekonomik düzeyi yüksek bireyler arasında görülen madde kullanımının bu tarihten sonra sağlıksız kentleşmenin olduğu yerlere kaydığını, bunun sebebinin de buralarda yaşayan gençlerin kent yaşamının ayrılmaz parçaları olan parklar, spor merkezleri, sinema ve kafe gibi sosyokültürel gelişimlerine katkıda bulunacak yerlerden yoksun olmalarıyla ilişkilendirmektedir (Yılmaz, 2017).

Sosyal bilimler açısından kişiyi madde kullanımına yönelten sebeplerin araştırılması ve bilimsel yaklaşımla ortaya koyulması hem koruyucu çalışmalar açısından hem de önleme programlarının başarısı açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle de değişen fiziki ve sosyal koşullara uyum sağlama sürecinde dayanıklılık özelliği az olan risk gruplarının belirlenmesi ve gerekli tedbirlerin alınması, bu gruplar arasında madde kullanımının yaygınlaşmasını önlemek açısından gereklidir. Kırsaldan farklı sebeplerle kentlere göç eden ve kent yaşamına sonradan dâhil olan ergenler, maruz kaldıkları sorunlar açısından dezavantajlı grupları oluşturabilmektedir. Bu grupları madde kullanımına yönelten etkenlerin sosyal bağlamının ele alınmasını amaçlayan çalışmada, ergenlik döneminde madde kullanımına yönelen bireylerin sosyal bağlamının madde kullanım tutumlarını nasıl etkilediği, Kirazlıtepe ve Yavuztürk Mahallelerine göç yoluyla yerleşen ergenler üzerinden ele alınmaktadır.

2. Araştırmanın Problemi

Bu araştırmanın ana problemi şu şekilde ifade edilebilir: İç göçün sonucu olarak İstanbul'un Üsküdar ilçesine göç eden ergenlerde rastlanan bağımlılık sorunu nasıl bir sosyal bağlamda meydana gelmektedir?

Bu ana problemi cevaplandırmak için şu alt sorulara cevap aranmaktadır.

- İstanbul'un Üsküdar ilçesine göç eden ailelerin kent yaşamına uyum sürecinde karşılaştığı problemler nelerdir?
- Kentleşme sürecinin devam ettiği mahallelerde yaşayan ergenlerde madde kullanımı ne zaman ve nasıl başlamaktadır?
- Ergenlerin gelip yerleştiği ve hayata katıldığı sosyal çevrede hangi riskler bağımlılığı teşvik etmektedir?
- Aile ve yakın çevrenin madde kullanımı, ergenler açısından madde kullanım riski oluşturur mu?
- Bağımlılık etkisi olan maddeleri kullanan ergenlerin maruz kaldığı sorunlar nelerdir?
- Örgün eğitime ara vermiş ya da terk etmiş ergenlerin boş zaman aktiviteleri nelerdir ve bu aktivitelerin madde kullanımı ile ilişkisi var mıdır?

- Medya ve sosyal iletişim ağları madde bağımlılığı riskini artırır mı?

İnsan yaşamını ve toplumsal değişmeyi bugün olduğu gibi gelecekte de şekillendirmeye devam edecek olan göçün -sebepleri değişkenlik gösterse de- sonuçlarının iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple, göç ve kentleşme sürecini yaşayan ergenleri madde kullanımına yönelten sosyal bağlam, geniş bir örneklem üzerinden nitel bir çalışma yapılarak Üsküdar özelinde iki mahallede araştırılmıştır. Buna bağlı olarak kentleşme ve göçün ergen psikolojisine etkileri, madde kullanım tutumları ile bağlantılı olarak ele alınmıştır. Araştırma, ergenleri madde kullanımına yönelten sosyal bağlamın analizini yapan nitel çalışmalara duyulan gerekliliği karşılamayı ve ilgili yönlerden alandaki eksikliği doldurmayı amaçlamaktadır. Özellikle herhangi bir sebeple okula devam edemeyen veya okulu terk eden ergenlerin araştırmaya dâhil edilmesi, bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayırmaktadır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada ergenlik döneminde madde kullanımına başlayan bireyleri madde kullanımına yönelten sosyal bağlamın, bu sosyal bağlamda yer alan aile, arkadaş, mahalle sakinleri gibi paydaşların madde kullanımına nasıl bir anlam yüklediklerinin derinlemesine incelenerek analiz edilmesi amaçlandığı için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir (Berg, 1998:3). Nitel araştırma yöntemleri arasında bulunan yorumsamacı yöntem bu çalışmanın amacına en uygun olan nitel yöntem olarak görünmektedir. Bunun sebebi, yorumsamacı yöntem sayesinde bireylerin davranış sebeplerine ve bu davranışlara yükledikleri anlamlara ulaşmanın mümkün olmasıdır (Layder, 2014:104). İnsan davranışının doğasını anlamaya odaklanan yorumsamacı yaklaşımlar, insanların dış dünyaya dair öznel deneyimleri ile onlara yükledikleri anlamların analiz edilmesi için kullanılabilirler (Layder, 2014:122).

Örneklem seçimi yapılırken Türkiye'nin herhangi bir bölgesinden doğrudan ya da aşamalı olarak Üsküdar'ın Yavuztürk veya Kirazlıtepe Mahallelerine göç etmiş ve ergenlik döneminde madde kullanımına başlamış 14-25 yaş aralığında vakalar seçilmiştir. Araştırılan grubun hassas ve kırılğan bir yapıdan oluştuğu varsayılarak, vakalara ulaşmak için tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan Kartopu Örnekleme Yöntemi uygulanmıştır. Referans olarak seçilen bir genç üzerinden diğer vakalara ulaşılmış ve gerekli kriterleri yerine getirip getirmediğini kontrol etmek için ön görüşmeler yapılmıştır. Vakalara mülakatlar öncesinde çalışmanın amacı açıklanmış ve gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden kişilerin zaman ve mekân seçimi kendi inisiyatiflerine bırakılmıştır. Vakalar genellikle kafe gibi dış mekanları tercih ederken, sosyal bağlamlarını oluşturan katılımcılar iş yeri ve ev gibi ortamlarda mülakat yapmayı kabul etmişlerdir. Görüşme süresi ortalama 20-25 dakika olarak ön görülmüş, ancak istedikleri veya kendilerini rahatsız hissettiklerinde bırakabilecekleri ifade edilmiştir. Önceden hazırlanan sorular vakalara okunmuş ve cevap verme tercihleri kendilerine bırakılmıştır. Görüşmeler sonradan deşifre edilmek üzere sesli kaydedilmiş, sesli kayıt istemeyen katılımcıların ifadeleri yazılı olarak not edilmiştir.

Araştırma kapsamına alınacak vakaların ve kriterlerin tespitinde, bu alandaki önceki çalışmaların literatür taramalarında öne çıkan seçim kriterlerinden faydalanılmış ve aşağıdaki kriterler belirlenmiştir;

- Ailesiyle birlikte veya tek başına herhangi bir sebeple Türkiye'nin farklı bir bölgesinden göçle gelmiş olma,
- Bağımlılık geliştirme özelliğine sahip maddelerden bir veya

birkaçını ergenlik döneminde kullanıyor olma,

- Verilerin güvenilirliği açısından görüşmeden en az yirmi dört saat önce madde kullanımına ara verme,
- Devamsızlık veya başka bir sebepten dolayı örgün eğitime devam etmiyor olma,
- Araştırmanın içeriği ve önemi hakkında önceden bilgilendirilmiş olup kendi istek ve arzusuyla katılmayı kabul etmiş olma.

Araştırmada, örneklem havuzu içerisinde seçilen 13 genç ile onların yaşadığı mahallelerde görev yapan üç ortaokul idarecisi ve bir Bilgiye idarecisi, -saha çalışmasının yapıldığı mahallelerde lise düzeyinde okul olmadığı için- yakın bölgelerde bulunan Ferah ve Ünal Mahallelerinde bulunan liselerde görev yapan iki müdür yardımcısı, bağımlılık alanında hizmet veren iki dernek görevlisi ile yine bu alanda mesleki deneyimi olan üç psikolog, dört esnaf, çocukları madde kullanan dört anne, iki baba, dört mahalle muhtarı (Kıraçlıtepe ve Yavuztürk muhtarlarına ilaveten Yavuztürk eski muhtarı ve komşu mahalle olan Küplüce muhtarı), Üsküdar İlçe Kaymakamı ve İlçe Milli Eğitim Müdürü olmak üzere toplamda 40 kişi ile yüz yüze görüşme teknikleri kullanılarak mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Örneklemin büyüklüğü tekrara düşmemek adına araştırmaya katılan vaka ve katılımcıların benzer bilgiler sunup farklı bir açılım getirmediği sayılarda sabitlenmiştir.

Az sayıda kişiyle derinlemesine görüşme tekniğiyle elde edilen veriler aşamalı olarak analiz edilmiştir. Veriler, önceden belirlenen kişilerle yarı yapılandırılmış görüşme formu yardımıyla toplanmış, betimleme yöntemiyle analiz edilme ve yorumlanma bakımından belirlenen programa uygun tasarlanmıştır. Ses kayıtları deşifre yöntemiyle yazıya dökülerek diğer yazılı verilerle birlikte düzenlenmiş ve temalar arası ilişkiler içerik analizine tabi tutulmuştur. Sahada araştırma sorularına verilen cevaplar betimleme analizi tekniğiyle araştırma kapsamında belirlenen temalar üzerinden alt başlıklara ayrılmış ve elde edilen veriler literatür ile bağlantılı olarak betimsel olarak analiz edilmiştir. Önceki çalışmalarla benzerlik ve farklılıklar ortaya konulurken bu çalışmada ele alınmayan ancak araştırılması uygun bulunan konular belirtilmiştir.

Bu çalışmanın yapıldığı mahalleler arasında yer alan Kıraçlıtepe, Turistik Çamlıca Tepesi'nin İstanbul Boğazı'na bakan yamacında kurulmuş, yaklaşık 35.000 nüfusa sahip bir mahalledir. Kıraçlıtepe 2017 yılında başlayan kentsel dönüşüm ve 2019 yılında ibadete açılan Çamlıca Camii ile ileriki dönemlerde Üsküdar'ın kentleşme seviyesi açısından örnek mahalleler arasında yer alması beklenmektedir. Yavuztürk Mahallesi ise yaklaşık 41.200 nüfusa sahip olan ve halen imar düzenlemesi bekleyen bir geçeköndü mahallesi niteliğindedir. Her iki mahallenin kuruluş ve gelişim süreçlerinin şekillenmesinde Anadolu'nun farklı bölgelerinden gerçekleşen iç göçler etkili olmuştur (Üsküdar Belediyesi, 2019). İmar planlaması olmayan bu iki mahalle fiziki ve sosyal olarak bir kent görünümünü ve niteliğini halen kazanamamış görünmektedir.

4. Bulgular

4.1. Madde Kullanan Ergenlerin Toplumsal Çevresi

Madde kullanan ergenlerin davranış ve tutumlarını anlamak için onların yaşadığı Yavuztürk ve Kıraçlıtepe Mahallelerinin sosyokültürel yapılarını ve bu ergenlerin sosyal bağlamını oluşturan aile, yakın çevre, okul, akran grupları ve sosyal medya gibi sosyalleşme birimlerinin incelenmesi kaçınılmazdır. Mahalle yapıları ve sosyal bağlam incelenirken, ergenlerin ve sahada gözlem

yapan aktörlerin perspektifi esas alınacaktır.

Mahallelerin kuruluş ve gelişim süreci incelendiğinde kırsaldan alınan göçlerin; mahallelerin fiziki ve sosyal koşullarının şekillenmesinde belirleyici olduğu saptanmıştır. Kentleşme süreçlerinin devam ettiği bu mahallelere sonradan gelip dahil olan göçmenler, tanıdık ve hemşerilerinin de yardımıyla boş alanlar üzerinde kendi sosyo-ekonomik koşullarına uygun yeni yaşam alanları oluşturmuşlardır. Türkiye'nin farklı bölgelerinden aldığı göçlerle "Anadolu'nun bir mozaığı" (Dernek Görevlisi-2) haline gelen Yavuztürk ve Kıraçlıtepe Mahallelerinde altyapı ve yollar hala istenen düzeyde değildir. İdareci (1)'e göre, "Mahalle bir kere kurulmuş ve o kurulu düzen üzerinden" genişlemeye devam etmiş, "İmar konusunda sıkıntılı olduğu için binalar da" yenilenememiştir. Mahalleler kurulurken barınma ihtiyacına öncelik verildiği için sosyal mekanlar (park, kafe, spor merkezleri vd.) ya sınırlı tutulmuş ya da istenen düzeye ulaşamamıştır. Bu durumu sağlıklı bir sosyalleşmenin önünde engel olarak gören İdareci (1), gözlemlerini öğrenciler üzerinden paylaşarak şöyle anlatmaktadır: "Buraya gelen insanların kültürel yapıları farklı. Ne köylü ne kentli ne Anadolu ne şehirli... İkisinin arasında sıkışmış bir kültür."

Genelde ekonomik sebeplerle kırsaldan kente gelen göçmenler, eğitim ve mesleki deneyim açısından nitelikli insan gücü gerektiren yeni yerleşim alanlarında var olma mücadelesi verirken kendilerini ve çocuklarını koruma noktasında yetersiz kalabilmektedirler. Muhtar (2), bu durumu şu sözlerle örneklendirmektedir: "Ailelerin eğitim durumları genelde zayıf" olduğundan dolayı "nafakayı temin" etmek gibi maddi sorunlarla baş etmeye çalışırken çocuklarını ihmal ediyor ve yeterince zaman ayıramadıkları için de "çocuğu kaybediyorlar". Ebeveynlerin eğitim düzeyinin düşük olması olası risklere karşı çocuklarını korumada yetersizliğe sebep olabilmektedir. Esnaf (4), köyden gelen ailelerde bu durumun daha sık görüldüğünü ifade ederek durumun ciddiyetini şöyle aktarmaktadır: "Köyden gelmiş. Ne bilsin? Sigaradan başka bir şey bildiği yok. Onu da sigara olarak görmüşse, sonuçta sigara gibi içiyorlar." Muhtar (1)'de bu mahallelerde sık görülen bu durumun ergenlerin "madde kullanımına" yönelmesini dolaylı olarak etkilediğini düşünmektedir.

Ailelerin eğitim seviyelerinin ve ekonomik durumlarının düşük olması ve aile bireyleri arasında madde kullanımının varlığı, literatürdeki bulgularla uyumlu olarak ergenleri madde kullanımına yönelten önemli etkenler arasındadır (Ünsal ve Sezgin, 2008). Katılımcılardan biri (Vaka-5) hariç diğerlerinin ailelerinde sigara-alkol kullanımı görülmektedir. Akraba ve yakın çevrede de yasal açıdan sorunlu maddelerin kullanımına rastlanmaktadır. Hatta bir katılımcının madde kullanan kardeşi cezaevine girmiş, bir diğerinin abisi ise madde kullanımı nedeniyle intihar etmiştir. Aile ve yakın akrabalarda olumsuz rol modellerin varlığı, ergenlerin psiko-sosyal gelişimlerinin yanında madde kullanım tutumlarını da etkilemektedir.

Ailelerin kent yaşamına uyum sürecinde karşı karşıya kaldığı ekonomik sorunlar, onlarla birlikte yaşayan çocukları da etkilemektedir. Özellikle ailelerinin yaşadığı yoksulluktan olumsuz yönde etkilenen göçmen çocuklar; ailelerine ekonomik destek olma ihtiyacı duymaktadırlar. Bu durum, çocukların okuldan geriye kalan boş zamanlarında veya okulu terk etmek zorunda kalarak ayakkabı boyama, mendil satma, bakkal ve marketlerde sipariş işleri yapma gibi günlük işlerde çalışmalarına yol açmaktadır. Eğitim hayatına devam etmek yerine çalışmak zorunda kalmanın sebep olduğu birçok olumsuz etkinin yanı sıra, iş hayatında karşılaştıkları kötü rol modeller de ergenlerin madde kullanımına yönelmesinde etkili olabilmektedir. Örneğin, Vaka (11) on dört yaşına kadar sigara da

dâhil hiçbir bağımlılık yapıcı madde kullanmadığı halde, işyerinde patronundan etkilenecek ilk deneyimini yaşadığını belirtmiştir. Merakla başlayan kullanım daha sonra da devam etmiştir: “İlk kullandığım madde ot [esrar] oldu. Çalıştığım iş yerinde patronum kullanıyordu. Biz de görüyorduk sürekli. Bize de güzel geliyordu, heveslendik.”

Çocuk yaşta İstanbul’a gelen veya bu mahallelerde doğup büyüyen gençler hem kente uyum sürecinde ailelerinin maruz kaldığı her türlü güçlüğü birlikte yaşamış hem de yaşadıkları bu kente adapte olmayı kolaylaştıracak sanatsal ve kültürel etkinliklerden yoksun kalmışlardır. Bu durum onların yeni yaşam alanlarını kabullenme ve aidiyet geliştirmelerini de olumsuz etkilemiştir. Bu gençlerin kent yaşamının bireye sunduğu imkânlardan yararlanamamalarının sebepleri analiz edildiğinde, durumun ailelerin maddi imkanlarının yetersizliği ve sosyal faaliyetlere katılımı yeteri kadar önemsememelerinin yanında, vakaların farklı ortamlarda kendilerini ötekileştirilmiş hissetmelerinden kaynaklandığı görülmektedir. Bunun neticesinde de yaşadıkları kentte hep bir yabancı olarak kalmakta ve aidiyet duygusu geliştirememektedirler. Kendini yaşadığı bu kente ait hissetmediğini söyleyen Vaka (2), “Başka bi dünya burası, başka hayat, başka kültür... Burada hayatta kalmak zor bizim için” şeklinde duygularını ifade ederken, çocuk yaşta köyünden buraya gelen Vaka (3) de yaşadığı sorunların aidiyet gelişimini nasıl etkilediğini şu ifadelerle aktarmaktadır: “Şimdi bana deseler köy mü, İstanbul mu diye, köy derim. Kendimi İstanbul’a ait hissetmiyorum. Çünkü hayal ettiklerim ortada yok. Gecekonuda yaşıyorum. Köyde en azından bir ev vardı. En azından bir köy evi, herkesin gördüğü bir ev...”

Madde kullanımının bu mahallelerde daha görünür bir problem olmasının nedenleri hakkında farklı yaklaşımlar söz konusu olduğu görülmektedir. Esnaf (4)’e göre mahallede “tütün ve alkol” kullanımına karşı hoşgörülü bir yaklaşım söz konusu iken, uyuşturucu maddelere daha tepkisel bir yaklaşım vardır. Aslında “ikisi, hepsi” bağımlılık yapan maddeler olarak düşünülmektedir. Mahalle genelinde maddi durumu kötü olan ailelerin çoğunlukta olduğunu belirten İdareci (3), bu durumun ergenlerin madde kullanımına yönelmesindeki rolünü şöyle anlatmaktadır: “Maddi açıdan tam oturmamış bir bölge olduğundan madde kullanımı da fazla oluyor. Dolayısıyla çocuk dışarı çıktığında dayısında, amcasında, akranlarında bu madde kullananları görüyor. Dolayısıyla madde kullanımı ve etkenleri fazladır bu mahallede.” Ayrıca “Çocukların boş vakitlerini geçirebilecekleri yerler[in] pek yeterli” olmadığını belirten Muhtar (1), bu durumun da sağlıklı bir sosyalleşmenin temel bileşenleri açısından önemli bir sorun olduğunu söylemektedir. Bu yetersizlikler sebebiyle boş vakitlerini mahallelerindeki madde kullanan akranlarıyla geçiren ergenlerin madde kullanımına yönelme riski de artmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere madde kullanımı sadece bireysel bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal bir meseledir. Bunun bir yansıması olarak mahalleli madde kullanan bireylerle yaşadıkları sorunları çeşitli örneklerle aktarmaktadır. Örneğin, Esnaf (2) günlük yaşantısında tanıdığı bağımlı bireylerle her karşılaştığında: “Ya kardeşim 1 liran var mı? 2 liran var mı? Sigaran var mı?” gibi sorularla rahatsız edildiğinden yakınmaktadır. Esnaf (1) ise yaşadıkları güvenlik sorunundan bahsederek, “belli bir saatten sonra dışarı çıkmaya” korktuklarını ifade etmektedir. İdareci (2) de bu problemin sosyal boyutunu şu şekilde belirtmektedir: “Yavuztürk’te bazı yerler var. Çekiniyoruz, oralara giremiyoruz, gündüz bile çok tehlikeli oluyor.” Mahallede hırsızlık olaylarının artmasının “tamamen uyuşturucunun neticesinde” olduğunu düşünen Dernek Görevlisi (2), yaşadıkları sorunların ciddiyetini şu sözlerle

belirtmektedir: “Dükkanlara zarar veriyorlar. Hatta cami musluklarını, lavabolarını çalıp sattıkları bile oluyor.” Özellikle de maddi durumu iyi olmayan ve bu sebeple madde temin etmekte zorlanan kişilerin “gasp yolu ile para alma” yöntemine gittiklerini de Muhtar (3) gözlemlerine dayanarak paylaşmaktadır. Yine, madde kullanımına bağlı çevresel tepkileri azaltmak isteyen ergenlerin, bireysel veya gruplar halinde mahallenin denetimden uzak, insanların yoğun olmadığı boş alanları, terk edilmiş binaları, belli bir saatten sonra parkları “saklanma alanları” olarak kullandıklarını aktarmaktadır. İdareci (6) ise, bu durumun sebebini şu şekilde yorumlamaktadır: “Görülüp kınanmaktan korkuyorlar kanaatimce. Bir de yaşamak istedikleri kafa ne ise ona müdahale edilsin istemiyorlar. O kadar para verip aldıkları maddelerin işlerini tam görmesini istiyorlar.”

Bağımlı kişilerin madde etkisindeyken sokağa yansıyan görüntülerinin de insanlarda korkuya sebep olduğunu düşünen İdareci (6), görüşlerini şöyle ifade etmektedir: “Aileler çocuklarını okula veya sokağa güven ortamında gönderemiyorlar... Köşe başında satış için bekleyenler, zom olmuş kafaların vücutlarını kontrol edememeleri, yerde yatıp titreyen gençler vs. Bunları görmek, bilmek hem o an için korkuya hem de kendi çocukları için endişeye sebep veriyor.” Günlük yaşamda karşılaştıkları bu sorunlar mahalle sakinlerinin, madde kullananları dışlamasına ve ötekileştirmesine sebep olduğu anlaşılmaktadır.

Mahalle sakinlerinin, madde kullanan kişilere karşı genel olarak tepkili olduğu görülmektedir. Bu tepkilerin odağında ise kullanan kişilerin kendilerine veya mallarına zarar verilmesinden duyulan endişe yatmaktadır. Çocukları adına da kaygı duyan bazı ebeveynler çocuklarının bu vakalarla iletişim halinde olmasını engellemeye ve onları dışlayarak çocuklarından uzak tutmaya çalışmaktadırlar. Mahalle sakinlerinin tutumunu yıllardır o mahallede yaşayan ve aynı zamanda esnafılık yapan bir katılımcı şöyle ifade etmektedir: “Mesela anneler çocuklarına aman oğlum onla durma, aman oğlum onunla konuşma, takılma, işte muhabbet etme... Böyle ötekileştirme oluyor.” Bu durumun kendisi için de “sorun teşkil ettiğini” belirten katılımcı sözlerine şöyle devam etmektedir: “Yani ben [de] istemem etrafımda olmasını.” (Esnaf-2). Mahalle halkının ve yakın çevrenin madde kullananlara yönelik sergilediği toplumsal tepki sadece bağımlı kişilerle sınırlı olmayıp kimi zaman bizzat o kişilerin ebeveynlerini de hedef almaktadır. Baba (2), oğlu madde kullandığı için rahatsız olan komşularının “şikâyetçi olmaya” başladığını ve bir gün ev sahibinin gelip “kendim oturucam evimi boşalt” demesi üzerine taşınmak zorunda kalmalarını üzümlerle paylaşırken, Anne (2) de yakın çevresinin yaklaşımını şöyle ifade etmektedir: “Kayınvalidem ve elim çok üstüme geldi, beni suçladı.”

Madde kullanımı açısından yüksek risk taşıyan ergenlik döneminde ailenin rolüne dikkat çeken Üsküdar Kaymakamı, “aile ortamlarında uyuşturucu kullanımının” onaylanmasının “artışta” önemli bir etken olduğunu ifade ederken, İlçe Milli Eğitim Müdürü de aile ortamında sevgi ve huzurun var olması durumunda “çocuklar başka arayış içerisine girmiyor ve aile tarafından da bilinçlendiriliyor” demektedir. Aksi takdirde oluşabilecek olumsuz gelişmelere dikkat çeken Psikolog (2), “Özellikle ailesi tarafından duygusal olarak ihmal edilmiş bireylerin maddeye daha çok yöneldiğini” belirtirken, ihmalkâr aile tutumlarını Muhtar (3) şöyle örneklendirmektedir: “Çocuklar okula mı gidiyor, sokaktalar mı bilmiyorlar. Ne sorguluyorlar ne araştırıyorlar. Böyle bir sorumsuzluk da var.” İdareci (3) ailelerin ilgisizliğinin madde kullanımına yönelmedeki etkisini şu sözlerle anlatmaktadır: “Aynı apartmanda dahi otursalar ailesinin ilgisiyle donatılmış çocuk kullanmazken ailesinde sorun olan çocuk kullanıyor.”

Ergenlerin sosyalleşip gelişmesinde ve toplumsal değerleri benimseyip içselleştirmesinde akranlarının olumlu desteği olabileceği gibi arkadaş grupları arasında madde kullanımının olması ya da madde kullanımına hoşgörülle yaklaşılması, madde kullanımına yönelme açısından ciddi bir risk faktörü olabilmektedir. Vakaların maddelerle tanışma aşamasında, arkadaş teşvikiyle maddeleri merak ettikleri ve deneme amaçlı ısrarlarına “hayır” diyemedikleri için madde kullanmaya başladıkları görülmüştür. Psikolog (1) bunun sebebini kendi danışanından örnekle şu ifadelerle açıklamaktadır: “Abilerimiz kullanıyordu işte, abilerimiz kullandığı için biz bunun iyi bir şey olduğunu zannettik. Bu da ne demek aslında, onların rol modellerinde yanlışlıklar olduğunu, rol modelleri bazılarının hiç yok, pusulasız, bazıları da yanlış rol modeller ediniyor.” Vaka (6) ise, arkadaş ortamının madde kullanmaya yönelmedeki etkisini kendi deneyimlerinden hareketle şöyle aktarmaktadır: “Arkadaş ortamında ister istemez deneme duygusu yaşıyorsunuz ve tatma duygusu yaşıyorsunuz. Bir kullanmaktan bir şey olmaz terimi aslında devamını getiren bir terim bence aslında yeni başlangıçları ifade ediyor.” Vaka (2) de madde kullanmaya başladıktan sonra eski arkadaşlarıyla görüşmediğini belirtmekte ve yeni arkadaş grubuyla olan iletişimin niteliğini de şu şekilde tanımlamaktadır: “...Bi’ nevi çıkar ilişkisi de düşünürdüm. Kullanmayan arkadaşın bana bir faydası olmaz, bana madde al desem almaz ama kullanan arkadaş alır. Para olursa ben de ona alır veririm.”

İncelediğimiz vakalardan yedisi okulu bırakma nedeni olarak madde kullanımına bağlı sorunları göstermişlerdir. Diğerlerinin nedenleri ise; ekonomik imkânsızlıklar, öğretmeni sevmeme, üzerinde okul baskısı hissetme, okuma-yazma güçlüğü, kendini derslere verememe, okuldan atılma, ilk karnenin zayıf olması sebepli koruyucu anne şiddeti ve suç işleme olarak belirtilmiştir.

Vakaların belirttiği okul terk sebeplerinin arkasında yatan ana etkenler okul idarecileri ve aileleri tarafından ise farklı şekillerde açıklanmaktadır. İdareci (3), öğrencilerin okula devamsızlıklarının “ailevi sebeplerden kaynaklı” olabileceği gibi “maddiyatın da” etkili olabileceğini belirtmektedir. İdareci (2) de eğitim dönemlerine ve parçalanmış aile yapısının önemine dikkat çekmektedir: “Bizde devamsız öğrenciler 5. 6. sınıfta olur. Bazen ailede boşanma gibi durumları varsa gelmiyorlar.” İdarecilerin bu bakış açılarının yanı sıra ebeveynler, çocuklarının okul devamsızlığını daha ziyade “okulu sevmeme” veya “akademik başarısızlık” gibi okul veya çocuk eksenli sebeplere bağlamaktadır: “Okul ortamını sevmiyordu. Akademik başarısı düşüktü. Birdenbire olmadı, zamanla ipler koptu” (Baba-1). Benzer görüşler Anne (2) tarafından da ifade edilmektedir: “Şımarıklık hep, şikâyet geliyordu. Dersleri hiç sevemedi.”. Anne (1) ise oğlunun kişisel nedenlerle okulu terk ettiğini aktarmaktadır: “Oğlum hiperaktif bir çocuktü. Sürekli yaramazlık yapıyordu.”. Ayrıca mahallelerde lise ve dengi okulların olmaması da 2. kademedden sonra devam etmek isteyenlerin önünde önemli bir engel olduğu anlaşılmaktadır.

Ergenlerin madde kullanımına yönelmesindeki önemli etkenler arasında sosyal medya kullanımıyla film ve dizilerdeki içeriklerin olduğu görülmüştür. Örneğin, Vaka (6) izlediği bir filmde mafyanın para kazanma yöntemi olarak esrar ticaretinin konu edildiğini ve bu durumun insanlarda “filmde ve dizide bunlar yapılıyorsa” gerçek hayatta da yapılmasının “çok normal” olarak algılanmasına sebep olduğunu ve yasal olmayan boyutunun göz ardı edilmesine zemin oluşturduğunu düşünmektedir. Ayrıca film ve dizilerdeki bazı karakterlerin davranışlarını gündelik hayatta tekrarlayan kişilerin çeşitli suçlara bulaşmaya meyilli olabileceğini Vaka (13) bir arkadaşından şöyle örneklendirmektedir: “Onların giyindiği

gibi giyiniyor. Mesela emanet birisi bir şey söylesin, hemen o emaneti çıkararak birisini, birkaç tane de vurduğunu. Şu an da ceza evinde zaten. Uyuşturucuya karşı çıkmış bir film ama bu sefer de bıçaklamaya özendiriyor.”. Vaka (9) ise, internet ve sosyal medyanın madde kullanımına yöneltmedeki rolünü şu şekilde vurgulamaktadır: “Bizim dönemde sigara ile başları bazı şeylerin bağımlılığı ama şimdi internet ile başlıyor. İnternet ile çocuklar birçok şey ile tanışıyorlar. Bence artık bundan sonra, işte hani merdiven olarak tanımlamıştım ya, ilk merdiveni, ilk basamağı sigara değil de internet.”

Sosyal medyanın özendirici etkisine takipçileri üzerinden örnekler veren Vaka (13), “şarkı sözleri”, “giyim tarzları” ve “saç şekilleri” olmak üzere kişilerin kendilerini doğrudan rol model alma, imaj oluşturma ve yaşam tarzını benzetme eğilimine gittiklerinden bahsetmektedir. Vaka (12) de YouTuber videolarında “hem şarkı” söyleyip “hem kova” içen kişilerin “hayatta çok şey yaşamışlar gibi damar şarkılar” söylemesinin gençler üzerinde “özendirici etki” oluşturmalarının kaçınılmaz olduğunu söylemektedir. Sosyal medyanın bağımlı kişilerde yönlendirici etkisinin daha fazla olabileceğini düşünen Vaka (7), konuyla ilgili düşüncesini şöyle ifade etmektedir: “Filmde, haberde, özellikle bazı filmlerde bunu herkes bilir: Uyuşturucu sarılıyor, hap atılıyor. Hani bu bir rol, film de olsa gösteriyorlar. İster istemez insan bağımlıysa, hele o dönem içiyorsa, yanında da yoksa, ister istemez istiyor.”. Bu etkilerin sadece özendirmeyle sınırlı kalmayıp madde kullanımının devamlı olması yönünde de etkili olduğu anlaşılmaktadır.

4.2. Sosyal Bağlamın Ürettiği Sorunlar ve Madde Kullanım Süreçleri

Madde kullanımına yönelmede sosyal bağlamı oluşturan etken incelendiğinde aile içi sorunlar, rol model eksikliği, erken dönem okul terki ve akran etkisi ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, yaşadıkları mahallenin sosyo-kültürel imkânlar açısından eksiklikleri ve istihdam ve eğitim açısından yeterli imkânlar sunamaması madde kullanmaya yönelmede ortak etkenler arasında yer almaktadır. Vakaların yaşadıkları mahallenin yanı sıra, aile ve yakın çevrenin özellikle sigara ve alkol gibi maddelere karşı tutumlarının esnek olması ve hatta kullanan kişilerin varlığı ergenlerde algı yanılgısına sebep olmaktadır. Bu ortak sorunlara ilaveten, sosyal medyaya erişim imkânı ve bu ortamların aşağıda detaylı şekilde açıklanacağı üzere önemli tehlikeler barındırıyor olması vakaların madde kullanmaya yönelmesinde ortak etkenler olarak öne çıkmaktadır.

4.2.1. Ailelerin Kent Yaşamına Uyum Sürecinde Maruz Kaldıkları Problemler

Göç hareketliliği ve göçmenlik bu mahallelerde 20-30 yıl önceki güncelliğini yitirmiş olsa da göçün getirdiği sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel sorunlar göçmenlerin yaşamını etkilemeye devam etmektedir. Yıllar önce mahalleye göç edenlerin barınma sorununu çözmek için kendi imkânlarıyla yaptıkları gecekondu tarzı evler mahallenin sadece görüntüsünü değil, yaşam biçimi de şekillendirmiştir. Kirazlıtepe’de kentsel dönüşümün başlamış olması sebebiyle kırsal yaşam biçiminin ve gecekonduların yerini görece yeni bir yapılaşma biçimi almaya başlamıştır. Diğer yandan kentsel dönüşümün henüz başlamadığı Yavuztürk Mahallesi “kentleşmeyi daha oturtamamış”, kentsel dokuyu sağlayamamış, bu sebeple de “İstanbul’a uyum sağlayamamış ailelerden” oluşmaktadır (İdareci-3).

Sosyal bağlamdaki katılımcılar ile vakaların göç hikâyeleri birlikte ele alındığında; yoksulluğun, göç öncesi ve sonrası göçmenlerin yaşamlarını kuşatan önemli bir sorun olduğu kanısına ulaşılabilir.

Özellikle kırsal bölgelerden yoksulluk sebebiyle göç edenler, kentte yeni bir yaşam kurabilecek gerekli imkânlardan yoksun oldukları için “yiyecek makarnayı bulmakta” dahi zorlandıkları (Baba-2) yıpratıcı bir süreçten geçmişlerdir. Sürece uyum sağlayamayan ve aileleri tarafından ihmal edilen ergenlerin vaka anlatımlarında evden kaçıp sokakta yaşama, mahalledeki kötü kişileri rol model alma, suç olaylarına karışma, madde kullanma, okul devamsızlığı ve terki gibi yaşamlarını yakından etkileyecek olumsuz gelişmeler görülmektedir.

Örnekleminizdeki ailelerin, yerleştikleri sosyal ortama uyum konusunda karşılaştıkları önemli sorunlardan birisi de madde kullanımına devam eden çocukları sebebiyle sosyal çevreyle ilişki kurmakta zorlanmalarındır. Bu zorluğun temel sebeplerinden biri sosyal çevrenin madde kullanan kişilere yönelik dışlama ve ötekileştirmenin sadece kullanan kişilere değil, onların ailelerine karşı da yapılmasıdır (Baba-2 ve Anne-3). Bu sebeple ikamet ettikleri yerleri değiştirmek zorunda kalan veya komşularıyla ilişkilerini asgari seviyeye indirme ihtiyacı duyan aileler, kent hayatına uyum sürecinde zorlanmaktadır. Bu durum, kente uyum sürecini sağlayamamış ailelerin yoğunlukta olduğu mahallelerde madde kullanımına bağlı problemlerin artmasına sebep olmaktadır. Göç olgusunun -psikolojik ve sosyal etkileri dikkate alındığında- uyum süreci gecikmiş ve yaşadığı yere aidiyet geliştirememiş göçmenlerin üzerinde doğrudan değilse bile dolaylı olarak etkili olduğu ve göçmenlerin psikolojik dayanıklılıklarını zayıflattığı ön görülebilir. Özellikle de göçün zor koşullarına uzun süre dayanıklılık gösteremeyen aile ve bireylerde diğer olumsuzlukların yanında madde kullanımının da görülme olasılığı artabilmektedir. Madde kullanımı ile göç arasındaki ilişkiye vurgu yapan İdareci (5), konuyla ilgili gözlemini şöyle belirtmektedir: “Maalesef bulunduğum bölge dışardan göç alan bir bölge, madde bağımlılarına rastlamak gayet olağan bir şey.”

Ailelerin ekonomik durumlarının iyi olmaması ve eğitim seviyelerinin düşüklüğü hem çocuklarıyla olan ilişkilerinde yetersizliğe hem de kent yaşamının sosyo-kültürel aktivitelerine birlikte katılmayı engeller niteliktedir. Maddi sorunlarla uğraşmak zorunda kalan ebeveynler çocuklarına yeterince zaman ayıramamakta ve onların eğitimini de ihmal etmektedir. Çocuklarının kimlerle birlikte olduğunu, boş zamanlarında neler yaptığını takip edemeyen ebeveynler gelişen bağımlılık sürecinin farkına çok sonra varmaktadırlar. Öğrendikten sonra ise profesyonel destek almak yerine ya olayı gizleme ya da şiddete başvurma yoluyla çözümler aramaya gitmektedirler. Bu durumun, madde kullanımını öncesi sorunlu aile ilişkilerine sahip ergenlerde, aileleri tarafından durumlarının öğrenilmesinden sonra iletişimlerinin kopma noktasına gelmesine, bazıları için de evlerinden uzaklaşarak sokaklarda madde kullanan arkadaşlarıyla birlikte yaşamaya başlamaya sebep olduğu görülmektedir.

4.2.2. Madde Kullanan Ergenlerin Maruz Kaldığı Sorunlar

Mahalle sakinlerinin madde kullanımına karşı doğru bir yaklaşım geliştirememiş olması madde kullanan bireylerin bağımlılık döngüsünden çıkmasını zorlaştırmaktadır. Kaygıların odağında ise kullanan kişilerden etkilenecek kendi çocuklarının da bu tür maddeleri kullanmaya başlaması endişesi yatmaktadır. Kendi çocuklarını korumak isterken diğerlerini dışlamakta ve ötekileştirmektedirler. Sosyal yaşantıdan dışlanan bu kişiler, madde kullanmak ve yaşamlarını devam ettirebilmek için mahallede insanlar tarafından yoğun olarak kullanılmayan park ve otoparkların tenha yerlerini, terk edilmiş inşaatları ve metruk alanları kullanmaktadırlar. Bu tür sosyal alanların denetimlerinin yeteri kadar yapılmaması bu alanların amaç dışı olarak madde kullanan

bireyler tarafından kullanılmasına yol açmakta ve mahallede yaşayanların güvenliğini de tehdit etmektedir.

Damgalanma ve ötekileştirilmenin sadece kullanım dönemiyle sınırlı kalmadığını belirten eski madde kullanıcısı (Dernek Görevlisi-1), bıraktıktan on beş yıl sonra bile bu soruna maruz kaldığını belirtmektedir. Dışlanmaya maruz kalanlar sadece kullananlar veya eskiden kullanmış olanlar değil, kullanımın yoğun olduğu mahallerde yaşayanlar da olabilmektedir: “Çocuklar dışlanıyor. Çünkü aileler istemiyor, çocuklarının Yavuztürk'teki çocuklarla arkadaşlık kurmasını.” (İdareci-5). Her ne kadar madde kullandıkları için mahalle ortamında dışlansalar da Vaka (2) ve (8) bu yaklaşımın sebebinin anlayabildiklerini ve maruz kaldıkları bu sosyal izolasyonu “haklı” bulduklarını söylemektedirler.

Araştırma kapsamındaki vakalar kullanıma bağlı sorunlardan dolayı anne ve babalarıyla ilişkilerinin bozulduğunu söylemekte, onları üzdüklerini düşünmektedirler. Onlar hakkında konuşurken ya hiçbir şey söylememeye ya da suçlayıcı bir üslup kullanmamaya dikkat ettikleri gözlenmektedir. Yalnızca Vaka (5), madde kullanımını kendisine şiddet uygulayan babasına duyduğu öfkeye bağlamaktadır. Ayrıca ailesinde kendini değerli hissetmeyen ve çevresi tarafından dışlanan kullanıcı bireylerin öz saygılarının düşük olduğu da görülmüştür.

Muhtar (1), madde kullanan bireyler arasında “işsizlik had safhada” olduğu için, işsizliğin karşılaşılan en önemli sorunlar arasında yer aldığını belirtmekte ve üç aylık görev süresi boyunca kendisine “iş için müracaat eden kişilerin” sayısının bir hayli fazla olduğunu aktarmaktadır. Bu çalışma kapsamında yapılan araştırma neticesinde, madde kullanan bireyler arasında görülen bu işsizliğin en önemli sebepleri arasında mahalledeki ekonomik faaliyetlerin sınırlı olması, madde kullanımına bağlı sorunların devam ediyor olması, diploma sahibi olmamaları ve suç sabıkalılarının olması başta gelmektedir. İşsizlik, bu bireylerin stres seviyelerini etkilediğini ve gündemlerini meşgul ettiğini söylemek de yerinde olacaktır.

Katılımcıların hissiyatı değerlendirildiğinde yaklaşık yarısının (6/13) kendisini İstanbul'a ait hissettiği görülmüştür. Diğer yarısında ise; İstanbul'daki hayatından memnun olmama, uyuşturucuya başladığından beri işlerin yolunda gitmemesi, gecekonduda yaşadığı için köyün tercih edilmesi, şehirde kaybolmuşluk ve İstanbul'un kendisini yutacağı hissi, İstanbul'da boğulma hissine kapılma gerekçeleri ile İstanbul'a karşı bir aidiyetin oluşmadığı saptanmıştır. (Vaka-12) kendisinden örnekle bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Bir sıkıntı olur, bir derdin olur, elin kolun bağlanır, kimse yardım etmez. Hayattan zevk alacağın hiçbir şey kalmaz. Bir şeyden keyif almadığın zaman, yani çimen gibi oluyorsun. Zevk alacak bir şeyler arıyorsun.”

4.2.3. Ergenlerde Madde Kullanımının Başlama Zamanı ve Sebepleri

Bağımlılık yapma özelliğine sahip maddeleri kullanmaya başlama açısından her yaş grubu aynı riski taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle, madde kullanmaya başlamanın belirlenmiş bir yaş eşiği yoktur. Fakat literatürdeki çalışmalar incelendiğinde ergenlik döneminin bağımlılık yapma özelliğine sahip maddelerle tanışma ve deneme amaçlı kullanım açısından önemli bir risk oluşturduğu görülmektedir (Özbay vd., 2018:88; Thatcher ve Clark, 2008:168; TUBİM, 2014). Araştırmaya dâhil edilen vakaların da madde kullanmaya başlama yaşlarının -literatürdeki bulgularla paralellik göstererek- ergenlik dönemine karşılık geldiği görülmüştür (Can, 2007:188; Gökler ve Koçak, 2008:103). Ayrıca, Hanna ve arkadaşlarının (2001:277) çalışmalarıyla uyumlu olarak, mülakat yapılan vakalarda sigaranın alkol ve diğer maddelere bağımlılığa

geçişte başlangıç maddesi olarak kullanıldığı görülmektedir.

Madde kullanımına başlama yaşı itibarıyla, bu çalışmadaki en düşük başlangıç yaşı literatürde de örneği bulunan 7 yaşır (Vaka-3, 7 yaşında sigarayla başlamıştır) (Yılmaz ve Türkkahraman, 2014:6). Çalışmaya dahil olan vakalar arasında madde kullanımına en geç başlayan kişi ise 17 yaşında sigaraya, 21 yaşında da diğer maddelere başlamıştır. Diğer vakalarda ise madde kullanmaya başlama yaşının 10 ile 14 arasında değiştiği görülmektedir. Madde kullanımına başlama yaşının bu yaş aralığında yoğunlaşması, bu durumun ergenlik dönemi özellikleriyle ilişkili olduğunu düşündürmektedir.

Vakalara, kendilerini madde kullanmaya yönelten sebepler sorulduğunda alınan cevaplarda; baş etmekte zorlandıkları sorunlardan uzaklaşma, stresli durumlarda iyi hissetme, keyif alma ve mutlu olma isteği, zevk alacak bir şey arama, nefse yenik düşme, “ortam” olarak tanımladıkları grup birlikteliklerine “hayır” diyememe, fizyolojik ve psikolojik olarak bu maddelere bağımlı olma gibi etkenler ön plana çıkmaktadır. Başlangıç sebepleri irdelendiğinde ise yaşam koşullarındaki zorluklar, çaresizlik hissi, yakın çevrede bu maddeleri kullananların varlığı, maddelerin etkilerini merak etme, ailenin sosyo-ekonomik durumu ve eğitim seviyesi, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları veya ihmalkarlığı ergenleri bu maddeleri kullanmaya yönelten sebepler olarak sıralanabilir. Vakaların ilk kullandıkları madde genellikle sigara olmakla beraber, devamında onu esrar takip etmektedir. Ayrıca, alkol, bonzai vb. maddelerin tüketiminin de yaygın olduğu görülmektedir.

Madde kullanmaya 11-12 yaşlarında merakla başladığını söyleyen Vaka (7), “Hani insan ister istemez merak ediyor, çevresinde görüyor.” sözleriyle ergenlik döneminin yeni şeyleri deneme isteği açısından risk grubunu oluşturduğuna işaret etmektedir. Korku ile merak arasında merak duygusu baskın geldiğinde deneme amaçlı kullanımlar, süreç içerisinde bağımlılıkla sonuçlanabilmektedir. Maddeler hakkındaki bilgilerinin bilimsel bir kaynağa dayanmaması da ayrı bir etken olarak bulunmaktadır. Çok küçük yaşta (7-11 arası) madde kullanımına başlayan vakalar; madde kullanımıyla ilgili uyarılmadıklarını, zararlarını bilmediklerini ifade ederken, ergenlik döneminde madde kullanmaya başlayanlar ise olası zararların farkında olduklarını, ancak bu maddeleri yaşadıkları ailevi ve ekonomik sıkıntılardan uzaklaştırabilecek bir “zevk” aracı olarak gördüklerini söylemektedirler.

Aile içinde yaşanan geçim problemleri ve ilişki sorunları, ergenlerin madde kullanımına yönelmesinde önemli etkenlerdendir (Atar vd., 2016:43). Bunun yanı sıra, kişinin yakın çevresinde madde kullanan kişilerin varlığının ergenlerde olumsuz rol model oluşturduğuna dikkat çeken Üsküdar Kaymakamı konuyla ilgili görüşünü şöyle açıklamaktadır: “Arkadaş çevresinde veya aile bireylerinin herhangi birinde madde kullanım geçmişi varsa kişiyi doğrudan etkilemektedir.”.

Akran etkeninin özendirici etkisinin paylaşma ve birlikte kullanmaya teşvik edici olduğu vakaların söylemleri arasında yer alan bir diğer sebep olarak görünmektedir. Maddelerin ulaşılabilir ve her bütçeye uygun olması (Psikolog-1), sentetik maddelerin artması (Dernek Görevlisi-1), yeni maddelerin kullananlar arasında duyulmasının bu maddelere karşı deneme arzusuna yol açtığı ve bu durumun ergenlerin kullanım tutumlarında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Literatürdeki bulgularla uyumlu olarak, araştırmamıza katılan vakaların çoğunun arkadaş etkisiyle madde kullanımına başladıkları ve devam ettikleri söylenebilir (Özbay vd., 2018:87; Satan, 2011:191). Arkadaş etkisi detaylı bir şekilde incelendiğinde, madde

kullananların daha çok aynı durumda olan kişiler ile görüşme eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu birliktelikte maddi imkânsızlıklardan dolayı maddeleri ortak kullanma, ortak mekânlarda zaman geçirme ve dışlanmışlığın getirdiği benzer sorunları yaşamaktan kaynaklı bir dayanışma duygusu bulunmakla birlikte çıkar ilişkisi de söz konusudur. Bunun yanı sıra, vakaların boş vakitlerini yapılandırılmış aktiviteler yerine arkadaş ortamlarında amaçsız olarak geçirdikleri görülmektedir (Ögel vd., 2007:18).

Okul terki yaşayan ergenlerin boş zamanlarını değerlendirebilecekleri denetimli ve güvenli alanların yeterli olmaması, var olanların da gençlerin beklentilerine hitap edememesi mahallelerde gençlerin karşı karşıya kaldığı önemli bir sorundur. İlgili duydukları sportif ve sanatsal etkinliklerle meşgul olamayan ergenler, ailelerinden de yeterince destek göremediklerinde, mahallede “abi” dedikleri ilkökul mezunu (İdareci-1) kişilerle zaman geçirmeye başlamakta ve onların “ortam” olarak tanımladıkları çevrelerde bulunmaktadır. Bu “ortam”ların özendiriciliğinin madde kullanımına yönlendirmedeki etkisini Vaka (3) örneğinde görmekteyiz. Eğlenmek amacıyla “ortam” a katıldığını söyleyen Vaka (3), kendisine yapılan teklife “hayır” diyemediği için madde kullanmaya başlamıştır.

Mahallede okuyan, meslek sahibi olan ve ergenlerin kendilerine "olumlu rol model" alabileceği kişilerin sayısı oldukça azdır (Muhtar-2). Bunun yanı sıra maddi imkanları yeterli olmayan eğitim hayatlarını mezun olmadan veya diploma almadan sonlandıran ve düzenli bir şekilde “hayata katılmama” ve “gelecek kaygısı” endişesi taşıyan bu gençler; bir mesleği ve işi olmayan ve kolay yoldan para kazanan yanlış rol modelleri (Dernek Görevlisi-2) takip etmekte ve bu durumun sonucunda da gençlerin madde kullanımına yönelme olasılığı artmaktadır.

4.2.4. Uzak ve Yakın Sosyal Çevrenin Ergenlerin Madde Kullanımına Yönelmesindeki Etkisi

Vaka ve katılımcıların bu konudaki fikirleri ele alındığında ortak kabul edilebilecek görüş; kentleşme süreci devam eden, ekonomik ve kültürel problemleri olan bir mahallede büyümenin madde kullanımına sebep olmada etkili olduğudur. Üsküdar Kaymakamının açıklamalarına göre, çalışmamıza konu olan bu iki mahallede “Madde kullanım sıklığı Üsküdar ilçesinin diğer mahallerine oranla daha yüksektir.” Bu sebeple, bu tür sosyal bağlamlar madde kullanımına yöneltmede önemli bir etken olmaktadır. Bunun farkında olan Vaka (2), “Köyde yaşasaydım bu maddelerle tanışmazdım.” ifadesi ile bu duruma dikkat çekmektedir.

İş olanakları bakımından sınırlı olan bu mahallelerde yaşayanlar, çalışmak için başka semtlere gitmektedir. Başka semtlere gidemeyenler ise evlerin bodrum katlarında yer alan tekstil atölyelerinde, ana caddelerdeki fırın, market gibi küçük işletmelerde çalışmakta (Vaka-1-3-4), bir kısmı da işsiz kalmamak için geçici işlerle idare etmektedir (Vaka-5-6-7-10-13). Yaşadıkları bölgelerde ekonomik faaliyetlerin canlı olmaması ergenlerin maddi zorluklar yaşamasına ve geleceğe yönelik planlamalarında karamsarlığa sebep olmaktadır.

Sosyal ilişkilerini geliştirmek amacıyla diğer mahallelere gitmeleri halinde ise çeşitli sorunlarla karşılaşmakta ve farklı baskılara maruz kalmaktadırlar. Bunun en önemli sebebi, yaşadıkları mahallelerin fiziki ve sosyal koşullarının kent niteliği taşıyor olmasıdır. Örneğin, Vaka (6) kendi deneyimleri üzerinden Yavuztürk Mahallesi’nde yaşayan gençlerin maruz kaldığı kültür kaynaklı sorunları şöyle anlatmaktadır: “Başka bir ilçeye gittiğiniz zaman diğer insanlar sizin böyle bir ortamdan geldiğinizi anlayabiliyorlar.”.

Konuşma biçimi, giyim tarzı, yeme içme şekli gibi konularda hal ve tavırlarının diğer insanlar tarafından fark edildiğini hissetmektedirler. Kentleşemeyen bu mahallelerde büyüyen vakaların ve diğer ergenlerin, yetişkinlik döneminde de kent kültürüyle bütünleşme olasılığının düşük olması beklenmektedir.

Sosyal çevre tarafından sigara kullanımının göreceli olarak olumsuz karşılanmaması, ergenlerin bu maddeye başlamasını ve buradan diğer maddelere geçişini kolaylaştırmaktadır. Özellikle ailelerin sigaraya karşı fazla çekincelerinin olmaması ve çocuklarının yanında kullanıma devam etmeleri eğitimcilerin (2 ve 5) ve psikolog (1)'in de ifade ettiği gibi maddelerin zararlı etkileri hakkında algı yanılmasına sebep olmaktadır. Vakaların ebeveyn ve akrabalarının genelinde bu maddelerin kullanımının yaygın olması da eğitimcilerin görüşlerini destekler niteliktedir.

Algı yanılmasının yanı sıra, aile ve yakın çevrelerde bulunan kötü rol modeller, ergenleri madde kullanımına yönelten önemli faktörlerden biridir. Bu bağlamda, algı yanılması neticesinde satışı yasal olan sigara ve alkol gibi aile ve yakın çevrelerde sık görülen maddeleri kullanmaya başlayan ergenleri, çevrelerinde bulunan kötü rol modellerin de etkisiyle yasal olmayan ve bağımlılık yapıcı özellikteki maddeleri kullanma aşamasına geçmeleri kolaylaşmaktadır.

Mahallelerde eğitime devam eden veya eğitimini tamamlamış olan olumlu rol modellerin yetersizliği, çocuk ve ergenlerde örgün eğitime devam etme isteğinin az olmasının sebeplerindedir (Muhtar-2). Eğitimciler (1-2-5) ise diğer bir önemli etkenin ilgisiz ebeveyn tutumları olduğunu ileri sürmektedir (Özbaş, 2010:41). Söz konusu mahallelerde öğrencilerin ortaöğretimden sonra devam edebilecekleri bir lisenin olmaması da maddi durumu kötü ailelerin çocukları için bir dezavantajdır (Dernek Görevlisi-2).

4.2.5. Boş Zaman Aktivitelerinin Ergenlerin Madde Kullanımına Yönelmesindeki Etkisi

Kentleşme sürecinin devam ettiği mahallelerde büyüyen çocuk ve ergenlerin sosyal yaşama katılma imkânları diğer akranlarıyla aynı olmadığı gibi, yaşadıkları mahallenin dışına çıkma ve kent kültürüyle buluşma olanakları da sınırlıdır. Buldukları mahallelerde yeteri kadar sosyal imkân olmaması ise ergenleri kısıtlamaktadır. Sosyalleşme sürecindeki ergenlerin belirli bir alanda, aynı koşullarda ve ailelerinin muhafazakâr tutumları içinde sera tarzı kapalı bir kültürde yetişmesi kişilik ve karakter gelişimlerini etkileyebilmektedir. Ailelerin farklı sebeplerle çocuklarının sosyalleşmelerine destek olamadığı durumlarda, çocuk ve ergenler mahallede hâkim olan yaşam tarzıyla yetişmeye mecbur kalmaktadır. İncelenen vakaların biri (Vaka-2) dışında hepsinin sinema, kafe, tiyatro, gezi ve AVM'ye gitme sıklıklarının oldukça az olduğu anlaşılmaktadır. Devlet kontrolündeki yurtlarda kalanlar, öğretmenlerinin denetiminde farklı sosyal etkinliklerde ve ortamlarda bulduklarını söylemektedirler.

Ergenlerin madde kullanımına yönelmesinde akran faktörü önemli bir etken olarak literatürde yer almaktadır (Erdem vd., 2006:115). Bu çalışmada elde edilen sonuçların da literatürle uyumlu olduğu görülmektedir. Örneğin, madde kullanımının yoğun olduğu mahallelerde ergenlerin boş vakitlerini geçirecekleri sosyal ortamlardaki arkadaş ve akran gruplarının bağımlılık etkisi olan maddelere başlamadaki rolünü Vaka (5) şöyle vurgulamaktadır: "Arkadaş ortamı bu işin bir piyonu. Arkadaş ortamı bütün ağların birleştiği yer."

4.2.6. Medya ve Sosyal İletişim Ağlarının Ergenlerin Madde Kullanımına Yönelmesindeki Etkisi

Vakalara göre filmler ve diziler madde kullanımını özendirir. Filmlerde uyuşturucu kullananların yakalanmaması, mafyanın uyuşturucu satarak para kazanması, karakterlerin uyuşturucu "sarması", hap atılması madde kullananlara olumsuz örnek olmaktadır. Örneğin, Kurtlar Vadisi (ilk sezonda kokain içilmesi), Filinta ve Çukur gibi yapımların madde kullanıcılarını negatif yönde etkilediği, bunun yanı sıra, Adana Sıfır Bir gibi bazı dizilerdeki görüntülerin birçok vaka için özendirici olduğu vurgulanmıştır. Yine film ve dizilerde yer alan dram sahnelerinin, vakalara kendi tecrübelerini hatırlatmasından dolayı bireyleri duygulandırdığı ve özellikle içilen sigara adedini arttırdığı ifade edilmiştir.

Vakaların hepsi sosyal medyanın madde kullanımını özendirdiği görüşündedir. Devletin sosyal medyayı takibinin zor olduğu ve bu tür platformlarda uyuşturucu satıldığını belirtmişlerdir. Ayrıca, sosyal medya fenomenlerine dikkat çeken vakalar, bu kişilerin sokaktan gelen kişiler olduğu, takipçilerinin daha çok 10-20 yaş arası kişilerden oluştuğu ve takipçilerini kolaylıkla iyiye de kötüye de yönlendirilebilecekleri görüşündedirler. Sosyal medya platformlarında paylaşılan ve kolaylıkla ulaşılan yaygın rap şarkılarının sözlerinde yer alan "kafamız güzel", "patlayalım", "vur dumana", "harmanımı almadım" gibi sözler, arabesk rap şarkıları ve bu şarkıların sosyal medyada yer alan kliplerinde madde kullanılması hem madde kullanımını teşvik etmekte hem de madde kullanan bağımlıları tetiklemektedir. Ayrıca, rap şarkıcılarının ve Youtuber'ların giyim tarzı, saç modelleri de ergenleri etkilemektedir (Özay ve Erol, 2020:356).

5. Sonuç

Madde kullanımına bağlı problemler sebep ve sonuçları bakımından birlikte ele alındığında madde kullanımının sadece bireysel boyutları olan bir sorun olmadığı, geniş kitleleri de yakından etkileyen toplumsal bir mesele olduğu görülmektedir. Bu araştırmayla, kentleşme sorunlarının devam ettiği mahallelerdeki sosyal bağlamı analiz ederek ergenlerin madde kullanım tutumlarına hangi unsurların etki ettiğini sosyolojik bir yaklaşımla ortaya koymak hedeflenmiştir.

Madde kullanımının belirli bölgelerde daha görünür hale gelmesinin sebepleri analiz edildiğinde, sosyal, ekonomik ve kültürel sebepler ön plana çıkmaktadır. Yaman'ın Bağcılar ve Esenler ilçelerinde yaşayan madde bağımlısı gençler üzerine yapmış olduğu çalışmanın örneklemini de bu sebeplere işaret eden çalışmalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Yaman, 2014:105-119). Özellikle de kırsal bölgelerden göç alan kentlerin plansız yerleşim alanlarında yaşayan göçmenlerin üstesinden gelemedikleri sorunlara bakıldığında, sosyal destek ağlarından yoksun olma, kent yaşamına aktif katılmama, kendilerini yaşadıkları yere ait hissetmeme ve gelecek planlamalarını yeni yaşam yerlerine göre tasarlamakta zorlanma gibi pek çok sebebin söz konusu olduğu görülmektedir. Aidiyet ve kimlik üzerine yapılan göç çalışmalarının pek çoğunda bu duruma yinelenen bir problem olarak yer verilmekte, çalışmalarda göç edenlerin büyük çoğunluğunun mekana uyum sağlasalar dahi topluma ait hissetmekte zorlandığına değinilmektedir (Balçoğlu, 2007; Ilgın ve Hacıhasanoğlu, 2010: 67; Turut ve Özgür, 2018:154-155). Ayrıca bu bölgelerin kentte yaşayanlar tarafından sorunlu yerler olarak görülmesi kültürel bütünleşmenin önündeki engellerdendir. Kent yaşamına tutunmaya çalışırken yalnızlaşma sorununu aşmak isteyen göçmenler kendi aralarında ve genellikle mahalleyle sınırlı kalan bir etkileşim içindedirler.

Yaşadıkları kentin sosyokültürel ortamına aidiyet geliştirememiş olduğu gözlenen vakalar, burada yaşadıkları sorunların madde kullanımına yönelmelerinde önemli bir etken olduğunu ifade

etmektedirler (Balcıoğlu, 2007: 97-106). Aidiyet gelişiminde önemli rol oynayan sanatsal ve sportif aktivitelere imkân tanıyan sosyal mekanların yeterli olmaması ve diğer semtlere de maddi yetersizlikler sebebiyle gidememeleri bu olumsuz durumun devam etmesinde etkili olmaktadır. Özellikle boş zamanlarını beraber geçirdikleri akran grupları ve 'abi' diye hitap ettikleri olumsuz rol modeller aracılığı ile bağımlılık alt kültürüne dâhil olan gençler, bu döngüden çıkmayı başaramamaktadırlar (McGee vd., 2015:6). Tedavi ve rehabilitasyon programlarına katılma motivasyonlarının düşük olduğu gözlenen vakalar için madde kullanım zararlarını azaltacak daha cazip, yenilikçi ve gelişime açık uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Mahalleler bağlamında çocuk ve ergenlerin geleceği açısından bir diğer önemli etken de mevcut okulların yalnız ilk ve ortaokul düzeyinde olması, lise ve dengi okulların ise bulunmamasıdır. Bu durum aileleri tarafından ihmal edilen ve yeterince desteklenmeyen öğrencilerin eğitim hayatından erken ayrılmasına sebep olabilmektedir. Maddi durumu iyi olmayan aileler, çocuklarının eğitim için başka semtlere gitmesi yerine aile bütçesine katkıda bulunmasını tercih etmektedir. Bu duruma, vakalarla benzer yaş aralığında bulunan ve göç bölgelerinde yaşayan bağımlı gençleri konu alan çalışmalarda da rastlanmaktadır (Yaman, 2014:108-109).

Günümüzde sosyalleşme ve sanal iletişimin vazgeçilmez unsurları arasında yer alan sosyal medya ağları, araştırmaya katılan vakalar tarafından da yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Sosyal medya sayesinde maddelere erişmek daha kolay hale gelirken, maddeler hakkında her türlü içeriğe ulaşma olanağı da elde edilmektedir (Ögel, 2010:25). Bu durum iletişim ağlarının daha güvenli hale getirilmesi ve bilgi kirliliğinin azaltılmasına yönelik eylem planlarının hızlandırılmasını zaruri hale getirmektedir. Madde bağımlılığı ile mücadele etme amacıyla yapılan dizi ve filmlerdeki bazı sahnelerin de bu hassas gruplar üzerinde çağrıştırmaya veya özendirme etkisi yaptığı tespit edilmiştir (Yedekçi vd., 2017:37). Ayrıca, sosyal medyayı sık kullanan ve rol model arayışında olan ergenlerin davranışları üzerinde YouTuber'ların, sosyal medya fenomenlerinin ve film kahramanlarının etkili olduğu da araştırmanın bulguları arasındadır. Bundan dolayı gençlerin ulaşımına açık olan içeriklerin daha dikkatle incelenmesi ve düzenlenmesi gerekmektedir.

Ergenlerin bağımlılık yapan maddelere yönelmesinde ve kullanım tutumlarının şekillenmesinde ailenin önemli bir rolü bulunmaktadır. Özellikle, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları, çocuklarıyla olan iletişimlerinin niteliği, anne baba rollerinde yetersizlik, ailede kötü rol modellerinin varlığı, çocuk işçiliği veya şiddet, ailenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmişliği, ailenin medeni durumu (boşanma, ayrı yaşama), ebeveyn kaybı ve aile içi iletişim kopukluğu gibi genel sorunlar çocuk ve ergenlerin madde kullanımına yönelmesindeki başlıca etkenlerdir (Sağlam vd., 2017:119). Uşaklı'nın yapmış olduğu çalışmada boşanmış annelerin çocuklarının yaşadığı sorunlara dair ifadelerine bakıldığında bahsedilen problemler de çalışmanın bulgularıyla paralellik göstermektedir (Uşaklı, 2013:204). Araştırma kapsamındaki vakaların ailelerinde de benzer sorunlara rastlanmakta ve katılımcıların gözlemleri de bu durumu destekler nitelikte görünmektedir.

Araştırmaya katılan vakaların tamamının aile ve yakın çevrelerinin bu maddeleri kullanıyor olması, kişilere verilen tavsiyelerin daha az etkili olmasına yol açmaktadır (Roupa vd., 2016:67; McGee vd., 2015:6). Bu durumun, özellikle ergenler üzerinde maddelerin zararları hakkında algı yanlışlığına sebep olduğu kanısını oluşturmaktadır. Nitekim vakaların da ifade ettiği gibi "kötü bir şey"

olsa büyüklerimiz kullanmazdı anlayışı madde kullanımına yönelmede yakın çevrenin etkisini desteklemektedir. Bağımlılık yapma özelliğine sahip maddelerle etkin mücadele yapılırken sadece kullanıcı bireylerin hedef kitle olarak görülmemiş aile, yakın çevre ve toplumu da kapsayacak şekilde bütüncül yaklaşılmasına duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Madde kullanan kişilerin aile ve sosyal çevreleriyle olan ilişkilerinin de zamanla değiştiği görülmektedir. Örneğin; vakalar madde kullanımına başladıktan sonra aile üyeleriyle ilişkileri bozulmakta, bu süreç evden kaçma ve sokakta yaşamaya başlamakla sonuçlanabilmektedir. Evden kaçan ergenler içinde madde kullananların oranının yaklaşık 1/3 olması da bu durumun sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Şimşek, 2013: 40). Yine vakalar madde kullanmayan eski arkadaşlarıyla görüşmeyi keserek, zamanlarının büyük bölümünü kendileri gibi madde kullanan kişilerle geçirmeyi tercih etmektedirler. Bu yakınlaşmanın arkasındaki etkenler olarak madde temin etme ve birlikte kullanma, hatta bazı durumlarda aynı maddeyi paylaşma gibi sebepler sayılabilir.

Toplumlarda göreceli olarak kullanımı daha hoşgörüle karşılanan sigara ve alkol, vakaların madde kullanım öykülerinde de görüldüğü üzere genellikle madde kullanımı için ilk basamağı oluşturmaktadır (Ögel, 2010:25). Vakaların ifadelerine bakıldığında diğer maddelerin sigaraya sarılarak daha rahat kullanılabilmesi ve gizlenebilmesinin de bu noktada olumsuz bir etkiye yol açtığı anlaşılmaktadır. Bu yüzden, sigara ve alkol kullanımı sadece kullanımından doğan zararlar açısından değil, aynı zamanda diğer maddelerin kullanımına götüren bir aşama olmaları bakımından da değerlendirilmeli ve geniş ölçekte verdiği zarar göz önüne alınmalıdır. Bu şekilde bir değerlendirme önleyici çalışmaların başarısını ve bu maddelerin gençler için oluşturduğu tehlikenin boyutunu daha iyi ortaya koyacaktır.

Madde kullanım yaşının giderek düşmesi çocukluk ve ergenlik döneminin önemini ortaya koymaktadır (Ögel, 2010:12). Araştırma kapsamında madde kullanım tutumlarını analiz ettiğimiz vakaların da maddelerin etkilerini merak etme veya deneme amaçlı kullanıma başlama yaşları genelde ergenlik dönemlerine karşılık gelmektedir (Altındağ vd., 2001:144). Ergenlik dönemini bağımlılığın gelişim evreleri arasında başlangıç aşaması ve risk grubu olarak görmek bağımlılık döngüsünün en zayıf halkasını tespit etmeyi kolaylaştırmaktadır. Bu dönemde bireye kazandırılacak bilişsel düzeyde problem çözme ve eleştirel yaklaşabilme becerisi, olası tehlikelere karşı kendini koruma ve "hayır" diyebilme yetisi sağlayacaktır. Böylece, kişi maddelerin zararlı etkilerinden uzak kalabilirken, kullanan kişilere karşı duyarlı olma ve onları ötekileştirmeden toplumsal farkındalığın gelişmesine katkı verilmesi de mümkün olabilecektir.

Vakaların söylemleri analiz edildiğinde maddeler hakkındaki bilgileri duyuma dayalı olup, bilimsel nitelikte olmadığı görülmekte, erken dönem okul terki yaşadıkları için de doğru bilgiye erişim sorunu yaşadıkları anlaşılmaktadır. Diğer yandan kullandıkları maddelerin zararlı etkilerini bedensel, sosyal, psikolojik ve maddi boyutlarda yaşamalarına ve pişmanlık hissetmelerine rağmen tedavi ve rehabilitasyona yönelme istekleri istenen düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu durumun sebepleri vakaların sosyo-ekonomik durumlarına göre farklılık göstermekle beraber madde kullanım sebebiyle yaşadıkları dışlanmayı tedavi süreciyle tekrar yaşamak istememeleri etkili bir sebep olarak görünmektedir (Yaman, 2014:118). Bununla birlikte Akbaş ve Mutlu tarafından yürütülen çalışmaya göre madde kullanıcılarının yaşadıkları problemler arttıkça tedaviye yönelme motivasyonları da güçlenmektedir.

(Akbaş ve Mutlu, 2016:25) Bu bakımdan kişilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak bağımlılığın doğasına ilişkin bilimsel nitelikli bilgilerin yaygınlaştırılması, bireysel ve toplumsal farkındalığın artmasına olumlu katkı sağlayacaktır.

Toplumda var olan madde kullanım probleminin sebeplerini sosyolojik açıdan ele almayı hedefleyen bu araştırma, özellikle ergen gruplar üzerine odaklanmış ve onları madde kullanımına yönelten etkenleri kendi sosyal bağlamlarında analiz etmiştir. Araştırmada yer alan grup ile onların sosyal bağlamlarını analiz etmek için seçilen katılımcıların gözlem ve deneyimleri, ergenleri madde kullanımına yönelten etkenlerin genel temsili için yeterli değildir. Fakat madde kullanımına yönelten etkenlerin bir kısmına ışık tutması itibarıyla hem madde kullanımını azaltmaya yönelik sosyal çalışmalar için bir kaynak oluşturmakta hem de literatüre bu anlamda bir katkı sağlama niteliği taşımaktadır. Madde kullanımına yönelten etkenlerin analizinden de anlaşıldığı üzere, bu eylemin karmaşık doğası ortaya koyulurken yalnız bir disiplinin alanından bakmak çalışmanın niteliğini ve etkisini de sınırlı kıldığından disiplinler arası iş birliğine duyulan ihtiyaç da çalışmanın sonuçlarındandır.

Kaynakça

- Akbaş, G. E., ve Mutlu, E. (2016). Madde Bağımlılığı Tedavisi Gören Kişilerin Bağımlılık ve Tedavi Deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 101-122.
- Alkaç, Ç., vd. (2018). Manisa İli İlköğretim Öğrencilerinde Sigara İçme Prevalansı. *Tuberk Toraks*, 66(3): 224-233.
- Altındağ, A., Oto, R., ve Özkan, M. (2001). İnhalanla İlişkili Bozukluklar. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 11(2), 6.
- Atar, A. Ö., Yalçın, Ö., Uygun, E., Çiftçi Demirci, A., ve Erdoğan, A. (2016). Madde Kullanım Bozukluğu Olan Ergenlerde Aile İşlevlerinin, Çift Uyumunun ve Anne Baba Tutumunun Değerlendirilmesi. *Nöro-Psikiyatri Arşivi*, 53(1), 38.
- Balcıoğlu, İ. (2007). Sosyal ve Psikolojik Açıda Göç. İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Berg, B. (1998). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. (3. baskı). Allyn ve Bacon.
- Can, M. (2007). İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinde Görülen "Madde Bağımlılığı" Alışkanlığı [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Erdem, G., Eke, C. Y., Ögel, K., ve Taner, S. (2006). Lise Öğrencilerinde Arkadaş Özellikleri ve Madde Kullanımı. *Journal of Dependence*, 7, 111-116.
- Gökler, R., ve Koçak, R. (2008). Uyuşturucu ve Madde Bağımlılığı. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 03(05), 89-89.
- Hanna, E. Z., Yi, H., Dufour, M. C., ve Whitmore, C. C. (2001). The Relationship of Early-onset Regular Smoking to Alcohol Use, Depression, Illicit Drug Use, and Other Risky Behaviors During Early Adolescence: Results from the Youth Supplement to the Third National Health and Nutrition Examination Survey. *Journal of Substance Abuse*, 13(3), 265-282.
- Ilgın, C., ve Hacıhasanoğlu, O. (2010). Göç—Aidiyet İlişkisinin Belirlenmesi için Model: 5.
- Layder, D. (2014). Sosyal Teoriye Giriş (Ü. Tatlıcan, Trans.; 4. Baskı). Küre Yayınları.
- McGee, C. E., Trigwell, J., Fairclough, S. J., Murphy, R. C., Porcellato, L., Ussher, M., ve Foweather, L. (2015). Influence Of Family And Friend Smoking On Intentions To Smoke And Smoking-Related Attitudes And Refusal Self-Efficacy Among 9-10 Year Old Children From Deprived Neighbourhoods: A Cross-Sectional Study. *BMC Public Health*, 15(1), 225.
- Ögel, K., Ermağan, E., Eke, C. Y., ve Taner, S. (2007). Madde Deneleyen ve Denemeyen Ergenlerde Sosyal Aktivitelere Katılım: İstanbul Örneği. 8(1), 18-23.
- Ögel, K. (2010). Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları: Tanı, Tedavi ve Önleme. Yeniden Yayınları.
- Özay, S., ve Erol, D. (2020). Ergenlerin Sosyal Medyaya İlişkin Tutumları ile Narsisizm Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *International Journal of Current Approaches in Language, Education and Social Sciences*, 2 (1), 354-371.
- Özbaş, M. (2010). İlköğretim Okullarında Öğrenci Devamsızlığının Nedenleri. *Eğitim ve Bilim*, 35(156).
- Özbay, Y., Yılmaz, S., Büyüköztürk, Ş., Aliyev, R., Tomar, İ. H., ve Eşici, H. (2018). Madde Bağımlılığı: Temiz Bir Yaşam İçin Bireyin Güçlendirilmesi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(1), 81-130.
- Patton, G. C., McMorris, B. J., Toumbourou, J. W., Hemphill, S. A., Donath, S., ve Catalano, R. F. (2004). Puberty and the Onset of Substance Use and Abuse. *Pediatrics*, 114(3), 300-306.
- Roupa, Z., Vasilopoulos, A., Hatzoglou, C., Gourgoulanis, K., Kefaliakos, A., Mechili, E. A., Archangelidi, O., ve Diomidous, M. (2016). The Effect Of Family And Social Environment On Smoking Behaviour In Adolescence. *European Scientific Journal*, 12, 1857-7881.
- Sağlam, M., Kıvrak, M., ve Baysal, T. (2017). Ebeveyn Ayrılığının Çocukların Suça Sürüklenmesi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *İnönü University International Journal of Social Sciences (INIJOSS)*, 6(1), 111-120.
- Satan, A. (2011). Ergenlerde Akran Baskısı, Benlik Saygısı ve Alkol Kullanımı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 34, 183-194.
- Şimşek, D. (2013). Ergenlik Döneminde Çocukların Evden Kaçma Nedenlerinin İncelenmesi: İstanbul İlinde Kurum Bakımında Olup Evden Kaçma Geçmiş Bulunan Ergenler Üzerinden Bir Değerlendirme [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Thatcher, D. L., ve Clark, D. B. (2008). Adolescents at Risk for Substance Use Disorders: Role of Psychological Dysregulation, Endophenotypes, and Environmental Influences. *Alcohol Research ve Health*, 31(2), 168.
- TUBİM. (2014). Türkiye Ulusal Uyuşturucu Raporu. TUBİM.
- Turut, H., ve Özgür, E. M. (2018). Bir Kente Göçün Hikâyesi: Süreçler, Bütünleşme ve Aidiyet. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16(1), 153-180.
- Uşaklı, H. (2013). Eşinden Ayrılmış Annelerin Görüşü Açısından Çocuklarının Sorunları. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 195-208.
- Ünsal, A., ve Sezgin, S. (2008). Erzurum İli İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Sigara Kullanma Durumları. *Türk Toraks*

Dergisi, 10, 75–81.

- Üsküdar Belediyesi (2019). Mahallelerimiz. <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/mahalleler> [Erişim Tarihi: 11 Şubat 2020].
- Yaman, Ö. (2014). Uyuşturucu Madde Bağımlısı Gençlerin Aile İçi İlişkilere Yönelik Görüşleri: Esenler-Bağcılar Örneği. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 1(1), 99-132.
- Yedekçi, B., Çelikay, H., ve Altıntoprak, A. E. (2017). Görsel Medyanın Sigara ve Alkol Kullanımı Üzerine Etkilerinin İncelenmesi. *Bağımlılık Sarmalı: Biyopsikososyal Modelde Bireye Özgü Tedaviler*, 1, 37.
- Yılmaz, D., ve Türkkahraman, M. (2014). Önleme Çalışmalarında Antalya İli Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Madde Kullanımının ve Risk Etkenlerinin İncelenmesi. *Journal of Educational Sciences*, 2(3), 1–20.
- Yılmaz, M. (2017). Prof. Dr. Kültegin Ögel: Plansız Kentleşme Anlayışı Gençleri Uyuşturucuya İtiyor. <https://www.birgun.net/haber/prof-dr-kultegin-ogel-plansiz-kentlesme-anlayisi-gencleri-uyusturucuya-itti-167818>. [Erişim Tarihi:12.06.2019].